

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

DIVISIOONASTA PRIKAATIIN - VUODEN 1952 PERUSYHTYMÄUUDISTUS JA SIIHEN JOHTANEET SYYT

Pro gradu -tutkielma

Yliluutnantti
Miro Palm

Sotatieteiden maisterikurssi 5
Maasotalinja

Huhtikuu 2016

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi SM 5	Linja Maasotalinja	
Tekijä Yliluutnantti Miro Palm		
Opinnäytetyön nimi DIVISIOONASTA PRIKAATIIN - VUODEN 1952 PERUSYHTYMÄUUDISTUS JA SIIHEN JOHTANEET SYYT		
Oppiaine, johon työ liittyy Sotahistoria	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjasto	
Aika Huhtikuu 2016	Tekstisivuja 85	Liitesivuja 0
TIIVISTELMÄ <p>Jatkosodan jälkeen toteutetusta puolustusvoimien uudelleenorganisoinnista ja vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksesta ei ole aikaisemmin tehty kovinkaan kattavia tutkimustöitä. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on asiakirja- ja kirjallisuuslähteitä käyttämällä selvittää, miksi maavoimien perusyhtymänä talvi- ja jatkosodassa toimineesta divisioonakokoonpanosta luovuttiin vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksessa ja miksi tilalle valittiin huomattavasti divisioonaa kevyempi prikaatikokoonpano.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä on käytetty perinteistä historian tutkimusta. Tutkimuksen jäsentely perustuu ajalliseen ja temaattiseen järjestykseen. Tutkimuksen primäärilähteenä on käytetty pääasiassa aiempaa aihetta käsittelevää tutkimusta ja arkistomateriaalia, joka on muodostunut kootuista sotakokemuksista, aikalaistutkimuksista, keskustelutilaisuuksien pöytäkirjoista ja eri toimikuntien laatimista muistioista.</p> <p>Divisioonan asemaa maavoimien perusyhtymänä ei käytännössä kyseenalaistettu ennen jatkosotaa. Aikalaisessa taktillisessa ajattelussa prikaatia pidettiin lähinnä jalkaväkirykmenttiin verrattavana joukkona, jonka ei uskottu kykenevän suoriutumaan itsenäisistä operaatioista. Jatkosodasta saadut sotakokemukset kuitenkin osoittivat, että kevyt ja joustava prikaatikokoonpano oli varsin onnistunut organisaatio, joka kykeni suoriutumaan itsenäisistä operaatioista divisioonien tavoin. Sodan päätyttyä Suomen sotilaspoliittinen asema muuttui rankkojen rauhannehtojen ja tiukkojen rajoitusten takia radikaalisti. Puolustusvoimat oli uudelleenorganisoida vastaamaan vallitsevaa tilannetta ja muuttunutta uhkakuva. Uudelleenorganisointia varten perustettiin kaksi keskeistä toimikuntaa, joiden tehtävänä oli suunnitella rauhan ja sodan ajan puolustusvoimien uusi kokoonpano. Muuttuneen tilanteen takia myös maavoimien perusyhtymänä toimineen divisioonan asema asetettiin vaakalaudalle, koska raskaana ja jäykkänä organisaationa se ei enää vastannut tulevan puolustusratkaisun tarpeita. Sodista ja ulkomailta saadut kokemukset osoittivat, että liikkuvalla ja joustavalla prikaatipohjaisella kenttäarmeijalla kyettiin paremmin vastaamaan muuttuneeseen uhkakuvaan ja torjumaan myös mahdolliset vihollisen suorittamat maihinnousut ja maahanlaskut. Prikaatin asema vahvistui entisestään vuonna 1948, jolloin keskeytyksissä ollut operatiivinen suunnittelu käynnistettiin ja pohjaksi valittiin prikaateista koostuva kenttäarmeija. Kyseinen valinta käynnisti myös pääasiallisen prikaatikokoonpanon kehittämisen, josta vastasi pääesikunnan perustama määrävahvuustoimikunta. Periaatepäätös prikaatin muuttamisesta maavoimien perusyhtymäksi tehtiin lopulta vuonna 1949.</p> <p>Prikaatin muuttaminen maavoimien perusyhtymäksi oli lopulta pitkän kehitystyön ja vaikean poliittisen tilanteen johdosta syntynyt kompromissi, josta syntynyt keskustelu jatkui kiivaana upseeriston keskuudessa vielä vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksen jälkeenkin.</p>		
AVAINSANAT perusyhtymä uudistus, perusyhtymä, sotakokemukset, prikaati, divisioona, rykmentti		

DIVISIOONASTA PRIKAATIIN - VUODEN 1952 PERUSYHTYMÄUUDISTUS JA SIIHEN JOHTANEET SYYT

1	TUTKIMUSPERUSTEET.....	1
1.1	Tutkimuksen aihe	1
1.2	Tutkimusongelma ja viitekehys.....	4
1.3	Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen rajausta	6
1.4	Lähteet ja aiemmat tutkimukset.....	9
1.5	Peruskäsitteiden määrittely.....	14
2	SOTAKOKEMUKSET UUDISTUKSEN TAUSTALLA.....	16
2.1	Divisioonat ja prikaatit jatkosodassa	16
2.2	Sotakokemusten kerääminen ja kokoaminen	20
2.3	Prikaati- vai rykmenttikokoonpano	24
2.4	Kolmi- vai nelijako kokoonpanon perustaksi.....	34
2.5	Divisioonaa säilyttää asemansa sotatoimiyhtymänä sotakokemuksista huolimatta.....	37
3	MONINAISET PERUSTEET YHTYMÄN KEHITYKSELLE	43
3.1	Upseerien keskustelutilaisuuksissa pohditaan puolustuksen kehittämistä	43
3.2	Sodan jälkeinen tutkimus painottuu divisioonajärjestelmän kehittämiseen.....	44
3.3	Tuleva sotatoimiyhtymä aiheuttaa laajaa keskustelua Sotatieteellisessä Seurassa	50
3.4	Lehtiartikkeleissa voidaan divisioonaa- ja prikaatijärjestelmän eroja	54
3.5	Oppeja ja kokemuksia organisaatioiden kehittämisestä haetaan myös ulkomailta	58
4	PRIKAATISTA MAAVOIMIEN PERUSYHTYMÄ.....	61
4.1	Ulkopoliittinen tilanne luo puitteet puolustusvoimien kehittämiseksi.....	61
4.2	Puolustusrevisio perustetaan ja pääesikunta aloittaa suunnittelun	64
4.3	Määrävahvuustoimikunta sodan ajan organisaation kehittäjäksi	69
4.4	Uuteen kokoonpanoon siirtyminen vuonna 1952.....	74
5	SYNTEESI.....	79
	LÄHTEET	86

DIVISIOONASTA PRIKAATIIN - VUODEN 1952 PERUSYHTYMÄUUDISTUS JA SIIHEN JOHTANEET SYYT

1 TUTKIMUSPERUSTEET

1.1 Tutkimuksen aihe

Divisioonan asemaa Suomen puolustusvoimien sotatoimiyhtymänä ei juurikaan kyseenalaistettu ennen talvisotaa, koska aikalaisessa taktillisessa ajattelussa prikaatit rinnastettiin vielä jalkaväkirykmentteihin. Prikaateja käytettiin talvisodassa jalkaväkirykmenttien tavoin, vaikka niiden kokoonpano olisi esikuntia vahventamalla mahdollistanut niiden käytön itsenäisinä sotatoimiyhtyminä. Divisioona ei kuitenkaan saanut täysin yksipuolista kannatusta sotatoimiyhtymänä, sillä taisteluiden luonne ja maasto eivät olleet yhteneväiset kaikilla rintamanosilla.¹

Painopistesuunnassa Karjalan kannaksella joukkojen komentajat puolsivat rykmenteistä koostuvaa divisioonaa, joka oli erittäin toimiva yhtymäkokoonpano paikallaan käydyissä torjuntataisteluissa. Tällainen suuri ja raskas yhtymä mahdollisti suuremman tulivoiman, sekä paremman tappioidensietokyvyn tiiviillä puolustuslohkolla. Itärajan ja Laatokan pohjoispuolella toimineet joukkojen komentajat eivät kuitenkaan olleet divisioonakokoonpanon kannalla, koska maasto oli tuolla seudulla rikkonaisempaa, mikä esti yhtenäisten rintamalinjojen muodostumisen. Taistelut keskittyivät teiden suuntiin suurilla puolustuslohkoilla, jolloin joukkojen keveyttä ja liikkuvuutta arvostettiin.²

Talvisodan jälkeen puolustusvoimien organisaatioon kuului neljä prikaatia (Ratsuväkiprikaati, 1., 2., ja 3. Prikaati), jotka olivat I Armeijakunnan johdossa. Talvisodan päättymisestä seuranneet rauhanajanjärjestelyt ja operatiivisten suunnitelmien uusiminen nostivat merkittävästi

---

¹ Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen*, Nettopaino Oy, Joutsa, 1996, s. 164, 195.

² Sama, s. 164, 195-197.

prikaatien määrää puolustusvoimien organisaatiossa. Divisioona kokoonpanosta luovuttiin rauhan ajan organisaatiossa ja tilalle muodostettiin 13 prikaatia, joista yksi perustettiin merivoimien johtoon. Myös prikaatien taktillinen merkitys kasvoi uudistuksen myötä, sillä niiden tehtävä oli suojata kenttäarmeijan perustaminen ja keskittäminen. Kenttäarmeija perustamisen jälkeen prikaatien oli tarkoitus muodostaa johdossa olleiden divisioonien jalkaväkirykmentin, kenttätykistörykmentin patteriston ja huollon osia.³ Jatkosodan hyökkäysvaiheen alussa puolustusvoimien organisaatio koostui 16 divisioonasta, kahdesta jääkäriprikaatista ja Ratsuväkiprikaatista.⁴

Jatkosodan aikana divisioona säilytti asemansa sotatoimiyhtymänä, vaikka kesken jääneet kenttäarmeijan uudelleenjärjestelyt syksyllä 1941 olisivatkin loppuunsaatettuna lakkauttaneet divisioonaorganisaation rauhanajan puolustusvoimista. Divisioonaorganisaatio ei kuitenkaan saanut varaukselta kannatusta sotatoimiyhtymänä jatkosodan aikana. Sotatoimiyhtymän kokoonpanosta kerättiin lausuntoja etenkin Asemasotavaiheen aikana kesällä 1943, jolloin Kannaksen, Maaselän ja Aunuksen ryhmien esikunnat pyysivät omilta alajohtoportailtaan lausunnot tulevasta sotatoimiyhtymän organisaatiosta. Lausuntojen perusteella prikaatiorganisaatiota kannatti enemmistö vastanneista. Selkeäksi eduksi katsottiin etenkin prikaatiorganisaation keveys ja liikkuvuus. Lausuntojen lähdearvoa laskivat kuitenkin komentajien vähäinen kokemus prikaatiorganisaatiosta ja lausuntoihin käytössä ollut lyhyt aika.⁵ Prikaati saavutti itsenäisen sotatoimiyhtymän aseman vuoden 1943 aikana, jolloin perustettiin 15. Prikaati, 19. Prikaati, 20. Prikaati ja 21. Prikaati. Jatkosodan loppupuolella ja Lapin sodan aikana prikaatit toimivat pääsääntöisesti divisioonien tavoin armeijakuntien johdossa ja osoittivat kykenevänsä suoriutumaan itsenäisistä ja laajoista tehtävistä.⁶

Sotakokemusten kerääminen aloitettiin talvisodan jälkeen Kannaksen armeijan esikunnasta muodostetun Maavoimien esikunnan toimesta. Esikunnan sisällä sotakokemusten kerääminen oli koulutusosaston vastuulla. Talvisodasta kerätyt sotakokemukset käsittivät lähinnä joukkojen ja aseiden taktillista käyttöä. Kerätyistä sotakokemuksista laadittiin erilaisia taktiikkaa käsitteleviä asiakirjoja ja ohjesääntöjä, mutta lopullista koonnosta talvisodan sotakokemuksista ei ehditty Pääesikunnan toimesta julkaisemaan ennen jatkosodan syttymistä. Talvisodasta kerättyjen sotakokemusten keskeisin tarkoitus oli tuottaa joukoille taktillista tietoa ja uudistaa

---

³ Kesseli, Pasi: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939-1952*, SKK:n diplomityö, 1993, s. 33. Tynkkynen, Vesa: *Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941-1942* Seminaarityö, 1992, s. 15-17.

⁴ Kesseli (1993), s. 34.

⁵ Kesseli (1993), s. 34-45.

⁶ Tynkkynen (1996), s. 200.

keskeisimmät ohjesäännöt. Talvisodasta saatuja kokemuksia ei juurikaan hyödynnetty organisaatioiden kehittämisessä. Keskeisin organisaatiouudistus, joka toteutettiin ennen jatkosodan syttymistä huhtikuussa 1941, oli päämajan kokoonpanon uudistaminen. Jatkosodan aikana sotakokemusten keräämistä jatkettiin koulutustoimiston toimesta. Sotakokemuksia kertyi etenkin hyökkäysvaiheen aikana, jolloin joukkojen toiminta oli aktiivista. Kokemusten keräämisessä keskityttiin lähinnä havaintoihin Neuvostoliiton puna-armeijan käyttämästä taktiikasta, sekä omien joukkojen toiminnasta. Jatkosodan hyökkäyksellinen luonne aiheutti myös selkeän tarpeen organisaatioiden ja taktiikan kehittämiseksi. Kesäkuussa 1943 lähetettiin päämajan koulutusosaston toimesta kysely joukkojen kokoonpanoihin tehtävistä muutoksista ja niihin sijoitettavasta aseistuksesta. Kyselyn keskeisin aihe koski prikaati- ja rykmenttiorganisaatioiden tulevaisuutta.⁷

Sotien jälkeen Puolustusvoimien organisaatio oli jatkuvan muutoksen ja kehittämisen kohteena. Etenkin välirauhansopimus, Pariisin rauhansopimuksen sotilasartiklat ja Neuvostoliiton kanssa solmittu YYA-sopimus rajoittivat radikaalisti puolustusvoimien kokoa ja kehittämistä. Puolustusvoimien organisaation kehittämiseksi nimitettiin vuonna 1945 valtioneuvoston toimesta parlamentaaris-sotilaallinen komitea, jonka tehtävä oli valmistaa ehdotus puolustusvoimien uudelleenjärjestelyksi. Puolustusrevision lisäksi uudelleenjärjestelyä valmisteltiin kiivaasti myös puolustusvoimien pääesikunnan toimesta, joka asetti vuoden 1945 helmikuussa kenraalimajuri K. A. Heiskasen johtaman toimikunnan työskentelemään puolustusrevision tueksi.⁸

Pääesikunnassa pyrittiin kartoittamaan myös sotakokemusten perusteella saatua tietoa eri organisaatiovaihtoehdoista, jotta puolustusvoimien tuleva organisaatio vastaisi yleistä sota-aidollista kehitystä myös uudelleenjärjestelyiden jälkeenkin. Puolustusrevision toiminta ja näkemykset eivät täysin tyydyttäneet pääesikuntaa, joka kritisoi etenkin puolustusrevisiokomitean hitautta ja poikkeavia näkemyksiä maavoimien perusyhtymän kokoonpanosta. Puolustusrevisio vuonna 1949 julkaisema mietintö puolustusvoimien uudelleenjärjestelyistä aiheutti monia vastaesityksiä ja lausuntoja pääesikunnan toimesta, etenkin maavoimien organisaatiokysymykset aiheuttivat isoa kiistaa osapuolien välillä. Perusyhtymän organisaatiosta syntynyt keskustelu jatkui myös vuonna 1952 toteutetun puolustusvoimien rauhan ajan organisaatiouudistuksen jälkeenkin.⁹

⁷ Tynkkynen (1996), s. 131-144 ja 198-200.

⁸ Visuri, Pekka: *Puolustusperiaatteiden kehitys Keski-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen vertailuna vastaavaan kehitykseen Suomessa*, Suomen Sotatieteelliselle Seuralle laadittu tutkimus, 1985, s. 163-169.

⁹ Visuri (1985), s. 163-173. Visuri, Pekka: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa – Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945-1961*, WSOY:n graafiset laitokset, Juva, 1994, s. 97-101.

1.2 Tutkimusongelma ja viitekehys

Tutkimuksen tavoitteena on laatia perustutkimus, joka muodostaa kokonaiskuvan prikaatin muuttamisesta maavoimien uudeksi perusyhtymäksi divisioonan tilalle.

Päätutkimuskysymys:

- Miksi sotatoimiyhtymä muutettiin divisioonasta prikaatiksi?

Tutkimuksen alakysymykset:

- Vaikuttivatko saadut sotakokemukset prikaatin muuttamiseen sotatoimiyhtymäksi?
- Mitkä asiat nousivat keskeiseen asemaan sotatoimiyhtymän kokoonpanon tutkimisessa ja kehittämisessä jatkosodan päätyttyä, ja vaikuttivatko ne prikaatin muuttamiseen sotatoimiyhtymäksi?
- Mitkä organisaatiot olivat keskeisessä asemassa sotatoimiyhtymän kehittämisessä ja miten ne vaikuttivat vuoden 1952 perusyhtymä uudistukseen?
- Ketkä henkilöt olivat sotatoimiyhtymän ja perusyhtymä uudistuksen keskeiset kehittäjät?
- Mitä kokoonpanovaihtoehtoja prikaatille esitettiin ja oliko prikaati ainoa vaihtoehto uudeksi sotatoimiyhtymäksi?

Päätutkimuskysymykseen vastaamiseksi selvitetään ensiksi millaisia sotakokemuksia divisioonista ja prikaateista saatiin talvi- ja jatkosodan aikana ja puolsivatko saadut sotakokemukset prikaatin muuttamista sotatoimiyhtymäksi. Sotakokemusten tarkastelu keskittyy pääasiassa jatkosodasta saatujen kokemusten tutkimiseen, koska jatkosodasta saatiin enemmän kokemuksia etenkin yhtymätasoisien joukkojen hyökkäyksestä, puolustuksesta ja viivytyksestä, kuin talvisodassa.¹⁰ Talvisodasta saatujen kokemusten tarkastelu on kuitenkin olennaista perusyhtymä uudistukseen johtaneen kehityksen ymmärtämiseksi. Tarkasteltujen sotakokemusten perusteella on pyritty löytämään keskeisimmät kokemukset, jotka vaikuttivat divisioonan kokoonpanon hylkäämiseen ja prikaatikokoonpanon käyttöönottoon maavoimien sotatoimiyhtymänä (perus). Sotakokemuksia ei tarkastella pelkästään taktiikan, tekniikan tai johtamisen näkökulmasta, koska tutkimuksen kannalta ei ole olennaista selvittää kokemusten vaikutusta vain yhdestä tietystä näkökulmasta.

---

¹⁰ Karjalainen, Mikko: Talvi- ja jatkosodan ”traumaattiset” sotakokemukset – perusteita rauhan ajan puolustusvoimien kehittämiselle, *Vesa Tynkkynen – Operaatikko, rehtori ja professori*, Bookwell Oy, Porvoo 2014, s. 60-65.

Jatkosodan päätyttyä vaikeassa poliittisessa tilanteessa alkanut puolustusvoimien organisaation ja tulevan sotatoimiyhtymän kehittäminen aiheuttivat paljon keskustelua puolustusvoimien sisällä, sekä tiedonhankintaa ulkomailta. Keskustelut ja kirjoitukset perustuivat usein jatkosodasta saatuihin kokemuksiin divisioona- ja prikaatijärjestelmän käytöstä ja ne sisälsivät yleisesti laajemmat perustelut esitetyistä näkökulmista. Puolustusvoimien ja sotatoimiyhtymän kehittämistä varten perustettiin myös erillisiä toimikuntia, jotka olivat keskeisessä osassa rauhan- ja sodan ajan kokoonpanojen kehittämisessä, sekä vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksen valmisteluissa. Tutkimuksen pääkysymykseen vastaamiseksi tutkimuksessa selvitetään myös näiden aikalaislähteiden näkemykset prikaatiorganisaation paremmuudesta puolustusvoimien sotatoimiyhtymänä. Ulkomailta saadut kokemukset sotatoimiyhtymän kokoonpanosta eivät ole tämän tutkimuksen osalta merkittävässä asemassa, mutta niiden vaikutusta suomalaisen upseeriston taktilliseen ajatteluun ja suomalaisen sotataidon kehitykseen ei voida kokonaan pois sulkea, kuten professori Vesa Tynkkynen väitöskirjassaan osoittaa.¹¹ Myös yksittäisten henkilöiden vaikutusta perusyhtymä uudistukseen johtaneessa kehityksessä voidaan pitää merkittävänä, sillä valtaosalla keskeisistä kehittäjistä oli omakohtaisia sotakokemuksia yhtymätason joukoista.

Tutkimuksen pääkysymykseen vastataan viiden alakysymyksen kautta. Ensimmäiseen alakysymykseen vastataan tutkimuksen toisessa luvussa, jossa tutkitaan talvi- ja jatkosodan aikaisen sotakokemusten keräämistä ja analysointia, sekä divisioonien ja prikaatien käytöstä kerättyjä sotakokemuksia. Ensimmäiseen alakysymykseen vastaamalla selvitetään, että vaikuttivatko sodista kerätyt kokemukset prikaatin muuttamista tulevaksi sotatoimiyhtymäksi, sekä selvitetään miten divisioonan ja prikaatin keskinäinen asema muuttui sotien aikana.

Toiseen ja kolmanteen alakysymykseen vastataan tutkimuksen kolmannessa ja neljännessä luvussa, joissa selvitetään perusyhtymä uudistuksesta käytyä aikalaiskeskustelua ja tutkitaan kuinka sodan jälkeisissä puolustusvoimissa tutkittiin ja käsiteltiin sotakokemusten ja yleisen poliittisen tilanteen perusteella syntyneitä kysymyksiä tulevasta perusyhtymän kokoonpanosta. Kolmannen luvun tarkoituksena on tuoda esille aikalaista keskustelua ja pohdintaa, jota prikaati- ja divisioonaorganisaatioista käytiin. Neljännen luvun tarkoituksena on käsitellä varsinaisen perusyhtymän kehitystyön eteneminen ja prikaatin muuttaminen maavoimien sotatoimiyhtymäksi. Keskeisessä osassa organisaatiokysymyksessä oli myös tulevan puolustusratkaisun suunnittelu, jota varten perustettiin kaksi erillistä toimikuntaa. Toisen ja kolmannen

---

¹¹ Tynkkynen (1996), s. 156-158.

alakysymyksen kautta selvitetään myös näiden kyseisten toimikuntien vaikutus prikaatin valinnassa maavoimien sotatoimiyhtymäksi.

Neljännän alakysymyksen tarkoituksena on selvittää eri henkilöiden vaikutusta vuoden 1952 perusyhtymä uudistukseen ja sotatoimiyhtymän kehitykseen. Kysymykseen ei vastata yksittäisessä tietyssä alaluvussa, vaan henkilöitä nostetaan esiin tutkimuksen edetessä, jolloin muodostuu selkeä kuva, kuinka eri henkilöt ovat ajatuksillaan, kirjoituksillaan ja mielipiteillään vaikuttaneet perusyhtymä uudistukseen ja sotatoimiyhtymän kehitykseen.

Viidennen alakysymyksen kautta on tarkoitus selvittää, minkälaisia kokoonpanovaihtoehtoja prikaatille kaavailtiin tarkasteltavana aikavälillä ja oliko prikaati ainoa suunniteltu vaihtoehto maavoimien uudeksi yhtymätyypiksi? Kysymyksen tarkoituksena on myös selvittää oliko vahvistettu prikaatikokoonpano pitkän kehitystyön tulos, vai aikalaisessa tilanteessa tehty kompromissi? Viidenteen alakysymykseen vastataan tutkimuksen toisessa, kolmannessa ja neljännessä pääluvussa.

Tämän pro gradu -tutkimuksen viitekehyksen keskiön muodostavat suomalaisen sotataidon ja taktiikan kehitys talvisodan ja vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksen välillä, sekä jatkosodan jälkeen tapahtunut puolustusvoimien uudelleenorganisointi. Viitekehyksen ajallinen painopiste muodostuu jatkosodan ja vuoden 1952 väliselle ajanjaksolle. Viitekehyksen temaattisen ytimen muodostavat talvi- ja jatkosodasta kerätyt sotakokemukset, aikalaistutkimukset, aikalaislehtiartikkelit, puolustusjärjestelmän kehittämistä varten perustetut toimikunnat, yksittäisten henkilöiden vaikutukset uuden perusyhtymätyypin valintaan ja aikalainen poliittinen tilanne. Myös ulkomailta saadut vaikutteet ovat osa tutkimuksen viitekehystä. Viitekehyksen tarkoituksena on edesauttaa tutkimustehtävän suorittamista ja selkeyttää tutkimuksen kysymyksenasettelua. Viitekehystä käytetään apuna myös lähdeaineiston analysoimisessa ja asiayhteyksien löytämisessä eri lähteiden väliltä.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen rajaus

Organisaation tutkiminen voidaan nähdä osana operaatiotaidon ja sovelletun taktiikan tutkimusta, kuten Mika Huttunen väitöskirjassaan osoittaa. Operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksen kannalta on keskeistä ymmärtää aikakausittain muuttuvan toimintaympäristön ja kehitystä

ohjaavien periaatteiden merkitys.¹² Käytännössä tämä tarkoittaa, että taktiikkaan ja organisatioiden kehitys on aina pitkällä aikavälillä tapahtuvaa muutosta, johon vaikuttavat lukuisat eri tekijät. Moninaisista asiasidonnaisuuksista johtuen operaatiotaidon ja taktiikan tutkimuksessa voidaan soveltaa hyvinkin erilaisia tutkimusmenetelmiä ja eri tieteenalojen käyttämiä metodeja.¹³ Taktiikan, operaatiotaidon ja suomalaisen sotataidon tutkimus kuuluvat sotahistorian tavoin sotatieteisiin. Sotatieteet voidaan jakaa tiedekäsityksen mukaan sekä perustavaan, että kokoavaan sotatieteeseen.¹⁴

Sotahistoria on soveltuvien tieteenala tutkittaessa sotataidon muutosta ja siihen liittyviä ilmiöitä. Kuten Marko Palokangas väitöskirjassaan toteaa, niin sotataidon historian tutkimisella pystytään perustellusti selvittämään kansallisen puolustusjärjestelmän kehitystä ja siihen liittyviä rakenteita.¹⁵

Prikaatin muuttamista maavoimien sotatoimiyhtymäksi voidaankin perustellusti tutkia historiatieteen menetelmin, koska kyseistä ilmiötä voidaan pitää osana kansallisen sotataidon muutosta, joka on tapahtunut pitkän aikavälin aikana. Tässä tutkimuksessa käytetään laadullisia historian tutkimuksen menetelmiä, jotka perustuvat tutkimuksen kysymyksenasetteluun ja lähteaineistoon. Pää tutkimusmenetelmänä käytetään lähteaineiston teoreettista sisällönanalyysia. Tutkimuksessa ei ole tarkoitus tarkastella suomalaisen operaatiotaidon ja taktiikan kokonaisuuden kehittymistä rajatulla aikavälillä, vaan keskittyä erityisesti perusyhtymäorganisaation kehittämiseen osana kansallisen sotataidon muutosta. Tutkimusmenetelmät perustuvat lähdekritiikin avulla löydettyjen lähteiden analysointiin ja vertailuun. Lähdekritiikin pelkistetty tarkoitus on selvittää lähteen alkuperä, sekä syyt siinä esitetyn asian esilletuomiseksi. Lähdekritiikillä pyritään selvittämään myös lähteiden arvo ja tekijöiden taustat suhteessa tutkittavaan aiheeseen.

Tutkimuskysymyksiin vastataan vertailemalla ja analysoimalla kansallisarkistosta löytyviä primäärilähteitä, sekä sekundaarilähteitä, jotka koostuvat pääasiassa aikaisemmasta aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta, lehtiartikkeleista ja aihepiiriä käsittelevistä yleistöksistä. Tutkimuksen pääkysymyksen kannalta keskeisimmät lähteet ovat pääasiassa arkistolähteitä, mutta myös muutama aihealuetta käsittelevä aikaisempi tutkimus on merkittävässä osassa tutkimuk-

¹² Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikanlaitos, julkaisusarja 1, 2010, s. 16-17.

¹³ Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä – Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 1:No 17, Helsinki, 2014, s. 36-37.

¹⁴ Palokangas (2014), s. 24-25.

¹⁵ Palokangas (2014), s. 26-28.

sen kokonaiskuvan muodostamisessa. Kansallisarkistosta löytyvät kerätyt raportit sotakokemuksista, aikalaistutkimukset, aikalaislehtiartikkelit ja eri sotakokemuksia käsittelevien keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat, sekä perusyhtymäkysymystä käsittelevien toimikuntien muistiot ovat muodostaneet tutkimuksen tärkeimmän lähdemateriaalin, jota on täydennetty ja verrattu käytettyjen sekundäärilähteiden avulla. Sekundäärilähteiden avulla on myös selvitetty divisioonien ja prikaatien käyttöä talvi- ja jatkosodassa, sekä avattu keskeisiä kyseisiin organisaatioihin tehtyjä muutoksia sotien aikana. Myös aikalaista poliittista tilannetta ja puolustusvoimien kehittämistä sotien ja vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksen välillä on tutkittu pääasiassa sekundaarilähteiden kautta.

Tutkimuksen ajallinen raja-alue alkaa talvi- ja jatkosodassa kerätyistä divisioona- ja prikaatiko- koonpanoa käsittelevistä sotakokemuksista ja päättyy vuoden 1952 perusyhtymä uudistukseen. Kyseinen raja-alue on selkeä ja perusteltu, sillä ajallisesti tarkasteltavat sodat olivat jatkumoa toisilleen ja niistä kummastakin saatiin kokemuksia yhtymätasoisien joukkojen käytöstä. Ajallisen rajauksen päättäminen vuoteen 1952 on taas perusteltua tutkimuksen aiheen ja tutkimus- kysymyksen kannalta, koska kyseisenä vuonna toteutettiin perusyhtymä uudistus, joka virallis- ti prikaatin aseman uutena perusyhtymänä.

Sotatoimiyhtymän kehitystä tarkastellaan rajatulla aikavälillä pääsääntöisesti kansallisista lähtökohdista. Ulkomailta saatuja kokemuksia ja oppeja, sekä ulkomaalaista organisaatiokehi- tystä käsitellään vain aikalaisen yleiskuvan muodostamiseksi. Tutkimuksessa ulkomaalaisia sotakokemuksia käsitellään käytännössä vain Ruotsin osalta, koska Ruotsi toteutti oman pe- rusyhtymä uudistuksensa ajallisesti samanaikaisesti Suomen kanssa. Myös samankaltaiset olo- suhteet ja sotien jälkeisen taktillisen ajattelun samansuuntainen kehittyminen korostavat Ruotsin asemaa suomalaisen sotataidon kehittymisessä, kuten Tynkkynen väitöskirjassaan toteaa.¹⁶ Vaikka ulkomaalaisten kokemusten käsittely ei ole tämän tutkimuksen keskiössä on kuitenkin ymmärrettävä, että Suomen sotien jälkeinen sotataidollinen ja taktillinen kehitys ei tapahtunut tyhjiössä.

Tutkimuksessa käsiteltävä perusyhtymä käsite rajataan koskemaan vain kenttäarmeijan maa- voimien käyttämää divisioona- ja prikaatitason joukkoa, koska tutkimuksen aiheen kannalta ei ole tarpeen tutkia kaikkia eri puolustushaarojen samantasoisia joukkoja. Divisioona- ja prikaa- titason joukkoja toimi esimerkiksi jatkosodan aikana myös merivoimien alaisuudessa.¹⁷ Pe-

¹⁶ Tynkkynen (1996), s. 304-305 ja 384.

¹⁷ Reini, K. O.: Puolustusvoimat vuosien 1940 ja 1941 rauhan aikana, *Jatkosodan historia I*, Sotatieteen laitok- sen julkaisuja XXV:1, WSOY, Porvoo, 1988, s. 71-73 ja 96.

rusyhtymän kehityksen tutkimisessa rajatulla aikavälillä ei ole tarkoituksen mukaista keskittyä käsittelemään pelkästään eri yhtymäkokoontajien taulukoituja vahvuuksia (henkilöstö, aseet, kalusto ja liikuntavälineet), koska tämä ei tukisi tutkimuksen tavoitetta ja päätutkimuskysymykseen vastaamista. Tutkimuksessa eri yhtymätason joukkojen vahvuuksia käsitellään lähinnä kokonaiskuvan kannalta.

Tutkijan suhde tutkittavaan asiaan tulisi aina olla mahdollisimman neutraali ja objektiivinen, vaikka erinäisistä syistä johtuen tämä on usein haastavaa. Myös tässäkin tutkimuksessa tekijän ammatillinen tausta asettaa tutkijan objektiivisuudelle omat haasteensa. Verrattaessa ulkopuoliseen tutkijaan, sotilasammattilaisen taustan omaava tutkija ei koskaan pysty tutkimaan prikaatin muuttamista maavoimien perusyhtymäksi täysin objektiivisesta näkökulmasta. Tutkittavan asian liiallinen ”läheisyys” tutkijan omaan ammattitaitoon voi myös helposti johtaa asioiden yleistämiseen ja asioiden pitämiseen itsestään selvinä. Kyseiset ongelmat on tiedostettu tutkimusta tehdessä ja tutkimuksen tavoitteena onkin pidetty mahdollisimman puolueettomien tutkimustulosten ja synteisiin esittämistä. Tutkijan puolueettomuutta on pyritty lisäämään laajan lähdeaineiston mahdollisimman objektiivisella tulkinnalla. Tutkija ei myöskään asetu tutkimuksessa prikaatiorganisaation kannattajien, tai vastustajien puolelle.

1.4 Lähteet ja aiemmat tutkimukset

Tutkimuksen keskeisimmän arkistolähdeaineiston muodostaa pääesikunnan (päämajan) koulutus- ja järjestelyosaston (-toimisto) jatkosotaa käsittelevät kootut sotakokemukset, sekä sotakokemuksia ja puolustusvoimien kokoonpanojärjestelyitä käsittelevät salainen ja julkinen kirjeenvaihto.

Sotakokemuksia kerättiin jatkosodan aikana ja sen loputtua päämajan koulutusosaston toimesta.¹⁸ Sotakokemuksista järjestettiin myös upseerien keskustelutilaisuuksia, koska koottuihin sotakokemuksiin haluttiin saada myös henkilökohtaisia näkemyksiä ja kannanottoja. Pöytäkirjat ja kootut sotakokemukset on taltioitu koulutusosaston arkistoon.¹⁹ Sotakokemuksista käytiin keskustelua myös Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksissa, joissa sotiin osallistuneet yleisesikuntaupseerit saivat avoimesti puhua sotakokemuksistaan. Kokousten antia sotakokemusten esille tuomiselle voidaan pitää erityisen merkittävänä, koska niihin osal-

¹⁸ Nimenmuutos Puolustusvoimien Pääesikunnan koulutusosastoksi 1.12.1944.

¹⁹ Tynkkyinen (1996), s. 283-284.

listui yleensä suuri määrä talvi- ja jatkosodan keskeisiä sotilasjohtajia. Kokousten pöytäkirjat on arkistoitu kyseisen seuran pienoiskokoelmaan.²⁰

Sotakokemuksista saatujen hyötyjen tutkimisesta muodostui yksi keskeinen kokonaisuus kehitettäessä sodan jälkeisiä puolustusvoimia. Tutkimuksia tehtiin pääsääntöisesti Sotakorkeakoulussa, mutta myös eri säätiöiden toimesta. Esimerkiksi Werner Hacklinin säätiö kustansi 25 tutkimusta käsittävän tutkimussarjan vuonna 1945, missä tutkittiin puolustusvoimien eri osa-alueiden kehittämistä. Näissä tutkimuksissa päätutkimusaiheena olivat sodanajan joukkojen kehittäminen. Tehtyjen tutkimusten vahvuutena olivat erityisesti tutkijoiden omakohtaiset sotakokemukset.²¹ Kyseisiä tutkimuksen aihetta käsitteleviä Sotakorkeakoulun diplomitöitä säilytetään Kansallisarkistossa.

Pääesikunnan Järjestelytoimiston puolustusvoimien kokoonpanojärjestelyitä ja sotakokemuksia käsittelevät arkistokokonaisuudet sisältävät erittäin merkittäviä lähteitä tutkimuksen kannalta. Järjestelytoimiston arkistosta löytyvät esimerkiksi jatkosodan aikana kerätyt joukkojen lausunnot tulevan kenttäarmeijan kokoonpanosta, sekä divisioona- ja prikaatikokoonpanoa koskevat lausunnot. Kyseinen materiaali sisältää myös määrävahvuustoimikunnan prikaatia koskevat mietinnöt.

Tutkimuksen primäärilähteinä käytetään myös aihealuetta käsitteleviä aikalaislehtiartikkeleita, joita on taltioitu Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjastoon ja internetiin. Etenkin *Tiede ja Ase* vuosikirjan artikkelit ovat saatavissa ja tutkittavissa lehden omien verkkosivujen kautta. Tutkimuksen kannalta keskeisimmät *Sotilasaikakauslehtien* aikalaisartikkelit eivät ole tutkittavissa internetin kautta.

Sotakokemuksista ja perusyhtymäkysymyksestä käytiin myös laajaa keskustelua eri lehtien palstoilla. Etenkin *Sotilasaikakauslehti* oli yksi merkittävimmistä keskustelukanavista. Yleistä keskustelua pyrittiin rajoittamaan vuonna 1944 pääesikunnan päällikön A. E. Heinrichsin toimesta, koska katsottiin että sotakokemusten yleinen kirjoittelu ei ole soveliaista. Myös väärinkäsitysten syntyminen haluttiin estää käskemällä tekstien tarkastaminen pääesikunnan komentotoimistolle ennen niiden julkaisua.²² Rajoituksista huolimatta sotakokemuksista ja tulevasta perusyhtymästä kuitenkin kirjoitettiin aikalaislehdissä. Kirjoittajat kuten Y. A. Järvinen, V. Koppinen, S. Simelius ja H. Öhquist olivat kaikki korkeissa tehtävissä jatkosodan aikana,

²⁰ Karjalainen, Mikko: ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen seura yleisesikuntaupseereiden keskustelufoorumina, *Tiede ja Ase* N:o 70/2012.

²¹ Tynkkynen (1996), s. 286-287.

²² Tynkkynen (1996), s. 284-285.

joten heidän kirjoittamansa artikkelit tuovat hyvin esille aikalaisten sotilasjohtajien näkökulmat, jotka ovat kehittyneet heidän omien sotakokemustensa kautta. Toki kirjoitukset perustuvat aina myös kirjoittajien ajatus- ja arvomaailmaan, jolloin tekstejä täytyy tarkastella yksilön taustat huomioiden. Toinen merkittävä sotakokemuksia ja perusyhtymä uudistusta käsitteleviä artikkeleita julkaissut lehti on *Tiede ja Ase*. Tässä sotatieteellisen seuran julkaisemassa lehdessä tutkimuksen aihealuetta on käsitelty monessa artikkelissa. Esimerkiksi Jouko, Petteri: Suomalainen Prikaati, *Tiede ja Ase* N:o 68/2010 ja Koppinen, V.: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemustemme valossa tarkastettuna, *Tiede ja Ase* N:o 7/1949. Artikkeleissa on viitattu käytettyihin lähteisiin ja niiden luotettavuutta voidaan pitää korkeana. Artikkeleiden kirjoittajat ovat joko sodan käyneitä upseereita tai asiantuntijoita.

Tutkimuksessa käytettävät sekundaarilähteet ovat pääsääntöisesti aihealuetta käsittelevää kirjallisuutta, yleisiä tunnettuja historian teoksia, sekä Maanpuolustuskorkeakoululla käytettäviä oppikirjoja. Näiden teosten luotettavuus tutkimuksen yleistilanteen kuvaamiseksi on hyvä. Sotakokemuksia on tutkittu sotien jälkeen laajasti. Ensimmäiset tutkimukset käynnistettiin SKK:n toimesta heti sotien päätyttyä, kuten aikaisemmin on tullut esille. Sotakokemuksia ei kuitenkaan tieteellisesti tutkittu ja analysoitu laajassa objektiivisessa mittakaavassa.²³ Myöskään perusyhtymä uudistukseen johtaneita syitä ja prikaatiorganisaation muuttamista maavoimien uudeksi perusyhtymäksi ei ole laajemmin tutkittu.

Laajimmin prikaatin muuttamista maavoimien perusyhtymäksi ja perusyhtymä uudistukseen johtaneita syitä on tutkinut professori Vesa Tynkkynen väitöskirjassaan: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Tutkimuksessa perusyhtymä uudistusta käsitellään osana suomalaisen taktiikan kehittymistä ja yhtenä tämän kehityksen tuotoksena. Tarkastelunäkökulma tutkimuksessa on taktillinen. Tynkkynen tuo laajasti esille sotakokemusten keräämisen talvi- ja jatkosodan jälkeen, sekä keskeisiä henkilöitä näiden toimien takana. Väitöskirjassaan Tynkkynen ei kuitenkaan listaa analyttisesti kaikkia niitä sotakokemuksia ja syitä, jotka vaikuttivat prikaatiorganisaation valitsemiseen uudeksi perusyhtymäksi. Väitöskirja antaa erittäin hyvän ja kattavan kuvan vuoden 1952 perusyhtymä uudistusta edeltäneestä taktiikan kehityskulusta, jonka keskeisessä osassa oli myös prikaatiorganisaation kehitystyö. Tynkkynen tutkimus on keskeisin tämän tutkimuksen taustalla vaikuttavista teoksista, koska se perustuu laajalti alkuperäislähteisiin ja siinä käytetty lähde-materiaali on erittäin laaja.

---

²³ Karjalainen (2014), s. 60-65.

Tynkkynen on tutkinut perusyhtymä uudistukseen johtaneita syitä myös omassa seminaarityössään: *Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941–1942*. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan päämajan syksyllä 1941 tekemää suunnitelmaa divisioonien muuttamisesta takaisin suojajoukkokokoonpanoon (prikaatikokoonpano), sekä myös tämän suunnitelman toteutumista ja siitä luopumista. Tynkkynen käsittelee divisioonien uudelleenjärjestelyjä ja kenttäarmeijan supistamista myös yhteiskunnallisten ja poliittisten syiden näkökulmasta. Sotakokemuksia ja niiden vaikutusta vuoden 1952 uudistukseen ei kuitenkaan käsitellä. Tutkimus selvittää hyvin etenkin suojajoukkojen perustamista, kokoonpanoa ja käyttöä, sekä yleistä poliittista tilannetta jatkosodan hyökkäysvaiheen ja asemasotavaiheen aikana. Tynkkynen seminaarityö antaa viitteitä siitä, että prikaatikokoonpano oli jo vuoden 1941 loppu puolella varteen otettava vaihtoehto ”uudeksi” perusyhtymäksi, koska sen organisaatio sisälsi kaikki aikalaiselta sotatoimiyhtymältä edellytettävät voimavarat.

Tynkkynen väitöskirjan ohella tutkimuksen kannalta merkittäviä töitä ovat myös professori Pasi Kesselin yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939–1952* ja kapteeni Heikki Ali-Huokunan diplomityö: *Maavoimien kokoonpanon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen*. Kesselin ja Ali-Huokunan työt käsittelevät Tynkkynen väitöskirjan tavoin organisaatioista kerättyjä sotakokemuksia ja prikaatin kehittymistä maavoimien uudeksi perusyhtymäksi. Etenkin Kesseli keskittyy työssään tutkimaan prikaatiorganisaation kehitystä ja siihen johtaneita syitä, sekä sotakokemusten vaikutusta prikaatin aseman muuttumisessa. Näkökulmana Kesselin työssä on johtaminen ja lähdeaineisto koostuu pääosin arkistolähteistä.

Ali-Huokuna on tutkinut omassa työssään perusyhtymän kehitystä selkeästi Kesseliä laajemmin. Ali-Huokunan työ antaa erittäin hyvän kronologisen kuvan maavoimien perusyhtymän kehittämisestä ja siihen liittyneistä tekijöistä. Etenkin sotien päättymisen jälkeinen maavoimien kokoonpanojen kehittäminen kuvataan työssä hyvin seikkaperäisesti. Erityisenä vahvuutena työstä on mainittava sen laajat ja selkeät organisaatiokaaviot, jotka selkeyttävät etenkin määrävahvuustoimikunnan ja puolustusrevision suorittamaa organisaatiokehitystä. Työn lähdeaineisto koostuu pääosin arkistolähteistä. Tynkkynen väitöskirjan ohella Ali-Huokunan diplomityö on ollut tutkimuksen keskeisin lähde.

Liimatta Hannu on SKK:n diplomityössään: *Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen* tutkinut otsikon mukaan pataljoonan taktiikkaa ja sen kehitystä jatkosodasta alueelliseen puolustukseen. Työ on saanut arvosanan ”HYVÄ” ja on

muutenkin laadullisesti hyvin laadittu tutkimus. Liimatan tutkimuksen keskeinen anti tutkimuksen kannalta on siinä käytetty samantyylinen kysymyksenasettelu. Liimatan tutkimus perustuu osin jatkosodasta saatujen sotakokemusten hyödyntämiseen ja analysointiin. Vaikka Liimatta keskittyy pataljoonaa koskevien kokemusten tarkasteluun, niin on kyseisistä kokemuksista löydettävissä samoja taktillisia lainalaisuuksia ja yhteneväisyyksiä, jotka todennäköisesti vaikuttivat myös prikaatikokoonpanon aseman muuttumiseen. Myös Liimatan käyttämä laaja lähdemateriaali on hyödynnettävissä tässä tutkimuksessa.

Prikaatien käyttöä ja niiden taistelua jatkosodassa on tutkittu Antti Nissisen Pro Gradussa: *Prikaatien käyttö kesän 1944 taisteluissa*. Tutkimus keskittyy jatkosodassa taistelleiden jalkaväkiprikaatien vertailemiseen ja niiden suorituskyvyn tutkimiseen. Nissinen vertailee viiden eri prikaatin perustamista ja niiden taisteluja kesällä 1944. Tutkimuksen lähdeaineisto koostuu pääosin kirjallisuuslähteistä ja joukkojen sotapäiväkirjoista. Nissinen ei suoranaisesti tarkastele prikaatien vahvuuksia sotatoimiyhtyminä, vaan ennemminkin kertoo niiden tapahtumista sodan aikana. Yhdistelmä luvussa Nissinen kuitenkin nostaa esille muutamia prikaatin vahvuuksia verrattuna jalkaväkirykmentteihin ja divisiooniin.

Sotatieteiden tohtori Marko Palokangas on tutkinut väitöskirjassaan *Räjähtävää tyhjyyttä – sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* perusyhtymä uudistusta osana alueellisen puolustuksen ja sissitoiminnan kehittämistä suomalaisessa sotataidossa. Palokangas tarkastelee tutkimuksessaan laajasti sotakokemusten hyödyntämisestä lähtien alueellisen puolustuksen kehittämistä sissitoiminnan näkökulmasta. Tutkimuksessa nivoutuu hyvin yhteen puolustusvoimien yleinen tilanne ja asema jatkosodan päättymisen ja vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksen välisenä aikana. Etenkin poliittisen tilanteen vaikutusta puolustusvoimien toimintaan pohditaan laajasti. Palokangas ei kuitenkaan paneudu tutkimuksessaan yhtä syvällisesti sotakokemusten vaikutukseen perusyhtymä uudistukseen liittyen, kuin Tynkkynen omassa väitöskirjassaan. *Räjähtävää tyhjyyttä – sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* on kuitenkin merkittävä tutkimus tämän tutkimuksen kannalta, koska se antaa laajan kuvan kyseisen ajan puolustusvoimien tilasta ja kehityksestä. Tutkimuksessa käytetty lähdemateriaali on laaja ja painottuu pitkälti alkuperäislähteisiin. Lähdeluettelon kautta on päästävissä tämän tutkimuksen kannalta tärkeiden lähteiden jäljille.

1.5 Peruskäsitteiden määrittely

Tutkimuksen peruskäsitteet ovat *perusyhtymä (sotatoimiyhtymä)* ja *perusyhtymä uudistus*. Tutkimuksessa esiintyvät muut käsitteet avataan aina kyseisen käsitteen kohdalla.

Perusyhtymällä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan maavoimien divisioona- ja prikaatitason joukkoa. Ennen vuoden 1952 perusyhtymä uudistusta maavoimien sotatoimiyhtymä (perus) oli divisioona. Prikaati nousi talvi- ja jatkosodan myötä vähitellen divisioonan rinnalle varteenotettavaksi perusyhtymäkoonpanoksi. Prikaatin asemaan puolustusvoimien organisaatiossa itsenäisenä perusyhtymänä vaikutti suomalaisen taktillisen ajattelun kehittyminen sotien aikana. Ennen talvisotaa operaatio tai sotatoimi rinnastettiin yleisesti divisioonaan tai armeijakuntaan, koska ne olivat organisaatioidensa puolesta kykeneviä itsenäisiin operaatioihin. Divisioonan kokoonpanoa tai asemaa perusyhtymänä ei kyseenalaistettu puolustausvoimissa ennen talvisotaa, vaikka muualla Euroopassa divisioonien ja jalkaväkirykmenttien väliin oli perustettu prikaatin johtoportaita.²⁴ Seuraavaksi esitellään muutamia otteita aikalaisten ohjesääntöjen perusyhtymää koskevista määritelmistä:

Kenttäohjesääntö (K.O) Yleinen osa 1930 määrittelee sotatoimiyhtymän (perus) seuraavasti:

*”5. Pienintä kokoonpanoltaan kiinteää sotatoimiyhtymää, johon elimellisesti kuuluu yhtymän kolme peruselementtiä: johto, taistelujoukkojen eri aselajeja ja huoltojoukkojen eri huoltomuodostelmia, ja joka näin ollen pystyy itsenäisesti suorittamaan määrätyn operaation, kutsutaan sotatoimiyksiköksi (operatiiviseksi yksiköksi). Kenttäarmeijan sotatoimiyksikkönä on divisioona. Divisioonaan kuuluu: divisioonan johto, jalkaväkirykmenttejä, kevyt osasto, kenttätykistöä, pioneerijoukkoja, viestijoukkoja sekä divisioonan huoltomuodostelmat, jotka käsittelevät divisioonan huoltoa varten tarvittavat varasto-, ylläpito-, liikenne-, kuljetus-, sekä järjestys- ja turvallisuusmuodostelmat.”*²⁵

Prikaati kuvataan samaisessa kenttäohjesäännössä suurimmaksi samaa aselajia olevaksi sotatoimiyhtymäksi, johon voidaan tarvittaessa liittää muiden aselajien joukko-osastoja sekä huoltomuodostelmia. Vuoden 1930 kenttäohjesäännön määritelmän mukainen prikaatiorganisaation orgaaninen kokoonpano ei mahdollistanut itsenäisten operaatioiden suorittamista ilman tarvittavien aselajiosien liittämistä prikaatiin²⁶. Perusyhtymä uudistuksen jälkeen julkaistu *Upseerin käsikirja osa joukkoja varten 1953 III* määrittelee sotatoimiyhtymän (perus) seuraa-

²⁴ Tynkkynen (1996), s. 11.

²⁵ *Kenttäohjesääntö Yleinen osa (K.O)*, Helsinki, 1931, s. 13–15.

²⁶ Sama, s. 13–15.

vasti: ”Prikaati on sotatoimiyhtymä, johon kuuluu sellainen määrä eri aselajeja ja huoltojoukkoja, että se pystyy suorittamaan itsenäisiä sotatoimia. Sen suorituskykyä arvioitaessa on kuitenkin muistettava, että prikaati perusyhtymänä on pieni”.²⁷ Upseerin käsikirjan määritelmä sotatoimiyhtymästä (perus) kuvastaa hyvin sotien aikana muuttunutta käsitystä prikaatinkokoonpanon asemasta perusyhtymänä, vaikka prikaatia pidettiin edelleen varsin pienenä perusyhtymänä vanhan divisioonan rinnalla. Todennäköisesti prikaatin suorituskyvyn väheksyminen johtui jatkosodassa saaduista traumaattisista kokemuksista Neuvostoliiton suurhyökkäyksen torjumisesta Karjalan kannakselta.²⁸

Itsenäinen yhtäjaksoinen toiminta edellyttää yhtymältä omaa huolto- ja esikuntaorganisaatiota, sekä epäsuorantulen kykyä. Käytännössä perusyhtymä on sotavoimien pienin operatiiviseen toimintaan kykenevä joukko. Yleisesikuntamajuri L. K. Välimaa kirjoittaa vuoden 1954 *Tiede ja Ase* lehden artikkelissa Operatiivinen – taktillinen, asiasta seuraavasti: ”Suomen olosuhteissa operatiivisen ja taktillisen raja on aikaisemmin pyritty (vrt KO v:lta 1931) löytämään osittain myös joukon organisaation eroavaisuuksia. Tällöin operatiiviseksi eli sotatoimiyhtymäksi on katsottu eri aselajien ja eriasteisten huoltojoukkojen yhdistelmä; ts operatiivisina yhtyminä on pidetty armeijakuntaa, divisioonaa ja prikaatia.”²⁹

Perusyhtymä uudistuksella tässä tutkimuksessa tarkoitetaan vuonna 1952 toteutettua puolustusvoimien rauhan ajan organisaatiouudistusta, jossa prikaatista tuli maavoimien uusi perusyhtymätyyppi divisioonan tilalle.³⁰ Perusyhtymä uudistukseen liittyen tutkimuksessa käsitellään vain maavoimien yhtymän kokoonpanon muuttaminen. Uudistukseen liittyviä Suomen hallituksen ja eduskunnan toimia tutkimuksessa ei käsitellä.

²⁷ Upseerin käsikirja 1953 III osa joukkoja varten, s. 57.

²⁸ Tynkkynen (1996), s. 195-201.

²⁹ Välimaa, Leevi: Operatiivinen-taktillinen, *Tiede ja Ase* N:o 12/1954, s. 55.

³⁰ Visuri (1985), s. 173.

2 SOTAKOKEMUKSET UUDISTUKSEN TAUSTALLA

2.1 Divisioonat ja prikaatit jatkosodassa

Divisioona asemaa Suomen puolustusvoimien sotatoimiyhtymänä ei juurikaan kyseenalaistettu ennen talvisodan alkamista. Divisioonien tehtävänä talvi- ja jatkosodassa oli toteuttaa operatiivisia tehtäviä itsenäisinä sotatoimiyhtyminä Armeijakuntien, tai ylimmänjohdon johdossa.³¹

Kesällä 1940 pääesikunta määritteli puolustusvoimien sodan ajan kokoonpanon käsittämään yhteensä kuusitoista divisioonaa. Divisioonien määrä oli kasvanut talvisodasta merkittävästi, sillä talvisodassa niiden lukumäärä oli yhdeksän. Suurin osa perustettavista divisioonista eli kaksitoista sijoitettiin itärajalla toimivien armeijakuntien johtoon. Lopuista divisioonista muodostettiin ylipäällikön reservi (kolme divisioona) ja yksi alistettiin merivoimien komentajan käyttöön. Divisioonan perustamisesta vastasi aina yksi sotilasläänini, joiden lukumäärä oli kasvanut yhtälailla yhdeksästä kuuteentoista. Divisioonan organisaatio perustui kolmijakoon, missä iskevän voiman muodostivat kolme jalkaväkirykmenttiä. Jalkaväkirykmentit olivat kokoonpanoltaan huomattavan vahvoja ja tulivoimaisia joukkoja, mutta heikon esikuntarakenteen takia ne eivät kyenneet pitkäkestoisiin itsenäisiin operaatioihin, tai operaatioiden vaatimaan laajamittaiseen suunnittelutyöhön. Jalkaväkirykmenttien lisäksi divisioonan kuului: kevyt osasto, kevyt kenttätykistörykmentti, raskas kenttätykistöpatteristo (kuului vain kymmeneen divisioonaan), pioneeripataljoona, viestipataljoona, tykkikomppania, kaasusuojelukomppania, ilmatorjuntakonekiväärikomppania ja huoltomuodostelmat. Divisioona kokonaisvahvuus oli noin 16 400 miestä.³²

Vaikka divisioonien varustelutilanne ennen jatkosodan syttymistä oli huomattavasti parempi, kuin ennen talvisotaa, niin oli niiden liikkuvuus edelleen jalkamiehen nopeuden tasolla. Moottoriajoneuvojen puute häiritsi erityisesti aselajijoukkojen toimintaa, mikä taas hidasti yleisesti divisioonan toimintaa operaatioissa. Divisioonan kevyet osastot olivat ainoita joukkoja, jotka kykenivät nopeampaan toimintaan, mutta niiden määrää ei pidetty riittävänä. Vähäinen pyörien ja moottoriajoneuvojen lukumäärä ei ollut ainoa syy divisioonien heikolle liikkuvuudelle, sillä divisioonien kokoonpano oli suunniteltu talvisodan mukaisesti jäykkään

³¹ Tynkkynen (1996), s. 284. Reini, K. O. (1988), s. 84-85.

³² Reini, K. O. (1988), s. 84-86, 97.

asemapuolustukseen. Divisioonien heikko liikkuvuus aiheutti haasteita etenkin hyökkäysoperaatioissa.³³

Divisioonan iskuporrasta supistettiin jatkosodan aikana uudelleenjärjestelyjen yhteydessä vuosien 1942 ja 1944 välisenä aikana, jolloin divisioonan kokoonpanosta lakkautettiin kolmas jalkaväkirykmentti. Lakkautettu rykmentti korvattiin erillisellä pataljoonalla, mikä heikensi merkittävästi divisioona kokoonpanon taktista käytettävyyttä. Erityisesti syvyyden muodostaminen puolustusryhmityksessä vaikeutui, minkä seurauksena pääpuolustuslinjan pitämiseksi jouduttiin ryhmittymään linjamaiseen puolustusryhmitykseen. Kokoonpanon supistamisen myötä myös käytettävissä oleva reservi väheni merkittävästi, minkä seurauksena divisioonan komentaja joutui irrottamaan oman reservinsä alaisiltaan jalkaväkirykmenteiltä.³⁴ Divisioonakokoonpano käsitti vuoden 1944 maaliskuussa annetun yhdenmukaistamiskäskyn jälkeen kaksi kolmipataljoonaista rykmenttiä, erillisen pataljoonan, kaksi tykkikomppaniaa, kranaatinheitinkomppanian, kenttätäkirykmentin, raskaan patteriston, ilmatorjuntakonekiväärikomppanian, pioneeripataljoonan, viestipataljoonan, kaasusuojelukomppanian ja huoltoyksiköt.³⁵

Prikaatit perustettiin alun perin puolustusvoimien suojajoukoiksi, joiden tarkoituksena oli suojata sotatoimiyhtyminä toimineiden divisioonien ryhmittyminen. Talvisodan jälkeen puolustusvoimissa jouduttiin aloittamaan laajamittaiset joukkojen kotiuttamiset ja organisaation uudistaminen. Syynä tähän olivat Moskovian rauha ja talvisodan kokemukset. Tämän seurauksena divisioonat lakkautettiin rauhan ajan organisaatioista ja tilalle muodostettiin kaksitoista prikaatia, sekä yksi prikaati merivoimien alaisuuteen. Maavoimien johtoon tulleet prikaatit perustettiin suoraan armeijakuntien alaisuuteen. Maavoimien esikunnan 18.5.1940 antaman käskyn mukaan kenttäarmeijan perustaminen ja keskittäminen oli tarkoitus suojata suoraan armeijakuntien alle perustettavilla prikaateilla (suojajoukoilla), joiden runkona toimisi rauhan ajan 12 prikaatia.³⁶

Samassa käskyssä määrättiin päämajan johtoon valmiutta kohotettaessa perustettavat kolme prikaatia (Ratsuväkiprikaati, sekä 1. ja 2. Jääkäriprikaati). Nämä prikaatit olivat selvästi nopeampia, kuin tavalliset jalkaväkirykmentit, mikä mahdollisti päämajan nopeamman reagoinnin

³³ Reini, K. O. (1988), s. 229-239. Juutilainen, Antti: Suomalainen hyökkäystaktiikka jatkosodassa, *Jatkosodan taistelut*, Maanpuolustuskorkeakoulun, Sotahistorian laitos, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 2002, s. 26-27.

³⁴ Jouko, Petteri: Suomalainen prikaati, *Tiede ja Ase* N:o 68/2010, s. 128.

³⁵ Tynkkynen (1996), s. 198.

³⁶ Reini, K. O (1988), s. 59 ja 86. Tynkkynen (1996), s. 197. Tynkkynen, Vesa: *Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941-1942*, Seminaarityö, 1992, s. 15-16.

eri valmistautumissuuntiin. Kyseiset prikaatit eivät, kuitenkaan olleet rinnastettavissa itsenäisiin sotatoimiin kykeneviin divisiooniin, vaikka organisaation puolesta niillä oli tarvittavat aselajijoukot itsenäisten operaatioiden suorittamiseksi. Prikaatit rinnastettiin edelleen jalkaväkirykmentteihin taktillisessa ajattelussa. Tämän osoittaa esimerkiksi vuonna 1940 vahvistettu kokoonpano jalkaväkirykmentin ja jääkäriprikaatin esikuntien kokoonpanoista, jotka olivat lähes identtiset.³⁷

Suojajoukko prikaatien tehtävänä oli mahdollisen vihollisen viivyttäminen ja pysäyttäminen viimeistään ennen pääasemia. Tarkoitus oli antaa riittävästi aikaa kenttäarmeijan joukkojen perustamiselle ja siirtämiselle sotatoimialueelle. Suojajoukkotehtävän jälkeen prikaatit alistettiin sotilasläänien perustamiin vajaa vahvuisiin divisiooniin. Alistuksen jälkeen prikaatit muodostivat divisiooniin kukin yhden jalkaväkirykmentin. Suojaustehtävässä prikaatien vastualue oli yhtenevä rintamavastuun ottavan divisioonan kanssa. Prikaatien suojajoukkotehtävät päättyivät 17.6.1941, kun kaikki puolustusvoimien joukot käskettiin ylimääräisiin harjoituksiin (liikekannallepanon toteuttaminen). Mielenkiintoista on suojajoukkoina toimineiden prikaatien ja divisioonien suhde, ennen varsinaisten sotatoimien alkamista. Suojajoukkojen kokoonpanoa oli vahvistettu huomattavasti välirauhan aikana ja kokoonpano oli pitkälti vakioitu kaikissa prikaateissa. Tämä tarkoitti sitä, että suojajoukkoprikaateista löytyi vuonna 1941 kaikki ne tarvittavat voimavarat, mitä sen aikaiselta sotatoimiyhtymältä (divisioona) kenttäohjesäännön mukaan vaadittiin itsenäisen operaation toteuttamiseksi.³⁸ Suojajoukkoprikaatin kokoonpanoon kuului keväällä 1941 yleensä seuraavat joukot: prikaatin esikunta, esikuntakomppania, tykkikomppania, viestikomppania, patteristo, kolme jalkaväkipataljoonaa, polkupyöräkomppania, kranaatinheitinkomppania, pioneerikomppania ja huolto-osat. Lisäksi 3.Pr:lla, 5.Pr:lla, 11.Pr:lla ja 12.Pr:lla oli kokoonpanossa myös panssarivanujoukkue.³⁹

Jatkosodan hyökkäysvaihe antoi laajimmat kokemukset prikaatien käytöstä, koska ne soveltuivat paremmin hyökkäyssodankäyntiin, kuin hitaammat divisioonat. Etenkin VI Armeijakunnalle alistettuna ollut 1.Jääkäriprikaati, sekä armeijakunnan pohjoispuolella taistellut Ryhmä Oinoseen kuulunut 2.Jääkäriprikaati osoittivat menestyksellään prikaatien hyvää käytettävyyttä suomalaisessa hyökkäyssodassa. Hyökkäysvaiheen päätyttyä keväällä 1942 kenttäarmeijaan vahvuuteen kuului 1.Jääkäriprikaati, Ratsuväkiprikaati, sekä divisioonista irti olleet 3.Prikaati ja 12.Prikaati.⁴⁰ Suomalaiset pyrkivät hyödyntämään hyökkäystaktiikassaan

³⁷ Reini, K. O (1988), s. 59 ja 86. Tynkkynen (1996), s. 197. Tynkkynen (1994), s. 16-17.

³⁸ Tynkkynen (1992), s. 15-17.

³⁹ Sama, s. LIITE 1.

⁴⁰ Tynkkynen (1996), s. 199. Liene Timo: Hyökkäys Laatokan Karjalaan vuonna 1941, *Jatkosodan taistelut*, Maanpuolustuskorkeakoulun, Sotahistorian laitos, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 2002, s. 49-60.

nopeutta ja joustavuutta. Hyökkäyssotaan ”joutuminen” ja organisaatioiden puolustuksellinen rakenne, eivät kuitenkaan edesauttaneet nopeuden hyödyntämistä hyökkäyksissä. Divisioonien kevyet osastot, jotka edustivat sotatoimiyhtymien nopeaa iskuvoimaa, eivät olleet riittävä voimavara suomalaisen ”salamasodan” toteuttamiseksi. Kevyiden joukkojen riittämättömyydestä johtuen ryhdyttiin armeijakunnissa muodostamaan erilaisia osastoja, jolloin yhdisteltiin pyöriin ja moottoriajoneuvoin liikkuvia joukkoja suuremmiksi organisaatioiksi. Esimerkiksi IV Armeijakunta muodosti heinäkuun alussa vuonna 1941 Viipurin valtausoperaatioon liittyen Kevyt Prikaati Tiaisen ja Kevyt Jalkaväkirykmentti 4:n. Kevyt Prikaati Tiaiseen kuului divisioonien kevyitä osastoja, jääkäripataljoona, tykkikomppania ja rajajääkärikomppanioita. Prikaatin tarkoitus oli hyökätä Armeijakunnan hyökkäyksen mukana vasemmalla sivustalla ja koukata vihollisen selustaan nopeutta ja menestystä hyödyntäen.⁴¹

Hyökkäysvaiheessa saavutettu menestys, sekä usko Neuvostoliiton kukistumiseen Saksan hyökkäyksen toimesta johtivat puolustusvoimien uudelleenjärjestelyiden aloittamiseen päämajan toimesta elokuussa 1941. Uudelleenjärjestelyiden tavoitteena oli jättää kustakin divisioonasta palvelukseen yksi erikseen muodostettava prikaati, jolloin kyettäisiin kotiuttamaan lähes neljännesmiljoona miestä. Päämajan operatiivinen osasto määräiti prikaatien tarpeeksi 18 kappaletta. Kokoonpanosuunnitelmissa päädyttiin lopulta prikaatiin jossa oli 4 pataljoonaa, kevyt ja raskas patteristo, kranaatinheitin-, tykki-, viesti- ja pioneerikomppania. Lisäksi erikseen määriteltiin Jääkäriprikaatin ja Ratsuväkiprikaatin kokoonpanot. Myös prikaatin esikunnan vahvuutta nostettiin uudelleenjärjestelyiden yhteydessä. Uuteen esikunnan kokoonpano lisättiin aselajikomentajat, sekä toimistojen lukumäärää nostettiin. Kokoonpanon uudistamisen myötä prikaati saavutti divisioonan suorituskykyä joukkojen ja johtamiskyvyn osalta. Kokoonpanouudistus ei kuitenkaan koskenut sodanajan määrävahvuuksia, vaan pelkästään suojajoukkovaihetta. Suojajoukkoprikaatien käytöstä luovuttiin lopullisesti toukokuussa 1942, jolloin myös prikaati nimestä luovuttiin. Ainoastaan 3.Prikaati, 12.Prikaati, Jääkäriprikaati ja Ratsuväkiprikaati säilyttivät nimensä ja kokoonpanonsa.⁴²

Prikaatikokoonpano saavutti itsenäisen sotatoimiyhtymän aseman vasta jatkosodan loppuvaiheilla vuonna 1943, jolloin kenttäarmeijaan perustettiin neljä uutta prikaatia. Ensimmäisenä perustettiin 15.Prikaati, jonka kokoonpano vastasi täysin vuoden 1941 suojajoukkoprikaatin kokoonpanoa. Loppuvuodesta perustettiin Ylipäällikön käskystä vielä kolme prikaatia, joiden nimiksi määrättiin 19.Prikaati, 20.Prikaati ja 21.Prikaati. Kyseisten prikaatien kokoonpanoja

⁴¹ Liene (2002), s. 26-27 ja s. 68.

⁴² Elfvengren, Eero ja Raunio, Ari: Uudelleenjärjestelyt sekoittavat kenttäarmeijan, *Jatkosodan historia 4*, WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo, 1993, s. 140-153. Tynkkynen (1996), s. 199.

oli vahvennettu yhdellä tykistöpatteristolla ja kenttäsairaalaosastolla.⁴³ Asemasotavaiheen jälkeen alkaneessa vetäytymisvaiheessa prikaatit toimivat divisioonien tavoin itsenäisissä tehtävissä painopistesuunnassa Karjalan kannaksella, sekä Laatokan ja Maaselän alueilla. Prikaatit toimivat pääsääntöisesti armeijakuntien johdossa, jolloin myös johtosuhteet olivat yhteneväiset divisioonien kanssa. Yleisesti koettiin, että prikaatit suoriutuivat hyvin itsenäisistä tehtävistään vetäytymisvaiheen aikana.⁴⁴ Jatkosodan päättyttyä divisioonakokoonpanoon perustuva kenttäarmeija oli edelleen sopivin vaihtoehto, vaikka prikaatin asema itsenäisenä sota-toimiyhtymänä olikin todettu toimivaksi. Jalkaväkiprikaatit oli tarkoitus poistaa sodan päättyessä perustamistehtäväluettelosta, jolloin jäljelle olisivat jääneet vain jääkäri- ja panssariprikaatit. Suomen sotilaspoliittisen tilanteen muuttumisen ja tiukkojen rauhanehtojen hyväksymisen myötä kyseistä suunnitelmaa ei kuitenkaan voitu toteuttaa.⁴⁵

2.2 Sotakokemusten kerääminen ja kokoaminen

*”Sotakokemukset ovat valmiita tuotteita, jalosteita, joissa raaka-aineina on käytetty tapahtumia, ilmiöitä ja toteamuksia, sanottakoon näitä yhteisellä nimellä vaikkapa sotamuistelmiksi.”*⁴⁶ – Y. A. Järvinen.

Sotakokemusten keräämistä ei jouduttu aloittamaan tyhjältä pöydältä jatkosotaan lähdetessä. Kokemuksia oli kerätty talvisodan aikana päämajan taktillisen toimiston toimesta, sekä sodan päättyttyä Maavoimien esikunnan koulutusosaston toimesta. Talvisodasta kerätyt kokemukset keskittyivät yleisesti taisteluvälineiden taktilliseen käyttöön ja vihollisen toiminnasta saatuihin kokemuksiin. Pääosa kokemuksista saatiin puolustustaisteluiden yhteydessä. Sotakokemuksista saadun tiedon perusteella oli tarkoitus päivittää joukkojen käytössä olevat keskeisimmät ohjesäännöt. Ohjesääntötyötä ei kuitenkaan saatu päätökseen ennen jatkosodan alkamista.⁴⁷

Sotakokemusten kerääminen ja ohjesääntötyö aloitettiin jatkosodan syttymisen myötä uudestaan 29. kesäkuuta 1941, jolloin silloisen päämajan yleisesikunnan päällikkö kenraaliluutnantti Erik Heinrichs antoi käskyn kokemusten keräämisestä taktillisten oppaiden viimeistelyä varten. Keskeisin syy uusien kokemusten keräämiselle oli vihollisen toiminnasta talvisodassa

⁴³ Tynkkynen (1996), s. 199. Juutilainen, Antti: Joukkojen perustaminen asemasodan aikana, *Jatkosodan historia 4*, WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo, 1993, s. 163-163.

⁴⁴ Tynkkynen (1996), s. 164. Kesseli, Pasi: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939-1952*, Sotakorkeakoulun diplomityö, 1993, s. 57.

⁴⁵ Tynkkynen (1996), s. 299.

⁴⁶ Järvinen, Y. A.: Näkökohtia sotakokemuksista, *Sotilasaikakauslehti* N:o 3/1946, s. 2.

⁴⁷ Karjalainen (2014), s. 60-65. Tynkkynen (1996), s. 128-136.

saatujen tietojen päivittäminen ajan tasalle, sekä niiden tietoon saattaminen taistelevien joukkojen käyttöön. Sotakokemusten keräystyöstä puuttui koko jatkosodan ajan järjestelmällisyys, minkä johdosta joukoilta kerättyjen sotakokemusaineistojen laajuus vaihteli suuresti. Myös sodan luultua pidempi kesto, sekä sotatapahtumien vaihtelevuus (hyökkäys-, asema-, ja viivytysvaihe) hankaloittivat keräystyötä. Sotakokemusten keräämistä väheksyttiin myös Ylipäällikkö Mannerheimin toimesta. Mannerheim koki, että sotakokemusten keräämisen sijasta olisi keskityttävä koulutuksen tarkastamiseen.⁴⁸

Hyökkäys- ja asemasotavaihetta koskevat sotakokemukset kerättiin sotatoimiyhtymiltä päämajan koulutusosaston toimesta kesällä 1943. Päämajan sotatoimiyhtymille lähettämässä tiedustelukirjelmässä haluttiin selvittää jalkaväen koulutuksen uudistustarvetta, saatujen sotakokemusten valossa. Kirjelmän ohessa yhtymille lähetettiin koulutusosaston päällikön eversti Eino Virkin mittava alustus, jossa käsiteltiin sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavia perusteita.⁴⁹ Kirjelmä alkaa seuraavasti: *”Käynnissä olevan sotamme antamia kokemuksia on jo sodan kestäessä ryhdyttävä kokoamaan ja tutkimaan myös siinä mielessä, että rauhan palattua aineisto olisi valmiiksi muokattua ja voitaisiin tulevassa rauhanajan organisaatiossa ja koulutuksessa viipymättä toteuttaa. Selvitettäessä uudistustarvetta jalkaväen koulutuksessa, on m.m. selvitettävä mitä sotakokemuksia jalkaväki on saanut aseistuksestaan ja varustuksestaan sekä mitä muutoksia ja uudistuksia niissä ja jalkaväen organisaatioissa k.o. kokemukset osoittavat tarpeellisiksi.”*⁵⁰

Tiedustelukirjelmän jalkaväkiorganisaatioita koskevat kysymykset keskittyivät ryhmä-, joukkue-, komppania- ja pataljoonaorganisaatioihin, mutta myös tulevan kenttäarmeijan sotatoimiyhtymän kokoonpanosta haluttiin saada näkemyksiä joukoilta. Keskeisin kysymys oli, *”tullaanko tulevaisuudessa asettumaan prikaati- vaiko rykmenttikokoonpanon kannalle?”*. Eversti Virkin alustuksessa divisioonan asemaa yläjohtoportaana ei kuitenkaan kyseenalaistettu, eikä vaihtoehtoisesta järjestelmästä asetettu kysymystä joukoille. Päämajan koulutusosaston laatiman yhteenvedon mukaan kyselyyn vastasi 78 komentajaa, joista 22 oli yhtymän komentajaa, 18 itsenäisen joukko-osaston komentajaa ja 38 rykmentin/pataljoonan komentajaa. Kerätty aineisto muodostui varsin laajaksi ja kirjavaksi, koska kokemusten keräämistä ja lausuntojen antamista ei ohjeistettu seikkaperäisesti koulutusosaston toimesta.⁵¹

⁴⁸ Karjalainen (2014), s. 60-65. Liimatta, Hannu: *Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen*, Sotakorkeakoulun diplomityö, 1993, s. 18.

⁴⁹ Karjalainen (2014), s. 62. Päämaja, koulutusosasto, Käsky sotakokemusten keräämisestä, 30.6.1943, T 18002/5, KA.

⁵⁰ Päämaja, koulutusosasto, Käsky sotakokemusten keräämisestä, 30.6.1943, T 18002/5, KA.

⁵¹ Päämaja, koulutusosasto, Yhtenveto – yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA.

Koulutusosaston yhteenvedossa annetuista lausunnoista todetaan seuraavasti:

- ”*Kan.R:n komentaja ei sano omaa mielipidettään, vaan oheistaa alaisten yhtymien ja muutamien joukko-osastojen komentajien lausunnot,*”
- ”*Aun.R:n komentaja taas oheistaa alaistensa lausunnot aina pataljoonan komentajaa myöten sekä antaa yhteenvedon yhtymien ja rykmenttien komentajien lausunnoista esittämättä hänkään omaa mielipidettään,*”
- ”*Maa.R:n komentaja antaa oman lausuntonsa sekä oheistaa alaistensa yhtymien komentajien sekä rajajääkäripataljoonan komentajan lausunnot,*”
- ”*14.Div:n ja 3.Div:n komentajat antavat omat lausuntonsa oheistamatta alaistensa komentajien lausuntoja.*”⁵²

Lausuntojen erilaiset antamistavat kuvastavat hyvin, kuinka eritavoin sotakokemusaineistoa kerättiin eri armeijakuntien ja joukkojen toimesta, mikä taas vaikeutti kokemusten analysointia ja keskinäistä vertailua.

Sotakokemusten keräämistä jatkettiin vuoden 1944 keväänä sotakoulutuksen ylitarkastajan kenraaliluutnantti Harald Öhquistin toimesta. Öhquistin ajatuksena oli perustaa sotakokemusten keräystoimisto, joka olisi koostunut lakkautettavan Puolustusvoiman yleistarkastajan esikunnan upseereista. Ajatus, kuitenkin tyrmättiin Ylipäällikkö Mannerheimin toimesta. Öhquist, kuitenkin lähetti sotatoimiyhtymille 15.3.1944 mittavan kirjelmän sotakokemusten uudelleen keräämisestä. Kirjelmässä Öhquist mainitsee, että aikaisemmin joukoilta kerätyt sotakokemukset, eivät ole olleet vielä riittäviä taktillisten ohjeiden ja aseistuksen kehittämistä varten. Kirjelmässä kyseinen väite perustellaan laajasti sodankuvan erilaisuutena ja muuttumisella sodan aikana eri rintamaosilla, sekä kerätyn sotakokemusaineiston osittaisena vanhenemisena. Kirjelmä sisältää myös laajan alustuksen ja pohdinnan sotakokemusten keräämisestä esikuntien käyttöön.⁵³ Öhquistin johtama sotakokemusten uudelleenkeruu ei kuitenkaan tuottanut toivottua tulosta ja Sotakoulutuksen tarkastajan esikuntaan lähetetyn aineiston analysointi jäi vaillinaiseksi. Sotien jälkeen todettiin, että sotakokemusten keruu ei ollut sodan aikana riittävän järjestelmällistä, minkä takia kokemuksista laaditut selostukset eivät olleet laatunsa puolesta yleistämiskelpoisia.⁵⁴

⁵² Päämaja, koulutusosasto, Yhtenveto – yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA.

⁵³ Karjalainen (2014), s. 63. Päämaja, koulutusosasto, Sotakokemusten kerääminen ja ohjesääntöjen uusiminen, 15.3.1944, T 18002/5, KA.

⁵⁴ Karjalainen (2014), s. 64.

Jatkosodan päätyttyä sotakokemusten keräämistä jatkettiin everstiluutnantti Y. A. Järvisen toimesta, joka siirrettiin joulukuussa 1944 jalkaväen tarkastajan toimiston päälliköksi. Järvinen piti sotakokemusten keräämistä ja analysointia erittäin tärkeänä puolustusvoimien organisaation ja taktiikan kehittämisen kannalta. Jatkosodan aikana Järvinen palveli Maaselän Ryhmän esikunnassa, joka kokosi laajimman sotakokemusaineisto sodan aikana. Tammikuussa 1945 Järvinen laati esityksen sotakokemusten keräämiseksi seuraavin saatesanoin: *”Viime sodissa saamamme runsaat ja monipuoliset sotakokemukset tulevat järkiperaisesti koottuina, seulottuina ja muokattuina muodostamaan mitä tärkeimmän perustan puolustusvoimain organisaatiolle, taktiikalle, aseistuksen kehittämiselle, koulutukselle sekä ohjesääntötyölle.”*⁵⁵

Järvinen korosti käskyssä tietojenkokoamisen järjestelmällisyyttä ja aselajien yhteistoiminnasta saatujen kokemusten merkitystä. Tietojen kokoamisesta joukko-osastoissa ja yhtymissä tuli vastata kokenut upseeri, tai toimikunta. Aineiston yhdenmukaistamiseksi esitys sisälsi neljätoistakohtaisen sisällysluettelon käsiteltävistä aihepiireistä. Yhtenä käsiteltävänä aiheena oli organisaatio. Järvisen esitys hyväksyttiin helmikuussa 1945 Puolustusvoimain komentajan kenraali Erik Heinrichsin toimesta. Sotakokemusten kokoamistyö käskettiin maaliskuun 3. päivänä koulutusosaston toimesta aluejärjestöjen päättehtäväksi.⁵⁶

Kootut aineistot eivät kuitenkaan vastanneet Järvisen odotuksia. Aineistot olivat erittäin ristiriitaisia ja sisälsivät paljon näkemyksiä tapahtuneista kokemuksista, mutta ilman syvällisempää analysointia. Eri rintamien operaatioalueilta kerättyjen komentajien tietojen vertaileminen oli erittäin hankalaa, koska maasto, tiestö, lohkojen leveydet ja vihollisen toiminta vaihtelivat suuresti alueittain. Erityisen haasteen kokemusten analysointiin ja uskottavuuteen toi samoissa taisteluissa olleiden upseereiden täysin vastakkaiset kertomukset tapahtuneesta. Ristiriitaiten kokemusten hyödyntämiseksi Järvinen luokitteli sotakokemukset kolmeen eri ryhmään niiden käyttökelpoisuuden mukaan: ikuisesti pätevät, ajanjaksoittain yleispätevät ja vain tiettyissä olosuhteissa pätevät kokemukset.⁵⁷ Koottujen sotakokemusten ristiriitaisuuksien takia ryhdyttiin keväällä 1945 järjestämään varuskunnallisia upseerien keskustelutilaisuuksia Pääesikunnan koulutusosaston toimesta. Tilaisuuksissa käsiteltävät aiheet oli määritetty hyödyntämään käynnissä olevaa ohjesääntötyötä. Keskustelutilaisuudet koostuivat yhden upseerin pitämästä alustuksesta käsiteltävään aiheeseen ja keskustelusta alustetun aiheen ympärillä. Kaikilla tilaisuuksiin osallistuneilla upseereilla oli omakohtaista sotakokemusta. Pääesikun-

⁵⁵ Tynkkynen (1996), s. 283.

⁵⁶ Karjalainen (2014), s. 64-65. Tynkkynen (1996), s. 283.

⁵⁷ Karjalainen (2014), s. 65. Tynkkynen (1996), s. 284-285.

nan koulutusosasto jakoi keskustelutilaisuuksista kootun materiaalin eteenpäin sotakoulujen johtajille, sotilaslääniä komentajille ja yhtymien koulutusupseereille.⁵⁸

Sotakokemuksia pyrittiin hyödyntämään myös tutkimustöiden avulla Sotakorkeakoulun toimesta, joka aloitti toimintansa sodan jälkeen vuonna 1946. Etenkin sodan jälkeisten yleisesikuntaupseerikurssien laatimat diplomityöt käsittelivät sotakokemusten merkitystä puolustusvoimien kehitykselle. Sotakokemuksia käsiteltiin yleisesikuntaupseereiden toimesta myös Suomen sotatieteellisessä seurassa, jonka jäsenistöön kuului aktiivipalveluksessa ja reservissä olevia upseereita. Seuran kuukausikokouksissa pidettiin esitelmiä ja alustuksia erilaisista puolustusvoimien kehitykseen liittyvistä aiheista, kuten tulevan sotatoimiyhtymän kokoonpanosta.⁵⁹

2.3 Prikaati- vai rykmenttikokoonpano

Everstiluutnantti Y. A. Järvisen kirjoitus jalkaväen kehittämiskysymyksistä vuoden 1946 elokuussa ilmestyneessä sotilasaikakausilehdessä kuvastaa hyvin aikalaista taktillista ajattelua, jossa prikaati- ja rykmenttikokoonpano nähtiin tasavertaisina organisaatioina divisioonain toisessa sotatoimiyhtymässä. ”*Prikaatijärjestelmän kannattajat tahtovat säilyttää divisioonain esikunnat sekä rauhan että sodan aikana prikaatien lähinnä ylempinä johtoportaina. Näin ollen keskittyykin kysymys siihen, onko jalkaväkirykmentti korvattava prikaateilla, jolloin nykyistä divisioonaa vastaava yhtymä tulisi käsittämään vain esikunnan ja vaihtelevan määrän, yleensä kai 2-4 prikaatia.*”⁶⁰

Rykmenttikokoonpanon toimimattomuus suomalaisessa maastossa nousi esille ensimmäisen kerran hyökkäysvaiheen aikana syksyllä 1941, jolloin päämaja aloitti suunnittelun suojajoukkokokoonpanoon siirtymisestä Saksan menestyksen johdosta. Suunnittelun yhteydessä päämaja tiedusteli armeijakunnan komentajien näkemyksiä tulevan kenttäarmeijan järjestelyistä ja kokoonpanosta. Päämajan tarkoituksena oli kerätä mielipiteitä divisioona- ja prikaatiorganisaatioiden kokoonpanoista, sekä alustavasti kartoittaa armeijakuntien komentajien mielipiteitä ja kokemuksia kyseisten organisaatioiden toimivuudesta rintamalla.⁶¹

⁵⁸ Liimatta (1993), s. 20. Tynkkynen (1996), s. 284.

⁵⁹ Tynkkynen (1996), s. 286. Karjalainen (2014), s. 66-67.

⁶⁰ Järvinen, Y. A.: Muutamia jalkaväen kehittämiskysymyksiä, *Sotilasaikakausilehti* N:o 1/1946, s. 2.

⁶¹ Tynkkynen (1996), s. 197-198.

Kyselyn tuloksena divisioonan asemaa tulevana sotatoimiyhtymänä ei kyseenlaistettu. Kaikkien armeijakuntien lausunnoissa, joista osa sisälsi myös divisioonien komentajien lausuntoja, divisioonakokoonpanoa pidettiin ainoana varteenotettavana vaihtoehtona kenttäarmeijan sotatoimiyhtymäksi. Jyrkimmin mielipiteensä ilmaisi VI Armeijakunnan komentaja P. Talvela, joka vertasi prikaatikokoonpanoa lähinnä vahvennettuun rykmenttiin, jolle ei missään tapauksessa voida antaa sotatoimiyhtymän nimitystä.⁶²

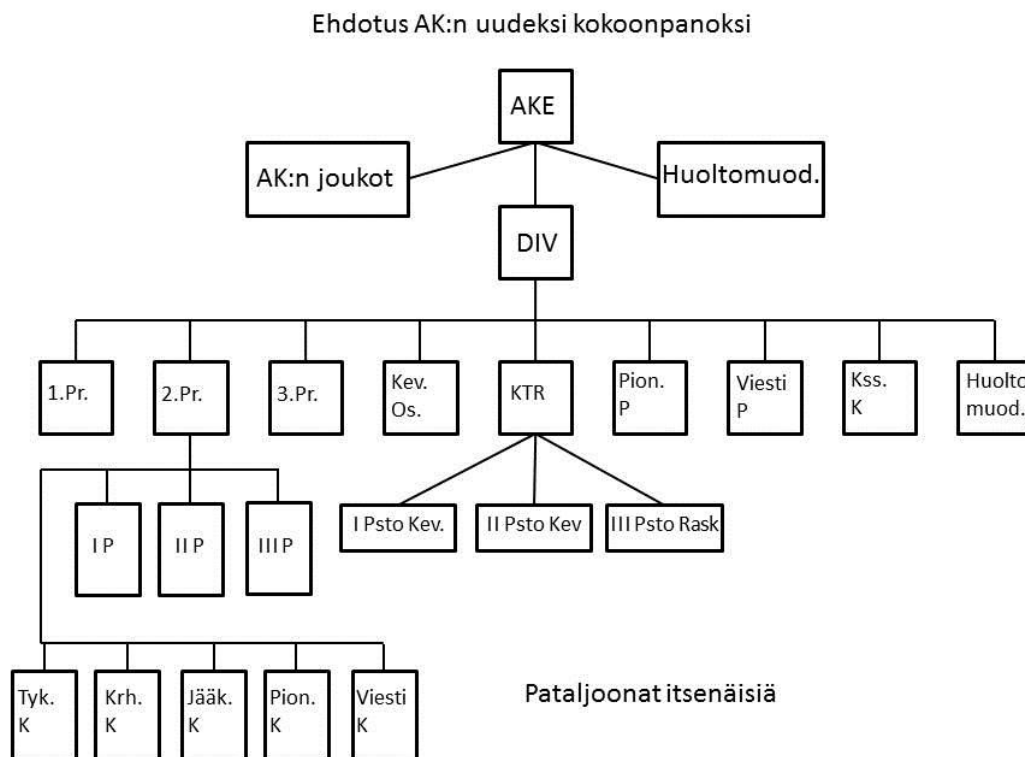
Armeijakuntien lausunnoissa prikaatin katsottiin olevan liian heikko organisaatio kenttäarmeijan pääsialliseksi sotatoimiyhtymäksi. Myös taistelevan henkilöstön määrän todettiin prikaatissa olevan suhteessa vähäisempi, kuin divisioonassa. Prikaatien käyttöä ei kuitenkaan täysin tyrmätty, sillä prikaatikokoonpano oli osoittanut toimivuutensa sodan aikana etenkin vaikeakulkuisessa maastossa, jossa kantavia teitä oli vähän. Esimerkiksi IV Armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti K. L. Oesch toteaa asiasta seuraavaa: ”*Divisioona on osoittanut sekä talvi että nykyisessä sodassa ainakin Kannaksella kaikin puolin käyttökelpoiseksi. Sen sijaan pienemmän sotatoimiyhtymän – siis prikaatin tarve Itä-Karjalan harvateisessä ja vaikeakulkuisessa maastossa saattaa ehkä tulla kysymykseen.*”. Lausunnot osoittavat, että prikaatikokoonpanon käytöstä ja asemasta kenttäarmeijan organisaatiossa oli komentajien keskuudessa monia eri näkemyksiä. Yleisimpiä näkemyksiä oli divisioonan johdossa toimivien rykmenttien muuttaminen prikaateiksi, sekä erillisten iskuvoimaisten prikaatien ns. ”pienois-sotatoimiyhtymien” säilyttäminen armeijakuntien alaisina joukkoina. Lausunnoissa olevien näkemysten lähdearvoa heikentää oleellisesti myös niistä puuttuvat perustelut.⁶³

Divisioonien komentajien antamat lausunnot tulevan kenttäarmeijan järjestelyistä eivät näkemyksiltään poikenneet suuresti armeijakuntien komentajien lausunnoista. Divisioonien komentajista suurin osa koki molempien sotatoimiyhtymän kokoonpanojen säilyttämisen järkevänä, sillä vaihtelevien rintamaolosuhteiden ja pitkän rajan takia kummallekin yhtymätyypille oli tarvetta.⁶⁴

⁶² Tynkkynen (1996), s. 198. Armeijakuntien lausunnot tulevasta kenttäarmeijasta: I AKE:n n:o 1210/III/95.sal/25.11.1941. T 17749/3, KA. II AKE:n n:o 2475/III/22/14.11.1941. T 4954/1, KA. IV AKE:n n:o 671/III/217sal/18.12.1941. T 3092/28, KA. VI AKE:n n:o 2951/Op.III/2.sal/13.11.1941. T 4954/1, KA. VII AKE:n n:o 908/III/95.sal/14.11.1941. T 4954/1, KA.

⁶³ Sama (1996), s. 198. Armeijakuntien lausunnot tulevasta kenttäarmeijasta: I AKE:n n:o 1210/III/95.sal/25.11.1941. T 17749/3, KA. II AKE:n n:o 2475/III/22/14.11.1941. T 4954/1, KA. IV AKE:n n:o 671/III/217sal/18.12.1941. T 3092/28, KA. VI AKE:n n:o 2951/Op.III/2.sal/13.11.1941. T 4954/1, KA. VII AKE:n n:o 908/III/95.sal/14.11.1941. T 4954/1, KA.

⁶⁴ Sama (1996), s. 198. Divisioonien lausunnot tulevasta kenttäarmeijasta: 2.DE:n n:o 1106/III/2 sal./L 2290/20.11.1941. T 17749/3, KA. 6.DE:n n:o 640/III/4 sal./12.11.1941. T 17749/3, KA. 12.DE:n n:o 1342/III/Järj.5.sal/21.11.1941. T 17749/3, KA. 14.DE:n n:o 686/III/9/L.4245/sal./15.11.1941. T 17749/3, KA. 18.DE:n n:o 2159/III/4 sal/22.11.1941. T 17749/3, KA.

Kuva 1: VIII AKE:n ehdotus Armeijakunnan uudeksi kokoonpanoksi.⁶⁵

Jalkaväkirykmenttien sopimattomuus suomalaiseen maastoon aiheutti paljon arvostelua joukoilta kerätyissä lausunnoissa. Kritiikin painoarvoa nostaa se, että päämajan alkuperäisenä tarkoituksena ei ollut kerätä joukkojen mielipiteitä rykmenttikokoonpanoon liittyen. Hyökkäysvaiheessa saatujen kokemusten perusteella rykmenttikokoonpano vaati lähes aina vahvennuksia aselajijoukoilta hyökkäystehtävän suorittamiseksi. Etenkin omien tulyksiköiden puute ja kevyiden joukkojen määrällinen vähyys (yksi jääkärijoukkue) heikensivät rykmenttikokoonpanon käytettävyyttä taisteluissa. Useat komentajat esittivätkin tulivoiman lisäämiseksi raskaan pataljoonan liittämistä rykmentin kokoonpanoon. Rykmenttikokoonpanon vahventamista esitettiin yleisesti kaikissa alajohtoportaiden lausunnoissa.⁶⁶

Seuraavaksi muutamia esimerkkejä esitetyistä vahvennuksista: kranaatinheitinkomppanian tulivoiman lisäämiseksi esitettiin raskaita 120mm kranaatinheittimiä kevyiden 81mm kranaatinheitinten tilalle, rykmenttiin esitettiin yhden jääkärikomppanian lisäämistä, tai muodostamista pataljoonien jääkärijoukkueista ja yhden 4- tai 6-tykkisen patterin (kalusto 76 RK) liittämistä rykmenttiin. Kaikkien vahvennusesitysten taustalla voidaan todeta olleen halu itsenäi-

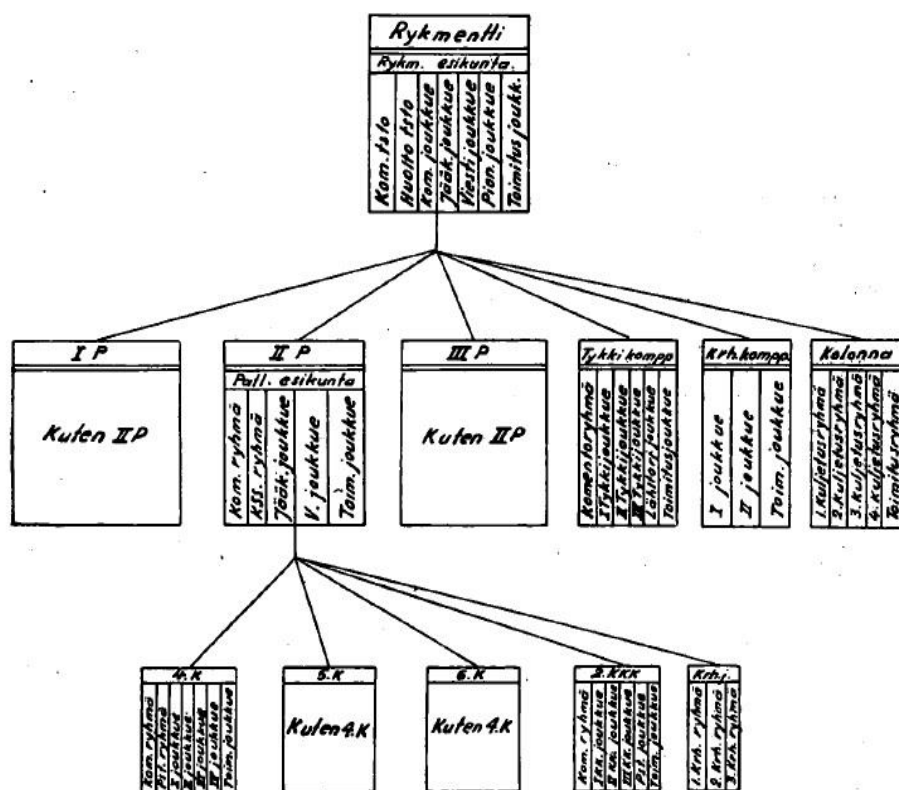
⁶⁵ Piirros: Miro Palm. Lähde: VII AKE:n n:o 908/III/95.sal/14.11.1941. T 4954/1, KA.

⁶⁶ Tynkkynen (1996), s. 198. Pääesikunta, järjestelytoimisto, Sotakokemukset ja lausunnot tulevasta kenttäarmeijasta v. 1940-1942, T 18002/5, KA. VII AKE:n n:o 908/III/95.sal/14.11.1941. T 4954/1, KA. VI AKE:n n:o 2951/Op.III/2.sal/13.11.1941. T 4954/1, KA.

semmästä rykmenttikokoonpanosta. Rykmenttikokoonpanoa kritisoivat jyrkimmin VI Armeijakunnan komentaja kenraalimajuri P. Talvela ja VII Armeijakunnan komentaja W. Hägglund. Talvela esitti omiin Laatokan pohjoispuolella talvisodassa hankittuihin kokemuksiin vedoten rykmenttiportaan poistamista divisioonan ja pataljoonien välistä. Talvelan mukaan itsenäisillä pataljoonilla toimittaessa orgaaniset yksiköt pysyvät pidempään ehjinä, kuin rykmenttijärjestelmää käytettäessä. Myös divisioonan kolmijakoon perustuva kokoonpano (kolme rykmenttiä) sai Talvelalta kritiikkiä, koska se vaikeutti huomattavasti reservin muodostamista divisioonassa. Talvelan ehdottamaan divisioonan kokoonpanoon kuului kahdeksan itsenäistä jalkaväkipataljoonaa, yksi kevyt pataljoona (jääkäripataljoona) ja aselajijoukot. Hägglundin mielestä rykmenttikokoonpanoa tuli vahventaa vastaamaan prikaatikokoonpanoa, jotta voitaisiin muodostaa prikaateista muodostettuja divisioonia kenttäarmeijan sotatoimiyhtymiksi. Hägglund perusteli näkemyksensä seuraavasti: ”*Kokemus on osoittanut, ettei D kauankaan säily organisaationsa mukaisessa kokoonpanossa, vaan joudutaan sitä usein hajoittamaan. Rykmentti näyttää olevan soveltumaton meikäläisiin olosuhteisiin, mistä on seurauksena, että se yleensä ei lainkaan säily määrävahvuuden mukaisessa kokoonpanossa.*”⁶⁷

---

⁶⁷ Tynkkynen (1996), s. 198. Pääesikunta, järjestelytoimisto, Sotakokemukset ja lausunnot tulevasta kenttäarmeijasta v. 1940-1942, T 18002/5, KA. VII AKE:n n:o 908/III/95.sal/14.11.1941. T 4954/1, KA. VI AKE:n n:o 2951/Op.III/2.sal/13.11.1941. T 4954/1, KA.

Vahvuus	Hev.	Polkuv.	Ht. ajon.	Tykkejä	120 Krh.	81Krh.	KK.	pk.	kp.
n. 3600	400	444	7Ka, 2ha. 2mp	6	6	9	36	144	n. 600

Kuva 2: Jalkaväkirykmentin kokoonpano v. 1944.⁶⁸

Rykmentin oman epäsuorantulen tuliyksikön muodosti kranaatinheitinkomppania, johon kuului komentoryhmä, kolme kranaatinheitinjoukkuetta (kalusto 2 kpl 81mm:n kevyitä kranaatinheitimiä) sekä toimitusjoukkue. Talvisodan kokemusten perusteella rykmenttiin perustettiin vuoden 1941 kesäkuuhun mennessä tykkikomppania, johon kuului kolme tykkijoukkuetta (kalusto 2 kpl 37mm:n panssarintorjunta tykkiä), yksi lähitorjunta joukkue, toimitusjoukkue ja komentoryhmä. Lisäksi rykmentin kolmeen pataljoonaan lisättiin kranaatinheitinjoukkue (kalusto 3 kpl 81mm:n kevyitä kranaatinheitimiä). Merkittävin syy tehtyihin muutoksiin oli panssarintorjunnan puuttuminen vuoden 1939 kokoonpanosta.⁶⁹

Vertailun suorittamiseksi, ainoa vuoden 1941 uudelleenjärjestelyiden jälkeen muuttumattomana säilynyt 3.Prikaatin kokoonpano sisälsi rykmenttikokoonpanoon esitetyt vahvennukset. Prikaati oli toiminut ennen perustamistaan jalkaväkirykmentti 3 nimisenä joukkona osana 12.Divisioonan kokoonpanoa. Toiminta-alueena oli ollut Karjalan kannas. 3.Prikaatin kokoonpanoon kuului: esikunta, neljä jalkaväkipataljoonaa, kranaatinheitinkomppania, tykki-

⁶⁸ Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemustemme valossa tarkastettuna, *Tiede ja Ase* N:o 7, 1949, s. 18.

⁶⁹ Sama, s. 15-18.

komppania, viestikomppania, pioneerijoukkue, kevytpatteristo, raskaspatteristo ja huoltojoukot.⁷⁰

Prikaati- vai rykmenttikokoonpano kysymys nousi esille uudestaan sotakokemusten keräämisen yhteydessä vuonna 1943, jolloin joukoille lähetettiin laaja kysely koskien jalkaväen koulutuksen kehittämistä. Kyselyn mukana lähetettiin vuonna 1943 koulutusosaston päälliköksi siirtyneen eversti Virkin mietintö, jonka yhtenä keskeisenä kysymyksenä oli prikaati- ja rykmenttikokoonpanojen tulevaisuus kenttäarmeijassa. Vastauksissa oli käsiteltävä kokoonpanokysymystä, niin aseistuksen kuin kokoonpanonkin kannalta.⁷¹ Mietinnössä oli otettava kantaa seuraaviin sodanaikaisia kokoonpanoja koskeviin kysymyksiin:

”Koulutuksen suunnittelun kannalta olisi tärkeitä saada ratkaistuksi:

- *tullaanko tulevaisuudessa asettumaan prikaati- vaiko rykmenttikokoonpanoon kannalle,*
- *mikä tulee olemaan prikaatin tai rykmentin kokoonpano,*
- *mikä tulee olemaan pataljoonan kokoonpano (ryhmän tarkkuudella).”⁷²*

Virkki alustaa kysymyksiä omalla pohdinnallaan prikaati- ja rykmenttikokoonpanojen käytöstä saatujen kokemusten perusteella. Erityisesti Virkki painottaa, että valinnan tulisi päätyä siihen kokoonpanoon, joka taistelussa voidaan säilyttää pirstomattomana. *”Käytäntö niin talvi- kuin tästäkin sodasta osoittaa, että hyökkäyksessä miltei poikkeuksetta ja puolustuksessa varsin usein on jouduttu rikkomaan rykmenttikokoonpano ja muodostamaan ainakin taistelun suoritusvaiheen ajaksi ns. taisteluosastoja, jotka kokoonpanoltaan ovat olleet prikaatiin verrattavia.”⁷³* Mietinnössä prikaatikokoonpanon valintaa puolsivat Virkin mielestä myös yhteistoiminta jalkaväen ja sitä tukevien aselajien kanssa (tykistö ja pioneeri), sekä keskitetty johto. Prikaatin kokoonpanosta Virkki toteaa, että tulevaan prikaatiin tulisi liittää ainakin yksi kevyt patteristo ja taistelupioneerikomppanian. Pataljoonien lukumäärään ei mietinnössä oteta selkeää kantaa, koska Virkin mielestä oleellisempaa on ensimmäisenä pohtia pataljoonan kokoonpanon toimivuutta.⁷⁴ Vaikka kyselyn mukana lähetetty mietintö organisaatiokysymyksestä oli laaja ja perusteellinen, niin haasteeksi muodostui *prikaati* käsitteen määritelmän puuttuminen. Asia ilmenee kenraaliluutnantti Öhquistin vuoden 1946 sotilasaikakausilehteen kir-

⁷⁰ Nissinen, Antti: *Prikaatien käyttö kesän 1944 taisteluissa*, Pro Gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2007, s. 13. Tynkkynen (1992), s. LIITE 4.

⁷¹ Tynkkynen (1996), s. 200. Päämaja, koulutusosasto, Käsky sotakokemusten keräämisestä, 30.6.1943, T 18002/5, KA.

⁷² Pääesikunta, järjestelytoimisto, eversti Eino Vrikin mietintö – Sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien perusteiden selvittelyä, T 18002/5, KA.

⁷³ Sama.

⁷⁴ Sama.

joittamasta artikkelista: Divisioona- vaiko prikaatijärjestelmä.⁷⁵ Öhquisti oli sotakoulutuksen ylitarkastajan työssään vuonna 1944 tutustunut joukkojen lähettämiin lausuntoihin ja todennut, että suurin osa asiaa koskevista lausunnoista oli vailla pohjaa, koska päämajan asianomainen osasto ei ollut maininnut, mitä se prikaatilla tarkoittaa. Öhquist tarkoittanee tällä sotakokemusten keräämisestä vastannutta koulutusosastoa.⁷⁶

Joukkojen päämajan koulutusosastolle lähettämät vastaukset yhdistettiin kenraaliluutnantti W. Hägglundin toimesta, joka toimi Ylipäällikön tarkastavana kenraalina. Lopullinen yhteenveto jätettiin päämajan järjestelyosastolle helmikuussa 1944. Kyselyn vastausmäärä oli suuri, kuten tutkimuksessa on aiemmin tuotu ilmi. Hägglundin laatiman yhteenvedon mukaan prikaati- vaiko rykmenttikokoonpanoa koskevaan kysymykseen vastasi yhteensä 20 yhtymäkomentajaa, joista 10 vastasi prikaatijärjestelmän puolesta ja 7 prikaatijärjestelmän vastaisesti. 3 yhtymäkomentajaa oli pidättäytynyt vastauksen antamisesta. Vaikka prikaatijärjestelmää kannattavia lausuntoja oli määrällisesti enemmän, niin eivät ne arvollisesti kuitenkaan eronneet kielteisistä lausunnoista. Hägglundin mukaan suurin osa lausunnoista perustui kyselyn väärin ymmärtämiseen, tai kyselyn muotovirheeseen takertumiseen. Hägglundin kuten Öhquistinkin mielestä kyselyn ydin ei ollut divisioona- ja prikaatijärjestelmien vertaileminen, vaan pohdinta, missä yhtymätyypissä itsenäisen pataljoonan tulisi toimia. Lausunnoissa ilmeni epäselvyyksiä siitä, että tulisiko prikaatin kuulua suoraan armeijakunnan alaisuuteen, vai tulisiko välissä olla divisioonaporras. Myös lausuntojen perusteluista Hägglund toteaa, että todennäköisesti prikaatijärjestelmän kannalla olevat komentajat perustavat käsityksensä yksipuolisiin kokemuksiin, jossa rykmenttien kokoonpanoa ei ole voitu säilyttää yhtenäisenä tehtävän suorittamiseksi. Samoihin yksipuolisiin sotakokemuksiin hän viittaa myös rykmenttijärjestelmän kannattajien lausuntoja tarkasteltaessa.⁷⁷

Vaikka Hägglund ei anna arvollisesti suurta arvoa yhtymien lausunnoille, niin nostaa hän kuitenkin esille muutaman kokemuspohjaisesti parhaiten perustellun lausunnon. Etenkin prikaatijärjestelmää puoltavat VI Armeijakunnan, 14.Divisioonan, 17.Divisioonan, 18.Divisioonan ja 3.Prikaatin komentajien lausunnot ovat Hägglundin mielestä lukemisen arvoiset. Prikaatijärjestelmää vastustavien komentajien lausunnoista parhaimmat perustelut ovat 6.Divisioonan, 11.Divisioonan, 1.Divisioonan ja V Armeijakunnan komentajilla. Erityisen merkittävänä pri-

⁷⁵ Divisioonajärjestelmällä tarkoitettiin sotatoimiyhtymää, jonka päätaisteluvoima koostui divisioonan johdossa olleista jalkaväkirykmenteistä ja aselajijoukoista. Prikaatijärjestelmällä tarkoitettiin sotatoimiyhtymää, jonka päätaisteluvoima koostui prikaatin johdossa olleista itsenäisistä pataljoonista ja aselajijoukoista.

⁷⁶ Öhquist, Harald: Divisioona- vaiko prikaatijärjestelmä, *Sotilasaikakauslehti* N:o 2, 1946, s. 2.

⁷⁷ Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Öhquist (1946), s. 2.

kaatijärjestelmää vastustavana lausuntona Hägglundin yhteenvedosta huolimatta voidaan pitää 5.Divisioonan komentajan kenraalimajuri K. A. Tapolan lausuntoa, koska Tapola oli jo ennen jatkosotaa ollut aktiivisesti mukana taktiikan kehittämisessä. Myös Tapolan jatkosodan jälkeen saavuttama keskeinen asema puolustusrevisiossa lisää lausunnon merkittävyyttä. Tapola toteaa lausunnossaan seuraavaa: ”*Sotatoimiyhtymänä taas ei prikaati, nykyiset laajat ja moninaiset tehtävät huomioiden, pystyisi ilman div.organistiota toimimaan ilman ”pään ja hännän” suhteetonta ja epätaloudellista kasvua taisteluosaan verrattuna. Tykistön ja muun tulituen edelläesitetynlaatuinen käyttö ei myöskään prikaatikokoonpanossa näytä mahdolliselta.*”.⁷⁸ Prikaatijärjestelmän valintaa vastustavista lausunnoista huolimatta pieni enemmistö komentajista kuitenkin kannatti prikaatijärjestelmää. Järjestelmän etuja perusteltiin puoltavissa lausunnoissa keskimäärin seuraavasti:

- Maastoomme rikkonaisuus pakottaa pirstomaan suuria yhtymiä pieniksi itsenäisiksi taisteluosastoiksi eli prikaateiksi.
- Divisioonien pieni lukumäärä ei mahdollista voimien tilanteenmukaista taisteluun panna ilman orgaanisen kokoonpanon rikkomista.
- Divisioona on liian kankea ja raskas yhtymätyyppi, joka joudutaan poikkeuksetta rikkomään.
- Prikaati on yhtenäinen yhtymä, jonka joukko-osastohenki nostaa myös joukon taistelu- tahtoa.
- Taistelun peruselementit – tuli (tykistö) ja liike (jalkaväki) ovat prikaatikokoonpanossa jo orgaanisesti liitetty.
- Rykmentti ei ole käytännössä esiintynyt rykmenttinä sodan aikana, vaan prikaatina, jolla on oma tykistönsä.
- Joukkojen tilapäinen alistaminen on helpompaa prikaatijärjestelmän puitteissa, koska joukot ovat huollollisesti itsenäisiä.
- Prikaatiorganisaatio kykenee taistelemaan omin voimin toisin, kuin divisioona-rykmenttiorganisaatio.⁷⁹

Hägglund korostaa yhteenvedossa erityisesti VI Armeijakunnan komentajan kenraalimajuri Blickin ja 4. Jalkaväkirykmentin komentajan eversti Simeliuksen lausuntoja. Hägglundin mie-

⁷⁸ Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenvedo yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Tynkynen (1996), s. 284 ja 291.

⁷⁹ Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenvedo yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Joukkojen erilliset vastaukset, jotka on koottu päämajan koulutusosaston arkistoon. T 18002/2 ja 3, KA.

lestä kyseisten komentajien lausunnoissa on varteenotettavia näkökulmia yhtymien johtoportaiden järjestelyistä, huollon porrastuksesta ja tykistön käyttötavasta. Kyseisiä organisaatiokysymyksen keskeisiä asioita ei ole yleisesti käsitelty muissa lausunnoissa, tai Virkin alustusmietinnössä. Simelius esittää lausunnossaan rykmenttikokoonpanon merkittävää vahventamista, päätyen lopulta esittämään edullisimmaksi vaihtoehdoksi siirtymistä prikaatiin. Esityksensä Simelius perustelee seuraavasti: ”Prikaatiin kuuluvat pataljoonat ovat huollollisesti itsenäisiä, joten alistettaessa niitä vieraisiin prikaateihin jopa vieraaseen divisioonaankin, mikä ei ole harvinaista sekään kuten talvi- että nykysodan kokemukset osoittavat, eivät ne joutuisi huollollisesti lapsipuolen asemaan, kuten nyt on laita. Myöskään ei voida meikäläisissä olosuhteissa ajatella liikkuvia operaatioita rikkomatta divisioonan orgaanista kokoonpanoa. Tällöin rykmentti toiseen yhtymään liitettynä joutuu tavallisesti myös lapsipuolen asemaan. Prikaati sitä vastoin itsenäisine huoltoineen pystyy huoltamaan ne pataljoonat, jotka sille mahdollisesti alistetaan lisää. Kaiken lisäksi sen huollon johdon jatkuvuus on taattu siitä riippumatta, mihin se milloinkin joutuu.”⁸⁰

Prikaatijärjestelmää puoltavien joukkojen lausunnoissa prikaatin koettiin tarkoittavan ns. ”pienoisdivisioonaa”, joka sisältää kaikki divisioonaan kuuluvat joukot. Prikaatiin kuuluvia pataljoonia rinnastettiin suoraan rykmentteihin. Prikaatin kokoonpanoehdotukset vaihtelivat lausunnoittain, mutta keskiverto prikaatille ehdotettu kokoonpano oli seuraava:

- ”komentaja + esikunta
- esikuntakomppania
- jääkärikomppania
- kolme/neljä pataljoonaa (huollollisesti itsenäisiä)
- kevyt/raskaspatteristo
- kranaatinheitin patteristo (120mm heittimet)
- tykkikomppania
- pioneerikomppania
- viestikomppania
- huoltokomppania (ampumatarvikevarasto-, talous-, auto-, kuormasto-, lääkintä- ja liikennejoukkue)
- kenttäsairaala”⁸¹

⁸⁰ Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Jalkaväkirykmentti 4:n komentajan eversti S. Simeliuksen ehdotus jv.rykmentin kokoonpanoksi, 30.7.1943, T 18002/3, KA.

⁸¹ Öhquist (1946), s. 2.

Huomattavaa lausunnoissa on, että suuri osa joukkojen vastauksista käsittelee alkuperäisestä kysymyksestä poiketen juuri divisioona- ja prikaatijärjestelmän eroja. Osa vastaajista ehdottaa prikaatien perustamista suoraan armeijakunnan alaisuuteen, jolloin divisioonaportaasta luovuttaisiin kokonaan. Osa säilyttäisi divisioonaportaan operatiivisena johtoportana armeijakunnan ja prikaatien välissä. Huollollisesti itsenäiset pataljoonat käsittävän prikaatikokoonpanon selkeimmäksi vahvuudeksi kaikissa edellä kuvatuissa tapauksissa koettiin kokoonpanon säilyminen yhtenäisenä, maastosta ja tehtävästä riippumatta. Etenkin Pohjois-Suomen vähäteisen maaston koettiin olevan edullisempi toimintaympäristö prikaatipohjaiselle järjestelmälle.⁸²

Vaikka suurin osa kyselyyn vastanneista yhtymien komentajista ehdotti rykmenttien korvaamista prikaateilla, niin ei divisioonan asemaa sotatoimiyhtymänä kuitenkaan vielä jyrkästi kyseenalaistettu. Lausunnoista on kuitenkin nähtävissä, että prikaatikokoonpanolla oli sotatoimiyhtymänä monia etuja divisioonaan nähden. Ainakin ne yhtymänkomentajat joilla oli omakohtaista kokemusta prikaatien käytöstä taisteluissa, olivat vakuuttuneita sen sopivuudesta kenttäarmeijan sotatoimiyhtymäksi, mutta samalla he kokivat järkevänä säilyttää nykyisen divisioona- rykmenttijärjestelmän sodan päättymiseen asti. Komentajien antamien lausuntojen sisältöön ja analyttiseen pohdintaan kahden organisaatiojärjestelmän välillä vaikutti suuresti lausuntoihin käytössä ollut lyhyt aika, sekä kokemuksen puute prikaatijärjestelmästä sodassa.⁸³

Rykmenttikokoonpanon riittämättömyys itsenäisten operaatioiden toteuttamiseksi nousi esille uudestaan vuonna 1944, jolloin päämajan operatiivinen osasto aloitti selvitystyön jalkaväkirykmentin kokoonpanon kehittämiseksi. Selvitystyötä johti everstiluutnantti J. Z. Duncker, joka oli toiminut pääosan jatkosodasta Saksassa, josta hänet määrättiin kesäkuussa 1944 Kannaksen joukkojen esikunnan operatiivisen osaston päälliköksi. Duncker päätyi selvityksessään samansuuntaisiin lopputuloksiin, joihin oli päädytty myös joukoilta kerätyissä vastauksissa vuonna 1943. Duncker korosti, että rykmentin ja pataljoonan organisaatiot olivat olleet taktisesti liian raskaita. Myös kyseisten organisaatioiden kyky itsenäisten operaatioiden suorittamiseen oli ollut heikko. Pääperiaatteina rykmentin kokoonpanonkehittämisessä Duncker piti iskuvoiman lisäämistä, organisaation keveyttä ja joustavuutta, sekä kykyä toimia itsenäisesti.

⁸² Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Joukkojen erilliset vastaukset, jotka on koottu päämajan koulutusosaston arkistoon, T 18002/2 ja 3, KA.

⁸³ Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Joukkojen erilliset vastaukset, jotka on koottu päämajan koulutusosaston arkistoon, T 18002/2 ja 3, KA.

Duncker päätyi näiden periaatteiden pohjalta esittämään rykmenttiä, johon kuului kolme jalkaväkipataljoonaa, raskaskomppania, pioneerikomppania ja huoltokomppania. Myös rykmentin vahvuutta esitettiin supistettavan 3 600 miehestä 2 500 mieheen. Dunckerin laatimasta kokoonpanoesityksestä annettiin lausunto pääesikunnan jalkaväkitoimiston toimesta. Lausunnon antaja oli todennäköisesti vuoden 1944 joulukuussa pääesikunnan jalkaväkitoimiston päälliköksi siirretty Y. A. Järvinen. Järvisen antamassa lausunnossa rykmentin kokoonpanoon tehtiin tarkennuksia, joista yksi merkittävin oli panssaritorjuntakomppanian lisääminen rykmenttiin.⁸⁴

Myös pataljoonien itsenäistä taistelukykyä korostettiin Järvisen lausunnossa. Järvisen kokemukset rykmenttikokoonpanosta pohjautuivat jatkosodan hyökkäysvaiheessa saatuihin kokemuksiin Maaselän Ryhmän alueella. Kyseisellä rintamanosalla pataljoonien vastualueet olivat olleet laajat ja korostaneet kykyä toimia itsenäisesti. Dunckerin kokemukset pohjautuivat Karjalan kannaksen torjuntataisteluihin vuonna 1944, jolloin joukkojen vastualueet olivat olleet huomattavasti kapeampia. Myös Saksalaisten sotakokemukset vaikuttivat todennäköisesti Dunckerin esityksiin. Järvisen ja Dunckerin esittämät muutokset rykmentin kokoonpanon kehittämiseksi olisivat muuttaneet rykmenttikokoonpanoa kohti itsenäistä ”pienois-sotatoimiyhtymää”, eli prikaatia.⁸⁵

2.4 Kolmi- vai nelijako kokoonpanon perustaksi

Joukkojen vastauksissa otettiin runsaasti kantaa myös toiseen organisaatiokysymyksen kannalta olennaiseen ongelmaan, eli minkälainen tulevan prikaatin, tai rykmentin kokoonpanon tulisi olla? Virkki määritteli joukoille lähetetyssä mietinnössä neljä johtavaa periaatetta, joiden mukaan jalkaväen kokoonpanoa tulisi kehittää. Periaatteet perustuivat kuluvan sodan aikana saatuihin kokemuksiin ja niissä korostui kyky itsenäisten operaatioiden suorittamiseen. Periaatteet olivat seuraavat:

1. *”Kaikki ne aseet, jotka jalkaväki käytännössä aina taistelussa tarvitsee, olisi liitettävä elimellisesti jalkaväkeen kuuluviksi.*
2. *Olisi vältettävä niin paljon kuin mahdollista sellaisten perus- ja alayksiköiden perustamista, jotka ovat koossa vain taistelutoiminnan väliaikoina ja jotka käytännössä*

---

⁸⁴ Tynkkynen (1996), s. 297-298.

⁸⁵ Sama, s. 297-298.

joudutaan toiminnan ajaksi alistamaan, usein osiin paloitetuina, muihin perusyksiköihin.

3. *Jalkaväen taisteluosan vahvuutta olisi pyrittävä lisäämään jalkaväen taaempien portaiden kustannuksella.*
4. *Jalkaväki-joukko-osasto, vahvistettuna sellaiseksi, jommoisena se taistelussa joutuu toimimaan, olisi saatava nykyistä kevyemmin ja joustavammin liikkuvaksi.”⁸⁶*

Joukkojen vastauksista ja kokoonpanoehdotuksista ilmeni selkeä halu kehittää organisaatiota taktillisesti ja huollollisesti joustavammaksi. Taktillisen joustavuuden kannalta kyselyn keskeisin kysymys oli pataljoonien lukumäärä tulevassa prikaati- tai rykmenttijärjestelmässä. Kyselyssä prikaatijärjestelmän ja itsenäisen pataljoonan kannalle asettautuneista 10:stä yhtymän komentajasta ainoastaan 7 otti kantaa pataljoonien lukumäärään prikaatissa. Neljä komentajista kannatti neljä pataljoona sisältävää kokoonpanoa ja loput olivat Virkin esittämän joustavan järjestelmän kannalla, missä pataljoonien lukumäärä vaihtelisi tilanteen mukaan. Nelijakoisen prikaatijärjestelmän etuina pidettiin joukkojen mielestä seuraavia asioita:

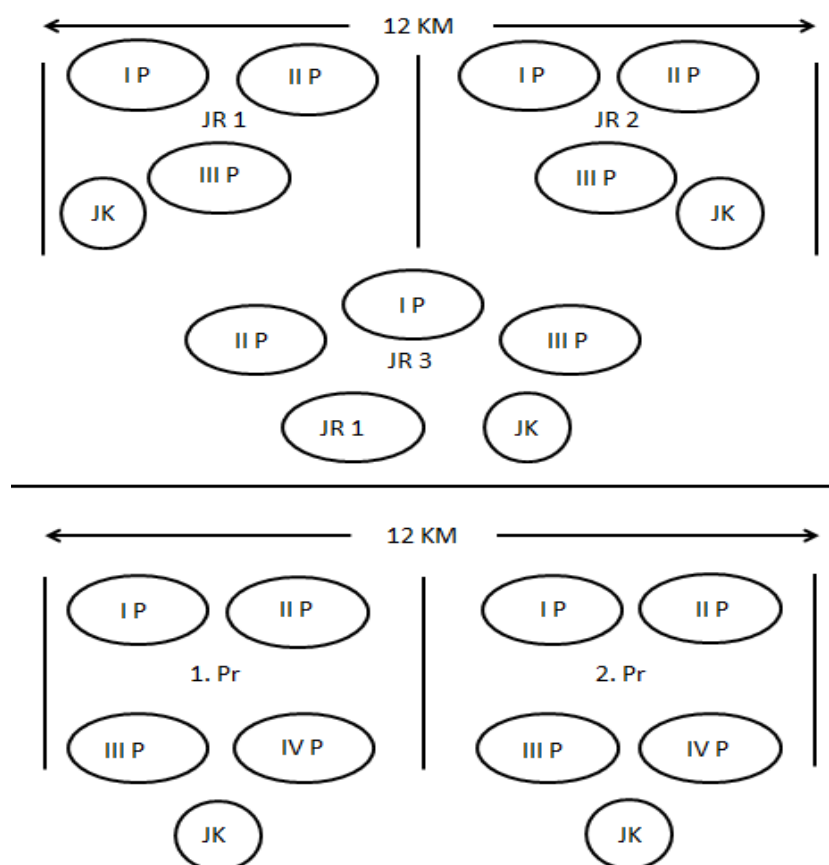
- Jalkaväen voima on vahvempi nelijakoisessa prikaatissa, kuin kolmijakoisessa rykmentissä.
- Komentaja kykenee muodostamaan selkeän painopisteen taistelussa, mutta samalla säilyttämään riittävän reservin.
- Voimien tilanteenmukainen käyttö taistelussa on helpompaa, jolloin organisaatiota ei jouduta rikkomaan, kuten nykyisessä rykmentissä.
- Kolmijakoisessa prikaatissa huoltojoukkojen ja taktillisen johdon suhde taistelevien joukkojen lukumäärään on suhteettoman suuri.
- Nelijako mahdollistaa tehokkaamman saarroshyökkäyksen, jolloin sitovaksi osaksi saadaan kokonainen pataljoona ja saartavaksi osaksi kaksi pataljoonaa.
- Kolmijakoinen rykmentti on usein joutunut taisteluissa toimimaan vain kahdella pataljoonalla, divisioonan ottaessa yhden pataljoonan johtonsa.

Nelijakoa esitettiin muutamissa joukkojen vastauksissa myös rykmenttikokoonpanon perustaksi, mutta esittäjät päätyivät lopulta ehdottamaan edullisemmaksi siirtyä prikaatikokoonpanoon, koska rykmenttikokoonpanoon olisi haluttu lisätä myös aselajijoukkoja, jolloin sen vahvuus oli kasvanut liian suureksi. Neli- vai kolmijakoisen järjestelmän valinnan kannalta yhdeksi keskeisimmäksi valintakriteeriksi joukkojen vastauksissa nousi taistelu- ja huolto-

---

⁸⁶ Päämaja, koulutusosasto, eversti Eino Vrikin mietintö – Sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien perusteiden selvittelyä, T 18002/5, KA.

joukkojen lukumääräinen suhde valittavassa kokoonpanossa. Prikaatijärjestelmää vastustavissa lausunnoissa todetaan, että prikaatilla on liian suuret johto- ja huoltoelimet verrattuna taisteluvoiman muodostaviin jalkaväkijoukkoihin. Kyseisissä lausunnoissa prikaatia verrattiin usein suoraan sotatoimiyhtymänä toimivan divisioonan johdossa olleeseen rykmenttiin ja rykmentille asetettuihin vaatimuksiin. Prikaatia sotatoimiyhtymäksi esittämissä lausunnoissa nelijaon, taas todettiin lisäävän taistelevaa voimaa yhtymän kokoonpanossa.⁸⁷

Kuva 3: Esimerkki yhden divisioonan ja kahden prikaatin puolustusryhmityksestä.⁸⁸

Kolmijakoisen yhtymän kokoonpanon heikkous tuli yleensä esille joukon taktillisessa käyttökeltavuutena taistelussa. Hyökkäyksessä kolmijakoinen rykmentti ei mahdollistanut määrällisen painopisteen luomista yhtymän iskevään osaan (yksi pataljoona), koska myös sitova osa (yksi pataljoona) ja reservi (yksi pataljoona) vaativat riittävän vahvan osaston hyökkäyksen onnistumiseksi. Jotta iskevää pataljoonaa saatiin vahvennettua, jouduttiin rykmentin johtosuhteita rikkomaan ja alistamaan vahvennuksia muilta pataljoonilta. Johtosuhteiden alitui-

⁸⁷ Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Joukkojen erilliset vastaukset, jotka on koottu päämajan koulutusosaston arkistoon, T 18002/2 ja 3, KA.

⁸⁸ Piirros: Miro Palm. Lähde: Pääesikunta, järjestelytoimisto, eversti Y. A. Järvisen mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmästä sodan aikana, T 26035/8, KA.

nen rikkominen hidasti ja vaikeutti koko rykmentin johtoa, huoltoa ja hallintoa. Puolustuksessa kolmijakoinen rykmentti menetti usein yhden pataljoonansa divisioonan reserviksi, jolloin rykmentti joutui muodostamaan oman reservinsä irrottamalla yhden komppanian kustakin pataljoonasta. Kolmijakoisuus vaikeutti myös syvyyden muodostamista puolustusryhmitykseen. Vahva etuaseman ryhmitys (kaksi pataljoonaa) altisti rykmentin pääosat vihollisen tulivalmistelulle ja jätti taaemman aseman (yksi pataljoona) voiman liian heikoksi hyökkäyksen torjumiseksi. Päinvastainen ryhmitys olisi todennäköisesti aiheuttanut etuaseman menetyksen jo hyökkäyksen alkuvaiheessa. Käytännössä yhden pataljoonan irrottaminen kolmijakoisesta rykmentistä teki koko organisaatiosta taktikoimiskyvyttömän yhtymän sen komentajalle.⁸⁹

Nelijakoisen prikaatin edullisuutta kolmijakoiseen rykmenttiin verrattuna myös kritisoitiin ja epäiltiin. 11.Divisioonan komentaja K. A. Heiskanen toteaa lausunnossaan, että reservin saantivaikeus syntyy yhtäläillä nelijakoisessa prikaatijärjestelmässä, kuin kolmijakoisessa rykmenttijärjestelmässäkin. Prikaatijärjestelmässä reservin saannista kärsii vain ylempijohtoporras, joka joutuu alistamaan yhden pataljoonan enemmän omaan johtoonsa, kuin rykmentti järjestelmässä. Heiskanen mielestä olennaista onkin pohtia, kumman johtoportaalle on parempi olla ilman reservejä. Heiskanen ei koe nelijakoiseen prikaatijärjestelmään siirtymistä edullisena vaihtoehtona, koska hänen mielestään rykmenttijärjestelmä on osoittanut toimivuutensa useissa sodissa. Kyseisen reserviä käsittelevän lausunnon vieressä on tuolloin sotakoulutuksen ylitarkastajana toimineen kenraaliluutnantti Öhquistin reuamerkintä: ”*Oikein*”, mikä viittaa Öhquistin samansuuntaisiin ajatuksiin rykmenttijärjestelmän paremmuudesta⁹⁰.

2.5 Divisioona säilyttää asemansa sotatoimiyhtymänä sotakokemuksista huolimatta

Prikaatin asema rykmenttiin rinnastettavasta taisteluosastosta kohti itsenäistä sotatoimiyhtymää kehittyi koko jatkosodan ajan. Jatkosotaan lähdetessä kenttäarmeijaan kuului kolme prikaatia (1. ja 2.Jääkäriprikaati, sekä Ratsuväkiprikaati). Prikaatien kokoonpanoja pidettiin liian heikkoina itsenäisten operaatioiden suorittamiseksi, minkä takia ne toimivatkin jatkosodan hyökkäysvaiheessa lähinnä tulevaa tehtävää varten muodostettuina taisteluosastoina. Myös prikaatien esikunnat olivat verrattain heikkoja divisioonien esikuntiin nähden, koska niistä puuttuivat aselajikomentajat. Asemasotavaihe ja suunnitelmat suojajoukkokokoonpanoon siirtymisestä lisäsivät prikaatien määrää, sekä vahvensivat niiden kokoonpanoa kenttä-

⁸⁹ Koppinen (1949), s. 29-31.

⁹⁰ Päämaja, koulutusosasto, joukkojen erilliset vastaukset, jotka on koottu päämajan koulutusosaston arkistoon. T 18002/2 ja 3, KA.

armeijassa. Merkittävin muutos organisaation taktillisenkäytettävyyden kannalta oli prikaati-kokoonpanon muuttaminen nelijakoiseksi, sekä aselajikomentajien lisääminen esikuntien kokoonpanoon. Vetäytymisvaiheen aikana ja sodan loppuvaiheilla prikaati saavutti käytännössä itsenäisen sotatoimiyhtymän aseman. Prikaateja käytettiin pääsääntöisesti divisioonien tavoin itsenäisissä tehtävissä armeijakuntien johdossa kaikilla rintamaosilla. Prikaatien käytöstä saatiin vetäytymisvaiheen aikana hyviä kokemuksia.⁹¹ Esimerkiksi 8.Divisioonan alaisuudessa olleen 3.Prikaatin Krivin järvellä syyskuussa 1942 käymä taistelu Neuvostoliiton kahta divisioonaa ja yhtä jalkaväkirykmenttiä vastaan sai kehuja myös prikaatiorganisaatiota vastustaneelta 8.Divisioonan komentajalta kenraalimajuri Palojärveltä, joka totesi 3.Prikaatin selvinneen tehtävästään erittäin hyvin. Asemasotavaiheen aikana vuonna 1943 kesällä joukoille lähetetyn jalkaväen koulutuksen kehitystä käsitelleen kyselyn perusteella prikaatijärjestelmällä oli vahvempi kannatus joukkojen komentajien keskuudessa, kuin rykmenttijärjestelmällä. Organisaatiomuutosta ei kuitenkaan haluttu tehdä sodan vielä jatkuessa.⁹²

Jalkaväen organisaatioiden kehittäminen ja sotakokemusten kerääminen jatkui vielä jatkosodan päätyttyäkin kiivaana. Lapin sodan aikana vuoden 1945 maaliskuussa joukoille lähetetyssä Y. A. Järvisen aloitteeseen perustuneessa käskyssä jalkaväen sotakokemusten keräämisestä käsiteltiin jälleen tulevan kenttäarmeijan sotatoimiyhtymän kokoonpanoa. Käsky sisälsi neljätoistakohtaisen sisällysluettelon aihepiireistä, joista kokemuksia tulisi joukoissa kerätä. Kaikilla kysymyksiin vastaavilla upseereilla tuli olla omakohtaisia sotakokemuksia kyseisestä aihepiiristä.⁹³

Laajimmat vastausaineistot sotakokemuksista kerättiin yhtymätasolla 1.- ja 2.Divisioonan toimesta. Kummatkin aineistot olivat erittäin kattavia ja käsittivät jopa satoja selvityksiä eri aihepiireistä, mutta organisaatiota käsittelevät selvitykset keskittyivät lähes pelkästään rykmenttikokoonpanoon. Prikaatiorganisaatiota käsiteltiin, vain sen kranaatinheitinkomppanian osalta 2.Divisioonan toimesta. Yhtymätasolla ainoa prikaatiorganisaatiota laajemmin käsitellyt joukko oli Kevyt Prikaati, jonka materiaali sisältää erillisen toimikunnan laatiman selvityksen jalkaväkiprikaatin ja sen alayksiköiden tarkoituksenmukaisuudesta, sekä muutosehdotukset kyseisen organisaation osalta. Selvityksessä prikaatikokoonpanon katsottiin olevan parempi vaihtoehto suomalaiseen maastoon, kuin divisioonan. Esimerkiksi divisioonan ko-

⁹¹ Kesseli (1993), s. 56-58. Tynkkynen (1996), s. 199-200.

⁹² Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA.

⁹³ Tynkkynen (1996), s. 283. Karjalainen (2014), s. 64-65.

koonpanon koettiin olevan liian raskas, kömpelö ja orgaanisesti huonosti muokattava⁹⁴. Divisioonan menestyksellinen käyttö olisi toimikunnan mielestä vaatinut vähintään Karjalan Kannasta vastaavan maaston laajoine tieverkostoineen. Sotatoimiyhtymänä toimivan prikaatin etuina toimikunta piti samoja asioita, joita vuoden 1943 joukkojen lausunnoista ilmeni. Esimerkiksi prikaatin koettiin olevan kevyt ja helppo organisaatio liikuteltavaksi suomalaisessa maastossa, sekä sen organisaatio mahdollisti taktillisen yksikön (pataljoona) siirtämisen/alistamisen erillis-suuntaan ilman orgaanisen organisaation rikkomista. Myös komentosuhteiden nopeutta korostettiin rykmenttiportaasta puuttuessa organisaatiosta, mikä mahdollisti taistelevan osan tehokkaamman johtamisen yhtymän johtoportaan toimesta. Toimikunnan ehdottama prikaatin kokoonpano on pääosin samanlainen, kuin vuonna 1943 ehdotettu keski-vertokokoonpano. Ainoina konkreettisina muutoksina prikaatiin kokoonpanoon esitettiin raskaan patteriston lisäämistä kevyen patteriston lisäksi, sekä autokomppanian perustamista prikaatiin. Nelijakoa ehdotettiin niin prikaatin, kuin pataljoonienkin kokoonpanon perustaksi.⁹⁵

Sotilasläänien keräämässä materiaalissa divisioona- vaiko prikaatijärjestelmä kysymystä tarkasteltiin yhtymätasoa laajemmin. Etenkin Hämeen- ja Keski-Suomen sotilasläänien materiaalit sisältävät laajat selvitykset tulevasta kenttäarmeijan sotatoimiyhtymästä. Hämeen sotilasläänin jalkaväkiorganisaatioita koskeva selvitys käsittää noin 58 sivua. Kirjoittajina ovat toimineet esimerkiksi seuraavat henkilöt: sotilasläänin komentaja kenraalimajuri K. A. Tapola, eversti Y. R. Tuompo, eversti B. Heinrichs, everstiluutnantti C-G. Wahren ja majuri J. Järventausta. Erityisen mielenkiintoisen materiaalista tekee sen sisällön ristiriitaisuus, joka ilmenee Tapolan kirjoittamasta organisaatiota yleisesti käsittelevästä tekstistä. Tapola määrittää tekstin aluksi erittäin selkeästi, että divisioona tulee säilymään kenttäarmeijan ainoana yhtymätyypinä. ”Suurin sotajaoituksen mukainen yksikkö = operat.yksikkö = yhtymä = divisioona on oleva puolustusvoimain sotajaoituksen perustana.”⁹⁶

Divisioona voi Tapolan mielestä käsittää, joko rykmenttejä, tai prikaateja. Tekstin loppupuolella Tapola mainitsee sotilasläänin organisaatiota käsittelevistä selvityksistä seuraavaa: ”Näitä perusnäkökohtia eivät kaikki oheisten esitysten tekijät ole joko kokonaisnäkömyksen tai kokemuksen puuttuessa jaksaneet havaita ja noudattaa.”. Tällä Tapola viittaa todennäköisesti

⁹⁴ Divisioonasta oli vaikea irrottaa muita orgaanisia osia, kuin kokonaisia rykmenttejä keskitetystä huollosta johtuen.

⁹⁵ PvPE, koulutusosasto, 1., 2. ja 3.Divisioonan sekä Kevyen Prikaatin kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/9-11, KA.

⁹⁶ PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/12-13, KA. Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Tynkkynen (1996), s. 284.

ainakin Wahrenin laatimaan selvitykseen tulevan kenttäarmeijan sotatoimiyhtymästä, missä Wahren päätyy esittämään divisioonien korvaamista prikaateilla Tapolan näkemyksestä huolimatta. Tapolan näkemys sinänsä ei ole yllättävä, sillä hän oli vastustanut prikaatijärjestelmää jo vuonna 1943 ollessaan 5.Divisioonan komentaja. Tapola ei perustele kolme sivua kattavassa pohdinnassaan divisioonakokoonpanon etuja prikaatikokoonpanon nähden. Divisioonan taisteluvoiman muodostamista rykmenteistä/prikaateista ei tulisi Tapolan mielestä tehdä itseänsä sotatoimiin kykeneviä joukkoja, vaan huoltovastuun tulisi säilyä divisioonaportaalla. Tapola kuitenkin painottaa, että divisioonan johdossa olevista rykmenteistä/prikaateista pitäisi löytyä samoja taistelujoukkoja, kuin divisioonasta, mutta vain paikallista tarvetta varten.⁹⁷

Wahrenin laatiman selvityksen aihe on: ”*Divisioona vaiko prikaati sotatoimiyhtymäksi meikäläisissä olosuhteissa?*”. Selvitys on noin sivun mittainen ja käsittää lyhyet perustelut divisioonakokoonpanon heikkouksista ja prikaatikokoonpanon eduista. Perustelut ovat lähes identtiset Kevyen Prikaatin laatiman selvityksen kanssa, mikä lisää perusteluiden painoarvoa ja vahvistaa organisaatioista saatujen kokemusten samankaltaisuutta. Selvityksessä painotetaan divisioonan sopimattomuutta suomalaiseseen vähäteiseen maastoon, sekä sen kokoonpanon jäykkyyttä taistelutilanteissa. Selvitys ei kuitenkaan sisällä perusteita esitetyille divisioonakokoonpanon heikkouksille. Prikaatikokoonpanolla Wahren katsoo olevan monia etuja divisioonakokoonpanoon verrattuna, kuten kevyt ja helppo liikuteltavuus suomalaisessa maastossa, huollollisesti itsenäiset pataljoonat ja yksinkertaiset komentosuhteet. Perusteluiksi Wahren kirjoittaa, että ”*Nämä edut tulivat selvästi ilmi varsinkin itärajan kahta puolta käydyissä taisteluissa.*”⁹⁸

Perustellummat väittämät divisioonakokoonpanon raskaudelle ja jäykkyydelle löytyvät everstiluutnantti L. A. Airilan laatimasta selvityksestä: ”*Täyttääkö nykyinen jv.divisioona kokoonpanoltaan operatiiviset vaatimukset?*”. Airila esittää selvityksessään, että divisioona on saatava kevyemmäksi ja sen liikkuvuutta on lisättävä. Divisioonakokoonpanon raskaus ja heikko operatiivinen käytettävyys ovat Airilan mielestä aiheutuneet liian suurista huoltomuodostelmista ja –laitoksista, jotka ovat hidastaneet yhtymän siirtoa eri sotatoimialueiden ja armeijakuntien välillä. Sota osoitti, että yhtymien on kyettävä nopeisiin siirtoihin taisteluvoima säilyttäen, jotta ylempijohtoporras kykenee nopeisiin vastatoimenpiteisiin ja hyödyntämään saavutettua menestystä. Airilan mukaan divisioonan operaatiokykyä heikensi erityisesti taistele-

⁹⁷ PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/13, KA. Päämaja, koulutusosasto, kenraaliluutnantti W. yhteenveto yhtymien ja joukko-osastojen komentajien lausunnoista sotilaskoulutuksen suunnitteluun vaikuttavien periaatteiden selvittelystä, 5.2.1944, T 18002/5, KA. Tynkkynen (1996), s. 284.

⁹⁸ PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/13, KA.

vien joukkojen hidas marssinopeus ja epäedullinen vahvuus taistelua tukeviin joukkoihin nähden, jotka eivät osallistuneet varsinaisiin taistelutoimiin.⁹⁹

Keski-Suomen sotilasläänissä tulevaa sotatoimiyhtymää koskevat selvitykset teetettiin yhden henkilön toimesta. Selvitysten tekijänä toimi majuri O. Rysä, joka toimi jatkosodan aikana prikaatin esikuntapäällikkönä. Rysä toteaa prikaatista saamiensa kokemusten pohjautuvan puolustus- viivytys- ja hyökkäystaisteluihin. Selvitysten loppupäätelmänä Rysä ehdottaa rykmenttien korvaamista prikaateilla, sekä divisioonaportaan poistamista. Prikaatit toimisivat Rysän esityksessä suoraan armeijakunnan alaisina itsenäisinä sotatoimiyhtyminä. Johtopäätökset Rysä perustelee rykmenttijärjestelmän kankeutena, sekä kokoonpanon toimimattomuutena. Rykmentit ovat useasti sodan aikana toimineet taisteluosaston kokoonpanossa, jolloin niiden taistelua on tuettu yleisesti kahdella tukipatteristolla. Sota on osoittanut, että taisteluiden voittaminen on edellyttänyt jalkaväen ja tykistön tehokasta yhteisvaikutusta, minkä vuoksi rykmenttien käyttö ilman tykistön tukea on ollut harvinaista.¹⁰⁰

Rykmenttijärjestelmässä tykistön ja jalkaväen yhteistoiminta on kankeata, koska yleisesti lähin yhteinen johtoporras sijaitsee divisioonaportaassa. Yhteistoiminnan tehostamiseksi tykistöyksiköt olisi liitettävä orgaanisesti rykmentin kokoonpanoon, jolloin yhteinen johtoporras olisi taistelevien joukkojen läheisyydessä. Tykistön lisäämisen sijasta myös Rysä pitää edullisempänä siirtyä prikaatijärjestelmään. Divisioonaportaan heikkoudeksi Rysä toteaa taistelevien osien ja tukevien osien vahvuuksien epäsuhtaan organisaation sisällä. Divisioonan raskas huoltokoneisto ja taaemmat portaot sitovat suhteettoman paljon miehiä liian kauaksi eturintamasta.

Prikaati	Divisioona	Suhdeluku
jalkaväki	jalkaväki	4:9
tykistö	tykistö	1:2
pioneerit	pioneerit	1:3
viestijoukot	viestijoukot	1:3
huoltojoukot	huoltojoukot	1:4

Kuva 4: Divisioonan ja prikaatin aselajivahvuuksien vertailu.¹⁰¹

⁹⁹ PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/13, KA.

¹⁰⁰ PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/13, KA.

¹⁰¹ Piirros: Miro Palm. Lähde: PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/13, KA.

Prikaatijärjestelmässä samanlaista epäsuhtaa ei ole, mikä ilmenee Rysän laatimasta vertailusta, jossa hän vertaa prikaatin joukkojen suhdetta divisioonan joukkoihin. Rykmentinportaan pois jääminen muuttaa tilanteen vielä epäedullisemmaksi divisioonan kannalta.¹⁰²

Prikaatijärjestelmän valintaa tulevaksi sotatoimiyhtymäksi kannatettiin yleisesti yhtymien ja sotilasläänien keräämissä materiaaleissa. Laadittujen selvitysten laajuus vaihteli kuitenkin paljon. Osa selvitysten laatijoista perusteli selkeästi omat näkemyksensä ja kokemuksensa divisioona- ja prikaatijärjestelmän eroista, mutta osa selvityksistä sisälsi vain ranskalaisilla viivoilla kirjattuja näkemyksiä tulevasta sotatoimiyhtymästä ilman syvällisempiä perusteluita. Selvitysten heikkous on niissä ilmenevien näkemysten yksipuolisuus, joka oli ilmeistä yhden henkilön toimiessa kunkin selvityksen laatijana. Ainoa poikkeus oli Kevyen Prikaatin laatima selvitys, jonka laatijana oli toiminut erillinen toimikunta. Todennäköisesti kysymysten runsas määrä ei mahdollistanut kokemusten yksityiskohtaista käsittelyä ja yhdistämistä joukkojen toimesta, mikä oli ollut jalkaväen sotakokemusten keräämisen ydinajatus. Esimerkiksi Tapola viittaa kyseiseen kokemusten käsittelyssä havaittuun ongelmaan seuraavasti: ”*Koska esitysten yksityiskohtainen käsittely ei kuitenkaan, jo laajuudenkaan puolesta ole nykyoloissa mahdollinen, lähetetään ne pääasiassa sellaisinaan.*”¹⁰³

Vaikka jatkosodan aikana kerätyt sotakokemukset olivat suuriltaosin hajanaisia ja kiireessä koostettuja selvityksiä, niin loivat ne kuitenkin pohjan taktiikan kehittymiselle sodan jälkeen. Etenkin suuri merkitys oli korkeisiin virkoihin sodan jälkeen edenneiden upseereiden kokemuksilla. Kokemusten hajanaisuudesta huolimatta itsenäiseen taisteluun kykenevä prikaatijärjestelmä osoitti sodan aikana toimivuutensa suomalaisessa maastossa rykmenteistä koostuvan divisioonajärjestelmän rinnalla. Divisiooniin perustuva armeija oli Euroopassa yleisesti käytössä I ja II maailmansodan aikana, mutta suomalaiseen maastoon se oli liian raskas ja jäykkä organisaatio. Divisioona – rykmentti kokoonpano ei kyennyt tehokkaasti toimimaan peitteisessä maastossa, missä laajat vastualueet edellyttivät joukoilta kykyä suoriutua tehtävistään itsenäisesti ilman ylemmän johtoportaan välitöntä tukea. Prikaatijärjestelmän eduista huolimatta divisioona säilyi sotatoimiyhtymän kokoonpanona jatkosodan ajan, kuten myös Tynkkynen toteaa väitöskirjassaan: ”*Divisioonien korvaamista prikaateilla kyllä käsiteltiin, mutta 1930- luvun järjestelmä ei ollut vielä kypsä muutettavaksi.*”¹⁰⁴

¹⁰² PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/13, KA.

¹⁰³ PvPE, koulutusosasto, sotilasläänien kokoamat jalkaväen sotakokemukset, T 18002/9-13, KA. Tynkkynen (1996), s. 283-284.

¹⁰⁴ Tynkkynen, Vesa :Suomalaisen taktiikan taitekohtia – Professori Vesa Tynkkynen haastattelu, *Kylkirauta* N:o 2, 2015, s. 7. Tynkkynen (1996), s. 201.

3 MONINAISET PERUSTEET YHTYMÄN KEHITYKSELLE

3.1 Upseerien keskustelutilaisuuksissa pohditaan puolustuksen kehittämistä

Upseerien keskustelutilaisuuksien järjestämisen tarkoituksena sodan jälkeen vuonna 1945 oli selkeyttää sodan aikana kirjallisesti koottua sotakokemusaineistoa, joka oli osoittautunut monilta osin pettymykseksi. Keskustelutilaisuudet järjestettiin varuskunnittain ja ne muodostuivat usein hyvin erilaisiksi tilaisuuksiksi puheenjohtajasta ja alustajasta riippuen.¹⁰⁵ Keskustelutilaisuuksissa pidettyjen alustusten aihealueet olivat sangen kirjavat. Alustukset vaihtelivat aseiden käytöstä aina puolustuksen järjestelyihin ja vihollisentoiminnasta saatuihin kokemuksiin asti. Prikaatikokoonpanoa, tai tulevan perusyhtymätyypin valintaa käsitteleviä aihealueita ei alustuksissa ollut, mikä sinänsä on yllättävää. Divisioona- vaiko prikaatijärjestelmä kysymys oli kuitenkin sodan aikana ollut yksi keskeisimmistä aihealueista, joista joukoilta haluttiin kokemuksia ja näkemyksiä.¹⁰⁶

Perusyhtymän kokoonpano aiheutti kuitenkin jonkin verran keskustelua eri aihealueiden alustusten yhteydessä. Esimerkiksi Haminan varuskunnassa järjestettiin huhtikuussa 1945 keskustelutilaisuus aiheesta ”*Miten kuvittelette, että nykyaikainen puolustus olisi järjestettävä käynnissä olevan maailmansodan valossa.*”. Alustuksen aiheesta piti everstiluutnantti A. Järvi. Alustuksessa Järvi herätteli keskustelua siitä, että tulisiko Suomen puolustuksen jatkossa perustua liikesodankäynnilliselle ajattelulle, joka selvästi viime sodassa oli osoittanut tehokkuutensa taistelukentillä vanhakantaiseen asemapuolustukseen verrattuna. Järvi korosti alustuksessaan etenkin syvyyden ja aktiivisuuden merkitystä puolustustaistelussa, sekä etuvartio- ja päävastarinta-aseamista luopumista, koska kyseinen asemapuolustus vaati paljon voimia vahvan puolustuksen järjestämiseksi.¹⁰⁷

Organisaatiokysymys nousi esille alustusta seuranneessa keskustelussa, jossa joukkojen ryhmittäminen, vahvuus ja reservin varaaminen syvässä puolustusryhmityksessä aiheutti pohdintaa osallistujien kesken. Everstiluutnantti Freyn mielestä tällaisessa syvässä puolustusryhmityksessä rykmentin kokoiselle joukolle ei jäisi käytännössä ollenkaan reservejä, koska sen vahvuus on liian pieni. Järven mielestä kyseinen puolustusratkaisu vaatisi organisaatiokysymyksen ratkaisua, koska kolmijakoinen rykmentti ei kykene omalla lohkolleen järjestämään syvää puolustusryhmitystä. Järven mielestä ainoa vaihtoehto kyseiseen puolustusratkaisuun

¹⁰⁵ Karjalainen (2014), s. 65.

¹⁰⁶ Alustukset ja upseerien keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat, T 18002/6-8, KA.

¹⁰⁷ Everstiluutnantti A. Järven alustus upseerien keskustelutilaisuudessa Haminassa 3.4.1945, T 18002/6, KA.

on nelijakoinen prikaati, joka kykeni jo sodan aikana Maaselän suunnalla käydyissä Krivin taisteluissa käyttämään kyseistä syvää puolustusryhmitystä. Myös keskustelutilaisuuden puheenjohtaja eversti V. Nordgren yhtyi Järven näkemykseen, mutta totesi myös, että miehistöpuute ei saa olla organisaatiokysymys.¹⁰⁸

Keskustelutilaisuuksien laajasta aihepiiristä huolimatta perusyhtymää koskevaa organisaatiokysymystä ei juurikaan käsitelty kyseisissä tilaisuuksissa. Todennäköisesti kyseisestä aiheesta oli jo sodan aikana saatu ”riittävästi” materiaalia joukoilta, eikä sen käsittelyä varuskunnallisissa keskustelutilaisuuksissa nähty tarpeelliseksi. Organisaatiokysymyksen esille nouseminen, kuitenkin osoitti, että etenkin suurhyökkäyksen traumat ja taktiikan kehittymisen jatkosodan aikana asettivat vaatimuksia myös perusyhtymän kokoonpanon muuttamiselle.

3.2 Sodan jälkeinen tutkimus painottuu divisioonajärjestelmän kehittämiseen

Sotien jälkeisen taktiikan ja puolustusvoimien kehittämisen yhdeksi kivijalaksi muodostui Sotakorkeakoulun tutkimustoiminta. Vuonna 1946 toimintaansa jatkanut Sotakorkeakoulu käytännössä käynnisti jatkosodan aikana saatujen sotakokemusten tutkimisen.¹⁰⁹ Sotakorkeakoulun ensimmäiseksi jatkosodan jälkeiseksi johtajaksi määrättiin kenraalimajuri K. A. Tapola, joka toimensa ohella vastasi myös sotakoulujen tarkastajan tehtävästä.¹¹⁰

Muuttunut sotilaspoliittinen tilanne, sotakokemusten keskeneräinen muokkaustyö sekä sotilaallisten uhkakuvien laajeneminen loivat omat haasteensa Sotakorkeakoulun toiminnalle, mikä ilmeni esimerkiksi valvontakomission tiukkana linjana pidettävien maastoharjoitusten valvonnassa. Valvontakomission tiukka valvonta maastoharjoitusten suhteen nosti etenkin pidettyjen karttahoitoitusten merkitystä Sotakorkeakoulun tutkimustoiminnassa.¹¹¹ Tutkimustoiminta käynnistyi yleisen osaston kurssin 16 toimesta (Y 16). Kurssille valittiin 27 upseeria, joilla kaikilla oli omakohtaisia sotakokemuksia käydyistä sodista. Kurssille osallistuneiden upseerien jatkosodasta saadut kokemukset olivat tulleet pääasiassa joukkoyksikön komentajan- ja yhtymän esikunnan tehtävistä, jolloin heillä oli kokemusta myös yhtymätason operaatioiden suunnittelusta ja toteuttamisesta.¹¹² Sodan jälkeiselle kurssille annetun taktiikan ja

¹⁰⁸ Upseerien keskustelutilaisuudessa Haminassa 3.4.1945 esitetyt mielipiteet, T 18002/6, KA.

¹⁰⁹ Tynkkynen (1996), s. 286.

¹¹⁰ *Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi – seitsemän vuosikymmentä 1924–1994*, Toimituskunta, Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 1994, s. 49.

¹¹¹ Simelius, Sakari: *Sakari Simelius – Jalkaväenkenraalin muistelmat Puolustusvoimien puolesta*, WSOY:n graafiset laitokset, Juva, 1983, s. 123.

¹¹² Tynkkynen (1996), s. 286.

operaatiotaidon opetuksen pääpainona oli divisioonajärjestelmän käsittely.¹¹³ Koulutuksen käynnistämiseksi jouduttiin aloittaneelle yleisesikuntaupseerikurssille laatimaan divisioonan harjoituskokoonpano, koska sodan ajan kokoonpanojen kehittäminen oli kurssin alkaessa vielä pahasti kesken. Harjoituskokoonpano laadittiin todennäköisesti pääesikunnan operatiivisen osaston joulukuussa 1946 laatiman ehdotuksen mukaisesti. Divisioonan harjoituskokoonpanon laadinnassa oli pyritty ottamaan huomioon sodassa saadut kokemukset kyseisen yhtymätyypin käytöstä.¹¹⁴

Divisioonan harjoituskokoonpanon vahvuus oli 15 316 miestä ja käsitti: kolme jalkaväkirykmenttiä (kussakin kolme pataljoonaa), yhden raskaan komppanian, yhden jääkäripataljoonan (sodan aikana jääkärikomppania), yhden panssaritorjuntapataljoonan (sodan aikana tykkikomppania), yhden kevyen ilmatorjuntapatteriston, yhden pioneeripataljoonan, yhden viestipataljoonan, yhden kenttätukirykmentin (kolme patteristoa), yhden raskaan kenttätukirykmentin (kaksi raskasta patteristoa) ja huolto-osat. Kyseistä divisioonan kokoonpanoa muutettiin vielä vuonna 1948, jolloin sen kokonaisvahvuus nousi yli 18 000 mieheen.¹¹⁵ Vasta prikaatiorganisaatioon siirtymisen myötä myös sotakorkeakoulun yleisesikuntaupseerikurssille asettamia opetustavoitteita tarkennettiin käsittämään myös prikaatijärjestelmää.¹¹⁶

Sodan jälkeisen tutkimuksen mahdollisti upseerikoulutusta tukevilta säätiöiltä tullut rahoitus, jolla katettiin stipenditöiden kustannukset. Etenkin kauppaneuvos Werner Hacklinin säätiöllä oli merkittävä vaikutus sotatieteellisen tutkimuksen käynnistämisessä. Säätiön rahoituksella käynnistettiin laaja tutkimussarja, joka sisälsi yhteensä 25 tutkimusta. Tutkimukset käsittelivät pääsääntöisesti puolustusvoimien eri osa-alueiden kehittämistä. Erityisesti tutkimuksissa käsiteltiin sodanajan joukkojen kehittämistä. Aihealueet käsittivät pääosin joukkojen organisaation, materiaalin ja toiminnan tutkimista. Yksi keskeisimmistä säätiön varoilla toteutetuista tutkimuksista oli eversti T. V. Viljasen stipendityö: *Nykyaikainen suurhyökkäys ja sen torjumisen edellytykset*. Tutkimus käsitteli tuolloin erittäin keskeistä operatiivis-taktista¹¹⁷ ongelmaa suurhyökkäyksen torjumisesta.¹¹⁸

¹¹³ Jouko, Petteri: Sotakokemusten hyödyntäminen kylmän sodan alussa – kohti alueellista puolustusta. *Sotakorkeakoulu – suomalaisen sotataidon kehittäjänä*, WS Bookwell Oy, Juva, 2009, s. 214.

¹¹⁴ Tynkkynen (1996), s. 298-299.

¹¹⁵ Sama, s. 298-299.

¹¹⁶ Jouko (2009), s. 214.

¹¹⁷ Operatiivis-taktinen ongelma koski suurhyökkäyksen torjumista ja miten siinä tulevaisuudessa voitaisiin onnistua? Kyseisen ongelman tutkiminen oli keskeisessä asemassa puolustuksen kehittämisessä sotien jälkeen. kts. Jouko (2009), s. 225.

¹¹⁸ Tynkkynen (1996), s. 286-287. Jouko (2009), s. 225.

Vaikka Sotakorkeakoulussa käynnistetyn tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tutkia ja kehittää joukkojen organisaatioita saatujen sotakokemusten perusteella, niin ei yksikään tutkimus kuitenkaan käsitellyt suoranaisesti tulevan sotatoimiyhtymän kokoonpanoa. Divisioonajärjestelmää tutkittiin selkeästi prikaatijärjestelmää laaja-alaisemmin tehdyissä tutkimuksissa, etenkin jalkaväkirykmentin toimimattomaksi osoittautuneen kokoonpanon ja aseistuksen osalta. Myös divisioonan operaatioiden siirtämistä autoteiden ulkopuolelle tutkittiin, koska sotakokemukset olivat osoittaneet, että vihollisen sivustaan ja selustaan suoritettavia maastokoukkauksia kyettiin harvoin toteuttamaan koko divisioonan toimesta. Pelkästään prikaatiorganisaatiota käsittelevää tutkimusta ei käytännössä tehty vuosien 1946 ja 1952 välillä.¹¹⁹

Merkittävimmät joukkojen organisaatioita käsittelevät tutkimukset koskivat jalkaväkirykmentin kokoonpanon kehittämistä.¹²⁰ Etenkin majuri V. Koppisen Y 16 kurssilla tekemä diplomityö: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jalkaväkirykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineidensä puolesta*, oli varsin kattava organisaation kehittämistä käsittelevä tutkimus, joka perustui kirjoittajan oma-kohtaisiin ja keräämiin sotakokemuksiin kyseisen organisaation käytöstä jatkosodassa.¹²¹ Myös majuri J. Järventauksen samalla kurssilla tekemä diplomityö: *Jv.rykmentin tykkiaseistus, organisaatio ja käyttöperiaatteet eri taistelulajeissa sovellusesimerkein valaistuna*, pureutui käsittelemään samoja sotakokemusten kautta havaittuja kehityskohteita jalkaväkirykmentin organisaatiossa, joita Koppinenkin omassa tutkimuksessaan käsitteli.¹²²

Kummassakin tutkimuksessa kirjoittajat päätyivät esittämään jalkaväkirykmentin organisaation kokonaisvaltaista kehittämistä osana divisioonaa. Prikaatijärjestelmää ei kyseisissä tutkimuksissa sivuttu.¹²³ Divisioonajärjestelmän säilyttämiseen päädyttiin myös kapteeni K. O. Tolvasen diplomityössä. Tolvanen käsitteli työssään puolustusvoimille ja alueelliselle puolustusorganisaatiolle tulevaisuudessa asetettavia vaatimuksia. Tolvanen perustelee divisioonan säilyttämistä kenttäarmeijan perusyhtymänä sillä, että prikaati on liian heikko ja pieni joukko yhtymätyypiksi, jolloin prikaatien perustaminen olisi vain elävän voiman ja erikoismateriaalin

¹¹⁹ Sotakorkeakoulun diplomityökokielma, KA. Ailio, P: *Mahdollisuutemme siirtää divisioonan operaatiot autoteiden ulkopuolelle eri vuoden aikoina*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/435, 1950. KA.

¹²⁰ Sotakorkeakoulun diplomityökokielma, KA.

¹²¹ Koppinen, V: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jalkaväkirykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineidensä puolesta*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/328, 1946. KA. Kyseinen tutkimus julkaistiin myös *Tiede ja Ase* lehden 7. numerossa vuonna 1949.

¹²² Järventaus, J: *Jv.rykmentin tykkiaseistus, organisaatio ja käyttöperiaatteet eri taistelulajeissa sovellusesimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/327, 1946. KA.

¹²³ Koppinen, V: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jalkaväkirykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineidensä puolesta*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/328, 1946. KA. Järventaus, J: *Jv.rykmentin tykkiaseistus, organisaatio ja käyttöperiaatteet eri taistelulajeissa sovellusesimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/327, 1946. KA.

tuhlausta. Kuitenkin tutkimuksessa todetaan myös, että divisioonaorganisaatiota on kehitettävä liikkuvammaksi, nopeammaksi, tulivoimaisemmaksi ja taloudellisemmaksi elävän voiman käytön suhteen. Divisioonan orgaanisen tykistön ja muiden aselajijoukkojen määrää tulisi supistaa, jotta organisaatiota saataisiin keveämmäksi, sekä sen taktillista ja operatiivista liikkuvuutta lisättyä. Tolvasen mukaan kyseiset muutokset saataisiin aikaan juuri orgaanisia aselajijoukkoja vähentämällä, jolloin divisioonan vahvuus ja koko pienenisi, sekä liikkuvuus paranisi. Divisioonan kevennyksien myötä menettämä iskuvoima voitaisiin tilanteen vaatiessa korvata ylemmän johtoportaan vahvennuksilla.¹²⁴ Kahden eri perusyhtymätyypin (divisioona ja prikaati) tarvetta sodanajan puolustusvoimissa Tolvanen ei kokenut tarpeelliseksi, koska kaikkien perustettavien perusyhtymien tulisi olla organisaatioltaan samanlaisia ja kykeneviä samoihin tehtäviin.¹²⁵

Prikaatipohjainen kenttäarmeija ei saanut yhtä laajaa kannatusta sodan jälkeisten yleisesikuntaupseerikurssien laatimissa sotatoimiyhtymän kokoonpanoa käsittelevissä diplomitoissa¹²⁶. Todennäköisesti prikaatipohjainen kenttäarmeija ei vielä jatkosodan päätyttyä näyttänyt varteenotettavalta vaihtoehdolta divisioonapohjaiselle ratkaisulle, mikä varmasti vaikutti myös sotakorkeakoulussa laadittujen prikaatia koskevien tutkimusten määrään¹²⁷. Laajimmat prikaatipohjaista ratkaisua käsittelevät diplomityöt olivat kapteeni L. Boldtin: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, sekä majuri M. S. Hannilan: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*. Kummassakin tutkimuksessa yhtymäkysymystä lähestyttiin organisaatiolle asetettavan tehtävän kautta.¹²⁸

Boldtin ja Hannilan mukaan tulevan maavoimien organisaation perustana tulisivat olemaan prikaatikokoonpanon perustuvat ns. alueelliset yhtymät ja ns. valioyhtymät. Alueellisten yhtymien tehtävänä olisi heikomman liikuntakyvyn omaavina torjua hyökkääjä omilla vastuualueillaan, sekä tarvittaessa suorittaa paikallisia vastahyökkäyksiä tehtävänsä liittyen. Valioyhtymien tehtävänä olisi paremman liikkuvuuden ja iskuvoiman omaavina toimia suojajoukkoina, sekä ylempien johtoportaiden reservinä, jolloin niitä voitaisiin käyttää esimerkiksi maihinnousujen ja maahanlaskujen torjuntaan. Hannila perusteli kaksijakoisuuden tarpeelli-

¹²⁴ Ylemmän johtoportaan vahvennuksilla Tolvanen tarkoittaneen esimerkiksi moottoroituja patteristoja (tykistö ja kranaatinheitin), sekä panssariprikaateja.

¹²⁵ Tolvanen, K. O.: *Puolustusvoimille ja alueelliselle puolustusorganisaatiolle tulevaisuudessa asetettavat vaatimukset meillä*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/368, 1946. KA, s. 73-76.

¹²⁶ Sotakorkeakoulun diplomityökoelma, KA.

¹²⁷ Tynkkynen (1996), s. 299.

¹²⁸ Hannila, M. S.: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/435, 1950, KA. Boldt, L.: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/359, 1946, KA.

suuden moottoriajoneuvojen riittämättömyydellä kaikkiin yhtymiin, jolloin olisi perusteltua kehittää vain osa yhtymistä suuren tulivoiman ja liikkuvuuden omaaviksi ns. operatiivisiksi yhtymiksi. Boldtin mukaan tulevaisuuden yhtymien tulisi kyetä suoriutumaan mahdollisimman samankaltaisista tehtävistä, jolloin myös yhtymien kokoonpanojen tulisi olla mahdollisimman yhteneviä.¹²⁹

Divisioonajärjestelmän ja jalkaväkirykmentin kokoonpano kehittäminen, sekä laaja-alainen tutkiminen sodan jälkeisinä vuosina oli yleiseen tilanteeseen nähden ymmärrettävää. Divisioonajärjestelmään perustuvaa kenttäarmeijaa pidettiin edelleen toimivimpana vaihtoehtona Suomen puolustamiseksi. Vasta lopullisten rauhanehtojen hyväksyminen aiheutti selkeän tarpeen muidenkin vaihtoehtojen, kuten prikaatipohjaisen kenttäarmeijan harkitsemiselle ja kehittämiseksi¹³⁰.

Vaikka sodan jälkeen tehty, tulevaa perusyhtymätyyppiä käsittelevät diplomityöt eivät yksiselitteisesti asettuneet kummankaan yhtymätyypin puolelle, niin olivat niissä esitetyt vaatimukset tulevalle puolustusratkaisulle ja perusyhtymälle kuitenkin yhtenevät. Yleisesti tehdyissä tutkimuksissa koettiin, että tulevaisuudessa Suomen puolustuksen tulisi perustua alueelliselle puolustusorganisaatiolle, jonka runkona toimisivat liikkuvuudeltaan heikommat alueelliset yhtymät. Alueellisten yhtymien perustamisen suojana toimisivat ns. ”suojajoukot”, joiden operatiivinen ja taktinen liikkuvuus mahdollistaisi nopeat joukkojen siirrot, sekä painopisteen luomisen. Alueellisen puolustuksen koettiin olevan ainoa pienen valtion vaihtoehto koko maan puolustamiseksi idän ja lännen aiheuttamaa uhkaa vastaan. Tulevan perusyhtymätyypin tuli tutkimusten mukaan olla liikkuva (taktinen liikkuvuus), tulivoimainen ja maastokelpoinen kaikissa olosuhteissa¹³¹.

Sotakorkeakoulun vuosien 1946 ja 1952 välillä teettämien diplomitöiden runsaasta lukumäärästä huolimatta ei prikaati- ja divisioonakokoonpanojen sopivuutta tulevaksi perusyhtymäksi juurikaan tutkittu. Organisaatioita (prikaati, divisioona, tai jalkaväkirykmentti) käsittelevissä töissä keskityttiin käytännössä tutkimusta käsittelevän organisaation liikkuvuuden, aseistuksen, kaluston tai käyttöperiaatteiden tutkimiseen. Aikalaisesta aihealueen ajankohtaisuudesta

¹²⁹ Hannila, M. S.: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/435, 1950, KA. Boldt, L.: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/359, 1946, KA.

¹³⁰ Tynkkynen (1996). s. 298-299. Sotakorkeakoulun diplomityökokielma, KA.

¹³¹ Tolvanen, K. O.: *Puolustusvoimille ja alueelliselle puolustusorganisaatiolle tulevaisuudessa asetettavat vaatimukset meillä*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/368, 1946. KA. Hannila, M. S.: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/435, 1950, KA. Boldt, L.: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/359, 1946, KA.

huolimatta tulevien perusyhtymätyyppien vertailu Sotakorkeakoulun diplomitoissa oli yllättävän vähäistä¹³².

Sodan jälkeinen prikaatikokoonpanon kehittäminen ja tutkiminen pyrittiin pitämään mahdollisimman salassa. Aihetta ei juurikaan käsitelty julkisesti muualla, kuin kenraaliluutnantti H. Öhquistin ja everstiluutnantti Y. A. Järvisen vuonna 1946 sotilasaikakausilehdessä julkaistuissa artikkeleissa ja Sotakorkeakoulun diplomitoissa. Käytännössä ensimmäinen aihetta koskeva laajempi käsittely toteutettiin vasta taktiikan opettajien neuvottelupäivillä syyskuussa vuonna 1950. Neuvottelupäivien keskeisin käsiteltävä asia oli, prikaatipohjaisen armeijakunnan taistelu. Aiheen käsittely toteutettiin Sotakorkeakoulun opettajien pitämien alustusten pohjalta, joista laajin eversti S. Simeliuksen tekemä alustus: *Näkökohtia prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamisesta*, julkaistiin myös Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosijulkaisussa *Tiede ja Ase* vuonna 1951.¹³³

Simeliuksen alustuksen lisäksi prikaatipohjaisen armeijakunnan taistelua käsiteltiin laajasti myös majuri J. Järventauksen alustuksessa: *Armeijakunnan, prikaatin ja pataljoonan ryhmitys- ja käyttöperiaatteet sekä näiden asettamat vaatimukset tukeville aselajeille hyökkäyksen eri vaiheissa uuden kenttäohjesäännön mukaan tarkasteltuna*.¹³⁴ Järventauksen alustus perustui sovellutusesimerkkiin, jossa käsiteltiin prikaatipohjaisen armeijakunnan hyökkäystä puolustusvalmista vihollista vastaan. Alustus ei lähtökohtaisesti käsitellyt prikaatin kokoonpanoa, tai sen kehittämistä, mutta alustuksen johtopäätöksissä Järventaus päätyy sivuamaan myös ajankohtaista organisaatiokysymystä. ”*JV.prikaati nelijakoisena on hyökkäyksessä huomattavasti joustavampi, taistelutilanteiden moninaisuuksiin mukautuvampi kuin kolmijakoinen jv.rykmentti. On kuitenkin muistettava, että prikaatin vahvuus ei ole enempää kuin vahvenne-*

¹³² Sotakorkeakoulun diplomityökoelma, KA, Ailio, P: *Mahdollisuutemme siirtää divisioonan operaatiot autoteiden ulkopuolelle eri vuoden aikoina*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/435, 1950. KA. Koppinen, V: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jalkaväkirykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineidensä puolesta*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/328, 1946. KA. Järventaus, J: *Jv.rykmentin tykkiaseistus, organisaatio ja käyttöperiaatteet eri taistelulajeissa sovellutusesimerkein valaistuna*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/327, 1946. KA. Tolvanen, K. O.: *Puolustusvoimille ja alueelliselle puolustusorganisaatiolle tulevaisuudessa asetettavat vaatimukset meillä*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/368, 1946. KA. Hannila, M. S.: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/435, 1950, KA. Boldt, L: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktikka ja johtaminen*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/359, 1946, KA. Gummerus, P-J: *Sotakokemukset sotatoimiyhtymän viestitoiminnasta (erityisesti viestivälineet ja yhteydet, niiden käyttö ja liikenne) ja miten k'o viestitoimintaa olisi kehitettävä erityisesti tulevaisuuden suurtaisteluja silmällä pitäen*, Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/402, 1948, KA. Hämäläinen, P. J.: *Ovatko ohjesääntömme määräykset puolustustaistelusta sopusoinnussa sotakokemuksien ja nykyisen kehityksen kanssa?* (Sovellutusesimerkein), Sotakorkeakoulun diplomityö SKK 1/449, 1950, KA.

¹³³ Tynkkynen (1996), s. 305. S. Simelius: *Näkökohtia prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamisesta*. *Tiede ja Ase* N:o 9, 1951. s. 33-43.

¹³⁴ Neuvottelupäivien alustuksia. Pk 1084/27, KA.

*tun rykmenti, joten sen iskuvoimaa tätä taustaa vasten arvosteltava.”*¹³⁵ Järventaus toteaa myös, että prikaatipohjaisen armeijakunnan heikon iskuvoiman¹³⁶ myötä ei prikaateille voida antaa kovinkaan laajoja tehtäviä, jolloin etenkin armeijakunnan painopistesuunnassa on ryhmitettävä prikaateja riittävän lähekkäin samoihin suuntiin, jotta kyseinen alue muodostaa yhden operatiivisen kokonaisuuden.¹³⁷

Taktiikan opettajien neuvottelupäivien merkitystä, tai vaikutusta sotatoimiyhtymän kokoonpanon kehittämiseen on vaikea arvioida käytetyn lähdemateriaalin perusteella. Lähdemateriaalista voidaan kuitenkin tulkita, että prikaatipohjaisen kenttäarmeijan ja prikaatiorganisaation kehittäminen olivat selkeästi ajankohtaisempia aiheita vuonna 1950, kuin divisioonapohjaisen kenttäarmeijan kehittäminen¹³⁸.

3.3 Tuleva sotatoimiyhtymä aiheuttaa laajaa keskustelua Sotatieteellisessä Seurassa

Suomen Sotatieteellinen Seura perustettiin Sotakorkeakoulun upseerikerhon pohjalta 1920-luvun loppupuolella. Seuran perustamisen tarkoituksena oli kehittää sotatieteellisten julkaisujen ja esitelmien avulla valtakunnan puolustamista ja suomalaista sotataitoa. Ensimmäisen kuukausikokouksen seura piti huhtikuussa vuonna 1930, jossa käsiteltiin kenttäohjesäännön laatimista. Enemmistö seuran jäsenistä koostui ja koostuu yhä edelleen yleisesikuntaupseereista. Suomen Sotatieteellisen Seuran toimintaa ennen talvi- ja jatkosotaa leimasi varojen puute, joka vaikeutti etenkin julkaisutoimintaa. Myös stipendien myöntäminen seuran jäsenille oli vaikeaa. Seuran taloudellisesta tilanteesta huolimatta ensimmäinen vuosijulkaisu: *Tiede ja Ase* julkaistiin vuonna 1933 opetusministeriön tuella. Merkittävämpiä seuran maanpuolustuksen tarpeisiin ennen talvisotaa teettämiä tutkimustöitä olivat: majuri Kai Savoniuksen, majuri Valo Nihtilän ja majuri Y. A. Järvisen tutkimukset, jotka käsitelivät ajankohtaisia puolustuksellisia ongelmia.¹³⁹

¹³⁵ J. Järventaus: Armeijakunnan, prikaatin ja pataljoonan ryhmitys- ja käyttöperiaatteet sekä näiden asettamat vaatimukset tukeville aselajeille hyökkäyksen eri vaiheissa uuden kenttäohjesäännön mukaan tarkasteltuna. Taktiikan opettajien neuvottelupäivillä 28.9.1950 pidettäväksi määrätyn alustus n:o 1:n runko, Sotakorkeakoulu, Helsinki 13.9.1950, Pk 1084/27, KA.

¹³⁶ Todennäköisesti Järventaus vertasi prikaatipohjaista armeijakuntaa jatkosodan divisioonapohjaiseen armeijakuntaan, mikä selittää vahvuuksia tarkasteltaessa prikaatin heikon iskuvoiman.

¹³⁷ J. Järventaus: Armeijakunnan, prikaatin ja pataljoonan ryhmitys- ja käyttöperiaatteet sekä näiden asettamat vaatimukset tukeville aselajeille hyökkäyksen eri vaiheissa uuden kenttäohjesäännön mukaan tarkasteltuna. Taktiikan opettajien neuvottelupäivillä 28.9.1950 pidettäväksi määrätyn alustus n:o 1:n runko, Sotakorkeakoulu, Helsinki 13.9.1950, Pk 1084/27, KA.

¹³⁸ Neuvottelupäivien alustuksia, Pk 1084/27, KA.

¹³⁹ Tanskanen, Seppo: Suomen Sotatieteellinen Seura, *Sotakorkeakoulu – suomalaisen sotataidon kehittäjänä*, WS Bookwell Oy, Juva, 2009, s. 353-355.

Talvi- ja jatkosodan aikana seuran toiminta oli keskeytyksissä, jäsenistön ollessa taistelukentillä ja virkatöissä uusien ohjesääntöjen ja oppaiden teon parissa. Ensimmäinen sotien jälkeinen vuosikokous pidettiin vasta Pariisin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen vuoden 1948 toukokuussa.¹⁴⁰ Sotien jälkeen kuukausikokouksia järjestettiin kerran kuussa, lukuun ottamatta kesäkuuta. Kokoukset rakentuivat, joko seuran jäsenen, tai kutsutun asiantuntijan pitämän sotatieteellistä aihetta käsitelleen esityksen ympärille.¹⁴¹

Filosofian tohtori Mikko Karjalaisen mukaan kokouksilla oli merkittävä anti sotakokemusten hyödyntämiselle puolustusvoimissa, koska esitelmät tavoittivat suuren osan puolustusvoimien keskeisissä tehtävissä olleista yleisesikuntaupseereista, jotka jakoivat esitelmistä saamiaan ajatuksia puolustusvoimien sisällä. Sodan jälkeisten puolustusvoimien kehittämisen kannalta keskeisimpänä sotakokemuksena voidaan pitää suurhyökkäyksen torjuntaa ja siitä saatuja oppeja, joista everstiluutnantti T. V. Viljanen kävi esitelmöimässä seuran kuukausikokouksessa vuoden 1950 maaliskuussa. Kuukausikokouksissa oli paikalla noin 40–160 yleisesikuntaupseeria vuosien 1945 ja 1950 välisenä aikana. Osanottajamäärä oli varsin korkea, sillä yleisesikuntaupseerien määrä tuona aikavälillä oli korkeimmillaan noin 500 upseeria.¹⁴²

Tulevaa puolustusvoimien perusyhtymää käsiteltiin seuran kuukausikokouksissa ja seuran teettämässä kirjallisissa tutkimustöissä erittäin laajasti vuosien 1948 ja 1952 välisenä aikana. Kuukausikokouksissa aihetta käsiteltiin monissa esitelmissä, jotka aiheuttivat paljon keskustelua osallistujien kesken. Aihetta käsiteltiin esimerkiksi seuraavissa esitelmissä ja tutkielmissa:

- *”Ev Huhtala: ”Eräitä näkökohtia divisioonan ja prikaatin kokoonpanosta sotakokemustemme valossa” jatkona edelliseen kolme lyhyttä alustusta; nim. evltn Maunula: ”Mitä eri aselajeja perusyhtymässä tulisi olla ja missä suhteessa”; Ev Järvinen: ”Jalaväkipataljoonan kokoonpano” ja evltn Lammetmaa: ”Prikaatin liikkuvuus”*
- *Kapt Boldt: ”Eräitä maavoimien organisaatio- ja koulutuskysymyksiä”*
- *Maj Järventausta: ”Pitkä vaihe leveä (vertaileva tutkielma prikaati-armeijakunnan ja prikaatin ryhmitys- ja käyttöperiaatteista hyökkäyksessä)”*
- *Maj Järventausta: ”Prikaateista muodostetun armeijakunnan käyttöperiaatteista hyökkäyksessä”*

---

¹⁴⁰ Tanskanen (2009), s. 356.

¹⁴¹ Karjalainen (2012), s. 167-168.

¹⁴² Sama, s. 167-168.

- *Ev Simelius: ”Näkökohtia prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamisesta”* ¹⁴³

Etenkin eversti Huhtalan lokakuussa 1948 kuukausikokouksessa pitämä esitelmä: *”Eräitä näkökohtia divisioonan ja prikaatin kokoonpanosta sotakokemustemme valossa”* herätti laajaa mielenkiintoa osallistujien keskuudessa. Aiheen laajuudesta ja keskustelusta johtuen esitelmän käsittely jouduttiin siirtämään seuraavaan kuukausikokoukseen, joka järjestettiin saman vuoden marraskuussa. Esitelmän johdosta käytettiin puheenvuoroja yhteensä 23 kappaletta, esimerkiksi seuraavien henkilöiden, kuten maj Valtonen, majuri Koppinen, eversti Roschier, eversti Huhtala, eversti Savonjousi, kenraaliluutnantti Öhquist, kenraalimajuri Tapola ja kenraalimajuri Poppiuksen toimesta. Kokouksen lopuksi puheenjohtajana toiminut Poppius korosti esitelmässä ja puheenvuoroissa esille tulleita asioita toteamalla, että: *”Tärkeänä seikkana organisaatiokysymyksissä on esiintynyt tulivoima, jonka lisäämisen tarve yksimielisesti todettiin.”* ¹⁴⁴

Kuukausikokouksissa pidetyt sotakokemuksiin perustuneet esitelmät käsittelivät puolustusvoimien kehityksen kannalta ajankohtaisia aiheita. Sotatieteellinen Seura loi ennen kaikkea avoimen ja luotettavan keskusteluilmapiirin puolustusotusvoimien keskeisille toimijoille. Kuten Karjalainen artikkelissaan toteaa, ilmenee esitelmistä ja niistä seuranneesta keskustelusta, että yleisesikuntaupseereilla oli erittäin realistinen kuva puolustusvoimien sodanjälkeisestä tilanteesta ja Suomea uhkaavista uhkatekijöistä. Ilman Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksia olisi sotakokemusten perusteella muodostettujen näkemysten ja oppien leviäminen puolustusvoimien keskeisten toimijoiden piirissä jäänyt erittäin paljon vähäisemmäksi. ¹⁴⁵

Sotatieteellinen Seura toimi myös aktiivisena sotatieteellisten tutkimustöiden julkaisijana. Seuran *Tiede ja Ase*- vuosijulkaisua alettiin julkaista sotien jälkeen uudestaan vuonna 1949, jonka jälkeen *Tiede ja Ase* on ilmestynyt säännöllisesti vuosittain. Julkaisujen sisällöt käsitelivät sotien jälkeen lähinnä sotakokemusten ja operaatioiden tarkastelua. *Tiede ja Ase* julkaisulla oli merkittävä asema kuukausikokousten ohella, jäsenistön sotataidon edistämisessä. ¹⁴⁶

¹⁴³ Luettelo Suomen Sotatieteellisen Seuran esitelmistä ja kirjallisista tutkimustöistä 1948-1952. Pk 2610/9, KA.

¹⁴⁴ Pöytäkirjat Suomen Sotatieteellisen Seuran kuukausikokouksista 5.10.1948 ja 2.11.1948. Pk 2610/5, KA.

¹⁴⁵ Karjalainen (2012), s. 168.

¹⁴⁶ Tanskanen (2009), s. 358-359.

Vaikka *Tiede ja Ase* mahdollisti ajankohtaisten aiheiden ja tutkimustöiden tulosten esittelyn laajalle lukijakunnalle, niin ei tutkimusten julkaisemista voitu kuitenkaan aina pitää itsestään selvyytenä. Esimerkiksi kapteeni Boldtin laatima tutkielma: *Eräistä maavoimien organisaatio ja koulutuskysymyksistä* ei läpäissyt Suomen Sotatieteellisen Seuran arvostelulautakunnan tarkastelua vuonna 1950 pidetyssä kokouksessa.¹⁴⁷ Kyseinen Boldtin tekemä tutkielma korosti erityisesti tekniikan asemaa taktiikan rinnalla tulevaisuuden sotien voittamisessa. Boldt toi tutkielmassaan myös hyvin selkeästi ilmi näkemyksensä prikaatikokoonpanon edullisuudesta tulevana perusyhtymänä. Etenkin Boldt korostaa prikaatiorganisaation tehokkuutta ja nopeutta vihollisen maahanlaskun torjunnassa, sekä divisioonaorganisaation suuruutta ja kömpelyyttä pienimpänä tykistöä sisältävänä yhtymänä.¹⁴⁸

Boldtin tutkielman arvostellut eversti Viljanen toteaa, että tutkielma on selkeästi nuoren miehen tekemä ja siinä esiintyvät perustelut ovat osiltaan puutteellisia ja kärjistettyjä. Viljanen ei myöskään yhdy prikaatiorganisaatiota puoltaviin perusteluihin, sillä Viljasen mielestä kyseiset perustelut eivät riitä divisioonaorganisaatioon syrjäyttämiseen.¹⁴⁹ Arvostelulautakunta kuitenkin palkitsi Boldtin tehdystä aloiterikkaasta tutkielmasta mielenkiintoisin perusteluin: ”Arvostelulautakunta ehdottaa kuitenkin kirjoittajalle mk 5.000:- stipendin korvauksena suoritusta työstä ja osoituksena, että Sotatieteellinen seura yleensä ei halua olla jarruttamassa ajatuksien ja uudistusten esittämistä vaikka ne saattavatkin vaikuttaa liian radikaalisilta.”¹⁵⁰

Suomen Sotatieteellisen Seuran vuosien 1946-1952 aikaisen toiminnan vaikutusta vuoden 1952 perusyhtymä uudistukseen on lähes mahdotonta konkreettisesti arvioida. Seuran toiminnalla ei todennäköisesti ole ollut suoranaista vaikutusta puolustusvoimien toimesta tapahtuneeseen organisaatiosuunnitteluun, mutta laaja palveluksessa olleista yleisesikuntaupseereista koostunut jäsenistö on kuitenkin mahdollistanut tiiviin tietojen ja näkemysten vaihdon. Varmaa on kuitenkin se, että välillisesti seuran kuukausikokoukset ja tutkielmat ovat olleet vaikuttamassa myös puolustusvoimien uudelleenjärjestelyihin ja perusyhtymä uudistukseen. Kokouksissa ja seuran toiminnassa oli tutkittavalla aikavälillä osallisena kenttäarmeijan keskeisempiä kenraaleita ja tehtäviensä puolesta sotakokemuksista saatavan tiedon tarvitsijoita¹⁵¹.

¹⁴⁷ Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran arvostelulautakunnan kokouksesta 11.2.1950. Pk 2610/6, KA. Boldtin tutkielma julkaistiin samana vuonna Sotilasaikakausilehdessä elokuun numerossa.

¹⁴⁸ Boldt, L: *Eräistä maavoimien organisaatio- ja koulutuskysymyksistä*, *Sotilasaikakausilehti* N:o 4, 1950, s. 2-5.

¹⁴⁹ Arvostelu kapt. Boldtin kirjoituksesta ”Eräitä maavoimien organisaatio- ja koulutuskysymyksiä.”, Pk 2610/6, KA.

¹⁵⁰ Pöytäkirja Suomen Sotatieteellisen seuran arvostelulautakunnan kokouksesta 11.2.1950. Pk 2610/6, KA.

¹⁵¹ Karjalainen (2014), s. 67-68.

3.4 Lehtiartikkeleissa puidaan divisioona- ja prikaatijärjestelmän eroja

Puolustusvoimien organisaation ja etenkin prikaatikokoonpanon kehittäminen olivat sodan aikana ja sodan päätyttyä pyritty pitämään salassa. Sodasta saatujen kokemusten julkinen kirjoittelu ja esittely oli kielletty vuonna 1944 pääesikunnan päällikön jalkaväenkenraali A. E. Heinrichsin toimesta. Kaikkien sotaa koskevien julkaisuehdotusten oli kuljettava pääesikunnan komento-osaston kautta.¹⁵² Todennäköisesti puolustusvoimien tiukka julkaisuja koskeva valvonta, prikaatikokoonpanon kehityksen salaaminen ja aikalainen poliittinen ilmapiiri vähensivät merkittävästi aikalaista julkista keskustelua lehtiartikkeleissa¹⁵³.

Prikaatikokoonpanon kehittämistä ja prikaatipohjaisen armeijakunnan taistelua käsiteltiin vuosien 1946-1952 välisenä aikana käytännössä kolmessa eri lehtiartikkelissa. Kokoonpanon kehittäminen aiheutti keskustelua vuonna 1946 *Sotilasaikakusilehdessä* julkaistuissa artikkeleissa, joiden kirjoittajina toimivat kenraaliluutnantti H. Öhquist ja everstiluutnantti Y. A. Järvinen, sekä vuonna 1951 *Tiede ja Ase* lehdessä julkaistussa evertsi S. Simeliuksen artikkelissa.¹⁵⁴

Öhquist käsitteli prikaatikokoonpanon kehittämistä ja tulevan perusyhtymän kokoonpanoa artikkelissaan: *Divisioona- vaiko prikaatijärjestelmä*. Öhquist perustaa varsin laajan artikkelinsa jatkosodan aikana joukoilta kerättyihin sotakokemuksiin, sekä omaan pohdintaansa. Kuten tässäkin tutkimuksessa on ilmennyt, oli Öhquistilla virkatehtäviensä myötä hyvä näkemys johtoportaiden mielipiteistä ja kokemuksista divisioona- ja prikaatijärjestelmiin liittyen.¹⁵⁵

Öhquistin mielestä keskeisin divisioona- ja prikaatijärjestelmän ero on: johto- ja huoltokoneiston, sekä aselajijoukkojen (tykistö, viesti ja pioneeri) keskittämisessä. Divisioonajärjestelmässä kyseiset toiminnot ovat keskitetyksi yhden johtoportaan komennossa. Tämä mahdollistaa esimerkiksi tykistön ja huollon joustavamman keskitetyn käytön toiminta-alueella, joka prikaatijärjestelmässä vaatisi 2-3 prikaatin voimat. Tällöin yhtenäisen johdon puuttuminen prikaatijärjestelmän osalta johtaisi Öhquistin mielestä improvisointiin tykistön tuliasemien, liikenteen järjestelyiden ja huoltoelinten sijoituspaikkojen suhteen.¹⁵⁶ Divisioonajärjestelmä

¹⁵² Tynkkynen (1996), s. 285 ja 305.

¹⁵³ Sama, s. 285 ja 305.

¹⁵⁴ Tynkkynen (1996), s. 305.

¹⁵⁵ Öhquist (1946), s. 2-3.

¹⁵⁶ Öhquistin väittäminen on sinänsä mielenkiintoinen, sillä hän ei ota millään tavalla kantaa armeijakunnan/ylemmän johtoportaan asemaan prikaatien johtamisessa kyseissä esimerkissä. Todennäköisesti improvisointiin ei jouduttaisi myöskään prikaatijärjestelmässä.

on myös voimien käytön kannalta prikaatijärjestelmää taloudellisempi, sillä taistelua suorittavien joukkojen määrä on verrattain suurempi kuin taistelua tukeviin joukkojen määrä.¹⁵⁷

Öhquist toteaa myös, että prikaatien soveltuminen divisioonaa paremmin hyökkäysoperaatioihin liikkuvina ja iskukykyisinä joukkoina ei myöskään ole täysin perusteltua, sillä nämä ominaisuudet eivät ole riippuvaisia perusyhtymän organisaatiosta, vaan käytössä olevista ajoneuvoista ja aseistuksesta. Sekajärjestelmän¹⁵⁸ käyttö ei myöskään saa Öhquistin hyväksyntää, sillä sotakokemukset talvi- ja jatkosodasta¹⁵⁹ ovat osoittaneet, että yhtymien käyttö vain tietynlaisissa taistelutehtävissä ei ole mahdollista. Tällöin olisi mietittävä, että mikä tahansa yhtymä voi joutua toimimaan divisioonajärjestelmälle edullisemmalla toiminta-alueella, kuin myös prikaatijärjestelmälle edullisemmalla toiminta-alueella. Tämä vaatii organisaatiolta joustavuutta ja muuntautumiskykyä, jolloin Öhquistin mielestä on helpompaa hajottaa jo olemassa oleva keskitetty johto- ja huoltokoneisto. Prikaatien ja itsenäisten pataljoonien käyttöä esimerkiksi harvasti asutulla alueella Öhquist ei sulje pois, mutta toteaa kuitenkin, että: ”*divisioonajärjestelmän pitää olla armeijamme organisaation runkona, mikä ei estä sitä, esim. joitakin ”itsenäisiä” pataljoonia sisällytetään siihen*”.¹⁶⁰

Järvinen päätyy omassa artikkelissaan Öhquistin tapaan kannattamaan divisioonapohjaista kenttäarmeijaa. Prikaatien tehtäviksi Järvinen luokittelee vastahyökkäysten suorittamista maihinnousuja, maahanlaskuja ja läpimurtoja vastaan, sekä oman suurhyökkäyksen menestyksen hyödyntämistä läpimurron jälkeen tapahtuvalla hyökkäyksellä. Kaikissa kyseisissä tehtävissä Järvinen korostaa kuitenkin prikaatin yhteistoiminnan tärkeyttä panssarijoukkojen kanssa. Divisioonajärjestelmän edut prikaatijärjestelmään verrattuna ovat: hyvä taisteluvoima, riippumattomuus ylemmästä johtoportaasta ja hyvä kyky alistusten johtoonottoon kattavan huoltokoneiston ja esikuntarakenteen johdosta.¹⁶¹

¹⁵⁷ Öhquist (1946), s. 2-3.

¹⁵⁸ Sekajärjestelmässä armeija olisi organisoitu sekä divisioonista, että prikaateista. Divisioonat toimisivat pääsääntöisesti puolustustehtävissä ja prikaatit hyökkäystehtävissä.

¹⁵⁹ Sotakokemuksilla Öhquist viittaa kenttäarmeijan yhtymien siirtoihin talvi- ja jatkosodassa operaatioalueiden välillä, jolloin huomio kiinnitettiin vain joukkojen vahvuuteen, kuljettamiseen ja irrottamiseen.

¹⁶⁰ Öhquist (1946), s. 4.

¹⁶¹ Järvinen (1946), s. 2.

Divisioonan heikkoudet tulevat Järvisen mielestä esiin etenkin vilkkaan taistelutoiminnan aikana, jolloin siitä joudutaan usein irrottamaan/kokoamaan erillisiä yksiköitä omiin tehtäviinsä, jopa alistuksiksi toisille joukoille. Tällöin kyseisten yksiköiden toimintakyvyn säilyttäminen vaikeutuu huomattavasti, koska divisioonan huoltokoneisto on keskitetty pelkästään divisioonan huoltamiseen.¹⁶²

Järvinen kritisoi divisioonajärjestelmää epäsuorasti myös myöhemmin vuonna 1950 julkaisussa *Tiede ja ase* lehden artikkelissa, sekä samana vuonna ilmestyneessä tutkimuksessaan *Jatkosodan taistelut*. Kyseisissä teksteissä Järvinen arvosteli etenkin divisioonaan kuuluvien rykmenttien kolmijakoisuutta. Järvisen mielestä kolmijako ei mahdollistanut suurhyökkäyksen torjuntaan tarvittavan syvyyden muodostamista puolustusryhmyksessä.¹⁶³

Prikaateista koostuvan kenttäarmeijan etuina Järvinen piti: prikaatien kevyttä rakennetta, helppoa liikuteltavuutta, helppoa johtamista ja joustavaa käyttöä. Myös pataljoonien huollollinen itsenäisyys oli Järvisen mielestä selkeä etu prikaatijärjestelmässä. Järvinen kuitenkin painotti, että prikaati ei nykyisellä kokoonpanolla kykene korvamaan divisioona, jos sen esikuntaa ja aselajijoukkoja ei vahvenneta merkittävästi. Käytännössä tämä johtaa väistämättä siihen, että prikaatin kokoonpanoa muutetaan lähemmäksi divisioonan kokoonpanoa. Järvinen myös toteaa Öhquistista poiketen, että keskeinen kysymys ei välttämättä ole divisioonien korvaaminen prikaateilla, vaan jalkaväkirykmenttien korvaaminen prikaateilla. Tämän hän perustelee prikaatijärjestelmien kannattajien halulla säilyttää divisioonien esikunnat prikaatien yläjohtoportaina. Tällaisessa vaihtoehdossa divisioonan korvaava yhtymä koostuisi esimerkiksi: esikunnasta ja 2-4 prikaatista.¹⁶⁴

Vaikka rykmentit ja prikaatit halusivat sodan aikana vahventua yhä lähemmäksi ylempiä johtoportaita, niin ei näiden vahventumishalujen pääsyynä ollut komentajien halu saada aina vaan vahvempia ja isompia joukkoja, vaan käytännössä organisaatioissa todetut puutteet.¹⁶⁵ Öhquistin ja Järvisen vuoden 1946 lehtiartikkeleita voidaan pitää muutamista eriävistä näemyksistä huolimatta erittäin yhteneväisinä. Kummatkin kirjoittajat olivat erittäin tietoisia kenttäarmeijan organisaation tarpeesta uudistua sodasta saatujen kokemusten perusteella, vastaamaan mahdollisen tulevan sodan vaatimuksia ja taistelukentän muutoksia.

¹⁶² Järvinen (1946), s. 2.

¹⁶³ Jouko, Petteri (2010), s. 129-130. Järvinen, Y. A.: Yleissotilaallinen katsaus vuosien 1949 ja 1950 vaihteessa, *Tiede ja Ase* N:o 8/1950. Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut – Jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia*, Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo, 1950, s. 381.

¹⁶⁴ Järvinen (1946), s. 3-4.

¹⁶⁵ Sama, s. 3.

Seuraavan kerran prikaatikokoonpanon kehittämistä käsiteltiin julkisessa lehtiartikkelissa vasta vuonna 1951. Tällöin julkaistiin *Tiede ja Ase* lehden 9. numero, jossa yksi artikkeleista käsitteli prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamista. Kyseinen artikkeli oli eversti S. Simeliuksen alustus vuonna 1950 järjestetyiltä taktiikan opettajien neuvottelupäiviltä.¹⁶⁶ Simeliuksella oli myös Öhquistin ja Järvisen tapaan vankka omakohtainen kokemus yhtymätason joukkojen johtamisesta jatkosodassa. Simelius toimi jatkosodan alussa Laatokan-karjalassa toimineen IV armeijakunnan esikuntapäällikkönä, josta hänet siirrettiin vuonna 1943 jalkaväkirykmentti 4:n komentajaksi.¹⁶⁷ Simeliuksen *Tiede ja Ase* lehteen kirjoittama artikkeli käsittelee otsikon mukaisesti lähinnä prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamista. Artikkelissa kuitenkin sivutaan myös prikaatin kokoonpanoa ja vertaillaan divisioonapohjaista armeijakuntaa prikaatipohjaiseen armeijakuntaan. Vertailun perustana Simelius on käyttänyt vuoden 1950 *Upseerin Käsikirjaa*.¹⁶⁸

Simeliuksen tekemiä havaintoja divisioona- ja prikaatipohjaisista armeijakunnista:

- Divisioona-armeijakunnan taisteluvoima on merkittävästi prikaatiarmeijakuntaa suurempi. Pataljoonien määrä divisioona-armeijakunnassa (3 divisioonaa) 30 kpl ja prikaatiarmeijakunnassa (3-4 prikaatia) 12-16 kpl.
- Divisioonan, prikaatin ja rykmentin vahvuuksien keskinäinen suhde 2,5:1:0,5
- Pääaselajisuhde¹⁶⁹ on prikaatissa orgaanisesti edullisempi, kuin divisioonassa. Kivääripataljoonien ja patteristojen suhde divisioonassa on 10:4 ja prikaatissa 4:2
- Myös kranaatinheitin komppanioiden suhteen prikaati on edullisemmassa asemassa. Raskaiden kranaatinheitinkomppanioiden suhde kivääripataljooniin on divisioonassa 3:10 ja prikaatissa 2:4.
- Operatiivinen liikkuvuus on divisioonalla prikaatia parempi verrattaessa moottoriajoneuvojen ja hevosten suhdetta, sekä polkupyörille saatavaa henkilöstömäärää. Taktillinen liikkuvuus on kuitenkin prikaateista muodostetulla armeijakunnalla parempi ja joustavampi, sillä käytössä oleva autokalusto on pääosin maastokelvotonta.
- Esikuntien vahvuuksissa prikaati on divisioonaa edullisempi 0,6 % osuudella koko henkilöstön vahvuudesta, kun taas divisioonassa vastaava suhde on 0,4 %.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Tynkkynen (1996), s. 305.

¹⁶⁷ Simelius (1983), s. 67 ja 98.

¹⁶⁸ Simelius (1951), s. 33-43.

¹⁶⁹ Pääaselajeilla tarkoitetaan jalkaväkeä ja tykistöä.

¹⁷⁰ Simelius (1951), s. 34-41.

Merkittävänä prikaatipohjaisen armeijakunnan etuna Simelius mainitsee perustettavien perusyhtymien määrän. Pienen vahvuuden ansiosta prikaateja pystytään perustamaan määrällisesti selkeästi enemmän, kuin divisioonaa. Tämä mahdollistaa ylimmälle johdolle joustavamman ja nopeamman reagointikyvyn, esimerkiksi taisteluiden painopisteen muuttamiseksi. Etenkin alueellinen puolustus ja suojajoukkotoiminta hyötyvät merkittävästi suuremmasta perusyhtymien lukumäärästä. Suurhyökkäyksentorjunnan vaativaa taisteluvoiman puutosta Simelius ei koe ongelmaksi, sillä armeijakunta pystyy ottamaan johtoonsa tarvittavan määrän prikaateja suurhyökkäyksen torjumiseksi.¹⁷¹

Prikaatin organisaatiossa ja etenkin johtamisessa Simelius näkee useita kehitettäviä asioita. Organisaation osalta hän kritisoi erityisesti huolto-organisaation puutteellista edustusta prikaatissa. Simeliuksen mukaan prikaatilta puuttuu riittävä korjaus-, lääkintä- ja tykistön a-tarvikkeiden kuljetuskyky, minkä seurauksena se ei kykene ilman armeijakunnan tukea pitkäaikaiseen itsenäiseen toimintaan.¹⁷²

3.5 Oppeja ja kokemuksia organisaatioiden kehittämisestä haetaan myös ulkomailta

*”Vaikka tietojen saanti muualla tapahtuneesta kehityksestä oli vaikeaa heti sodan jälkeen, keskeisempiä kehityspiirteitä pystyttiin kuitenkin seuraamaan.”*¹⁷³ – Tynkkynen.

Sodan päätyttyä puolustusvoimissa koettiin, että taktiikan ja organisaation kehittäminen vaati si myös ulkomailla kerättyjä kokemuksia. Ulkomaalaisten kokemusten hankkiminen ja ulkomailla tapahtuvan kehityksen seuranta ei ollut puolustusvoimissa uusi asia, sillä ennen sotia kaikki kokemukset puolustusvoimien kehittämiseksi jouduttiin hakemaan ulkomailta. Tiedon saanti ulkomailta ei kuitenkaan ollut helppoa, sillä sodan päätyttyä Suomen yhteydet ulkomaille rajoittuivat vain Sveitsiin ja Ruotsiin. Tiedonkeruu kuitenkin käynnistettiin välirauhan solmimisen jälkeen vuonna 1945 pääesikunnan ulkomaan osaston ja sotilasasiamiesten toimesta. Tietoja oli hankittava etenkin ulkomaisesta kehityksestä ja sotakokemusten käytöstä.¹⁷⁴

Käytännössä tietojen saanti konkretisoitui vasta vuonna 1948 Pariisin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen, jolloin Suomi asetti sotilasasiamiehiä Pariisiin, Washingtoniin, Moskovaan

¹⁷¹ Simelius (1951), s. 35.

¹⁷² Simelius (1951), s. 36-41.

¹⁷³ Tynkkynen (1996), s. 304.

¹⁷⁴ Sama, s. 287 ja 289.

ja Lontooseen. Tietoja hankittiin myös tilaamalla ulkomaisia sotilaslehtiä ja julkaisuja, joita käännettiin upseeriston luettavaksi. Lehtihankintoja ja kääntämistyötä kuitenkin rajoittivat käytössä olleet niukat määrärahat, jonka takia myös pääosa lehdistä jouduttiin hankkimaan Ruotsista. Pariisin rauhansopimuksen solmimisen jälkeen käynnistyivät myös ulkomaille suunnatut opintomatkat, kurssit ja opiskelijavaihdot. Opintomatkoja ja lyhyitä kursseja tehtiin etenkin Sveitsiin ja Ruotsiin, mutta myös suurvaltoihin kuten Ranskaan ja Englantiin. Opiskelijavaihdot toteutettiin kuitenkin vain Ruotsin kanssa.¹⁷⁵

Ruotsi seurasi tiiviisti organisaatiokehityksessä Suomea. Ruotsi hyödynsi suomalaisten keräämiä sotakokemuksia ja seurasi suomalaista sotataidollista kirjoittelua.¹⁷⁶ Ruotsi siirtyi prikaatikokoonpanoon vuonna 1949, jolloin myös Suomessa tehtiin periaatellinen päätös prikaatikokoonpanoon siirtymisestä. Ruotsissa organisaatiouudistuksen tarkoituksena oli tehostaa jalkaväen panssari- ja ilmatorjuntakykyä, sekä lisätä jalkaväen tulivoimaa ja liikkuvuutta. Prikaatiorganisaation katsottiin myös olevan kevyempi, liikkuvampi ja joustavampi vaihtoehto raskaaseen divisioonaorganisaatioon verrattuna. Uudistuksen myötä divisioonien esikunnista muodostettiin operatiivisia ”välijohtoportaita” prikaatien johtamista varten.¹⁷⁷

Liikkuvuuden suhteen Ruotsissa painotettiin etenkin prikaatien kykyä siirtyä nopeasti operaatioalueelle tieverkostoa hyödyntäen, mutta myös taktisen liikkuvuuden haluttiin säilyvän hyvänä. Prikaatien oli pystyttävä taistelemaan ja tekemään manöövereitä myös vaikeakulkuisimmilla operaatioalueilla. Käytännössä liikkuvuuden lisääminen toteutettiin moottoroimalla perustettavat prikaatit traktoreilla ja kuorma-autoilla, sekä varustamalla taistelevat joukot polkupyörillä pidempien siirtymisten ajaksi. Polkupyöriä ei haluttu jakaa pysyvästi taisteleville joukoille, sillä niiden katsottiin olevan liian suuri rasite taisteluiden aikana. Prikaatin kokoonpanoa pystyttiin muuttamaan tehtäväkohtaisesti vahventamalla sitä eri aselajijoukoilla. Yleisesti kokoonpanoon kuului: komentaja, esikunta, esikuntakomppania, kolme jalkaväkipataljoonaa, panssarintorjuntakomppania, erikoiskomppania, pioneerikomppania, tykistöpatteristo ja prikaatin huoltoryhmä.¹⁷⁸

Ruotsissa prikaatiorganisaation käyttöä tutkittiin kuitenkin jo vuonna 1945, jolloin majuri H. Leche ehdotti tutkielmassaan nopeiden prikaatien perustamista vihollisen ilmapuolustukseen.

¹⁷⁵ Tynkkynen (1996), s. 287-288.

¹⁷⁶ Tynkkynen (1996), s. 304.

¹⁷⁷ Jalkaväen uusi taisteluorganisaatio M. Bruselius, Kontakt med krigsmakten N:0 5/49 kapt. Heikki Pirkola, SKK2/18/1/K/49, KA. Tynkkynen (1996), s. 304-305.

¹⁷⁸ Jalkaväen uusi taisteluorganisaatio M. Bruselius, Kontakt med krigsmakten N:0 5/49 kapt. Heikki Pirkola, SKK2/18/1/K/49, KA.

jen¹⁷⁹ torjumista varten. Ilmamaihinlaskuoperaatioiden koettiin olevan osa etenkin suurvaltojen sodankäyntiä, johon tuli myös Ruotsissa varautua. Ilmamaihinlaskuoperaatioiden torjunta vastuun Leche määrittelee maajoukoille, sillä vastustajan todennäköinen ilmaylivoima ei mahdollistaisi ilmasta tapahtuvaa torjuntaa. Torjuntaa varten perustettavien prikaatien tulisi olla aseistukseltaan ja kalustoltaan moderneja ja tulivoimaisia, sekä erittäin liikuntakykyisiä. Etenkin tärkeänä Leche koki prikaatin operatiivisen ja taktisen liikkuvuuden turvaamiseen, joka tulisi toteuttaa riittävällä moottoroinnilla ja jalkaväelle soveltuvien kulkuvälineiden varamisella prikaatin käyttöön. Tämä mahdollistaisi prikaatin nopean siirtämisen toiminta-alueelle ja nopean toiminnan itse toiminta-alueella. Prikaatin kokoonpanoksi tutkielmassa ehdotettiin nelijakoista yhtymätyyppiä aselajiosineen.¹⁸⁰

Länsimaisten vaikutteiden lisäksi suomalainen sodan jälkeinen organisaatiokehitys sai vaikutteita myös Neuvostoliitosta, etenkin pataljoonanorganisaation osalta.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ ilmamaihinlaskulla tarkoitettiin todennäköisesti maahanlaskua.

¹⁸⁰ PvPE:n Ulk.2/ suomennos N:o 55/46 majuri H. Lechen laatimasta kilpailukirjoituksesta, joka on julkaistu Kungl.Krigsvetenskaps-sakademiens Handlingar och Tidskrift N:o 10/1945, 10.5.1946. SKK2/1/I/K/45, KA.

¹⁸¹ Tynkkynen (1996), s. 305.

4 PRIKAATISTA MAAVOIMIEN PERUSYHTYMÄ

4.1 Ulkopoliittinen tilanne luo puitteet puolustusvoimien kehittämiselle

Jatkosodan päätyttyä vuoden 1944 syyskuussa oli selvää, että Suomi joutuisi täysin uuteen sotilaspoliittiseen tilanteeseen. Saksan rinnalla taistellut Suomi kuului toisen maailmansodan häviöjäljettöiden joukkoon ja joutui allekirjoittamaan Neuvostoliiton sanelemat rankat rauhanehdot, joiden noudattamista valvoi Suomeen saapunut Liittoutuneiden valvontakomissio, jota käytännössä johtivat Neuvostoliiton edustajat. Väli­rauhansopimus edellytti välitöntä puolustusvoimien kokoonpanon demobilisointia rauhan ajan kokoonpanoa vastaavaksi, sekä sotamateriaalin kokoamista erillisiin keskusvarastoihin. Kaikki sodanajan armeijan perustamiseen viittaava toiminta ja suunnittelu kiellettiin täysin. Puolustusvoimat siirtyivät rauhan ajan kokoonpanoon joulukuussa 1944.¹⁸² Kokoonpanon reunaehtona oli, että puolustusvoimien kokonaisvahvuus ei saanut ylittää 37 000 miestä. Maavoimien osalta kokoonpano käsitti yhden armeijakunnan, joka koostui kolmesta divisioonasta ja kevyestä prikaatista, joiden vahvuus oli noin 26 000 miestä.¹⁸³

Väli­rauhansopimus ja puolustusvoimien demobilisaatio laskivat merkittävästi Suomen puolustus­kykyä, minkä seurauksena päämajassa jouduttiin aloittamaan valmistelut Neuvostoliiton mahdollista suurhyökkäystä vastaan. Valmistelut perustuivat maavoimatoimiston päällikön everstiluutnantti Usko Sakari Haahtin elokuussa 1944 laatimaan muistioon, jonka mukaan tuleva sota perustuisi sissitoimintaan vihollisen haltuun jääneillä alueilla. Muistio sisälsi myös suunnitelman aseiden hajavarastoinnista ja kätkenästä tulevaa sotaa silmälläpitäen. Puolustusvoimien pääesikunnan vuonna 1951 teettämän selvityksen mukaan Suomella oli jatkosodan päätyttyä jalkaväen kevyttä aseistusta 15 divisioonan varustamiseen. Aseista suurin osa oli Saksasta hankittuja, tai Neuvostoliitolta sotasaaliiksi saatuja aseita.¹⁸⁴

Asekätkentäsuunnitelmat paljastuivat vuoden 1945 keväällä tapahtuneen tietovuodon takia, jonka seurauksena valvontakomissio ja Valtiollinen poliisi aloittivat laajamittaiset tutkin­nat, joiden seurauksena useita upseereita pidätettiin. Asekätkentäjutun paljastumisen ja Lapin sodan päättymisen jälkeen puolustusvoimiin kohdistunut poliittinen paine vaikutti Haahtin laa-

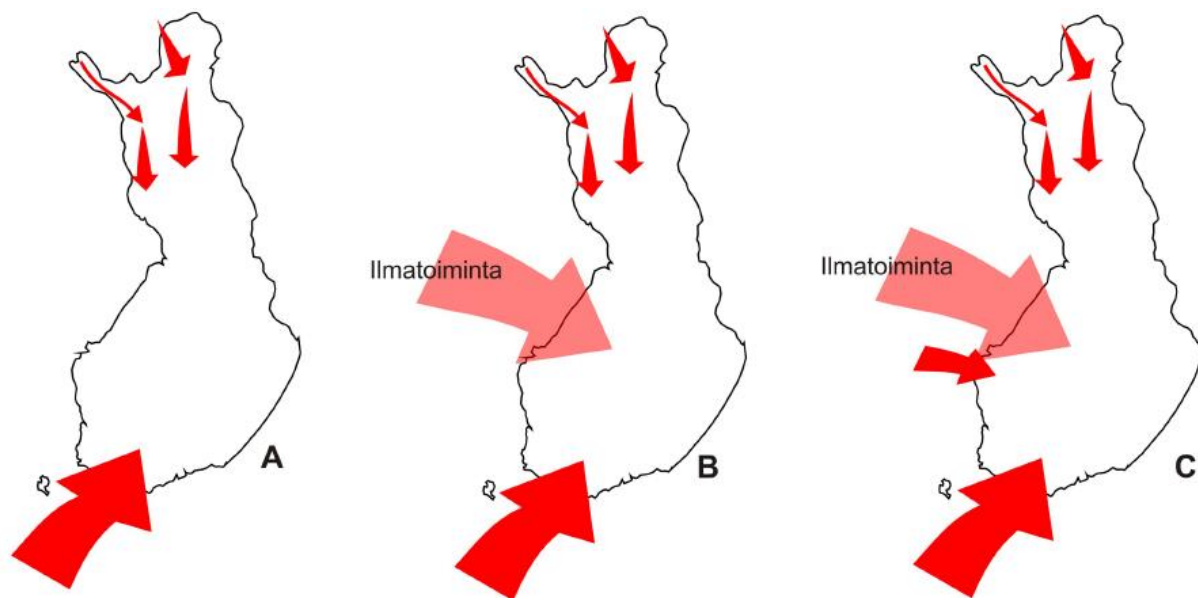
¹⁸² Elfvengren, Eero: Väli­rauha ja sen ehdot, *Suomen puolustusvoimat 1944-1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, WS Bookwell Oy, 2006, s. 44-45. Raunio, Ari: Suomen sotilaallinen uhkakuva kylmän sodan aikana 1944-1990, *Suursotien vuosisata – Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2, N:0 8, Hakapaino Oy, Helsinki, 2002, s. 149.

¹⁸³ Palokangas (2014), s. 182.

¹⁸⁴ Palokangas (2014), s. 182-185. Raunio (2002), s. 150-151.

timan uhkakuvan muuttumiseen idästä kohti länttä. Uhkakuvan muutos ei kuitenkaan pois sulkenut Neuvostoliiton sotilaallista uhkaa Suomelle, minkä katsottiin edelleen olevan merkittävä, vaikka asiasta ei julkisesti keskusteltukaan.¹⁸⁵

Kuva 5: Idän ja lännen mahdollisesti muodostamat uhkakuvat Suomen turvallisuudelle 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa.¹⁸⁶

Vuonna 1947 allekirjoitettu Pariisin rauhansopimus noudatti välirauhansopimuksen linjaa ja määrätti Suomen puolustusvoimien tehtäväksi sisäisten tehtävien ja rajojen paikallispuolustuksen. Puolustusvoimien suurimmaksi miesvahvuudeksi määrättiin 41 900 miestä, josta maavoimien vahvuus oli noin 34 400 miestä. Ylimääräinen sotamateriaali oli valmistauduttava luovuttamaan tai hävittämään Neuvostoliiton ja Ison-Britannian määrittämien ohjeiden mukaisesti. Aseluovutuksista määränneet artikkelit eivät kuitenkaan olleet yksiselitteisiä. Artikloissa ei määritelty tarkasti, mitä aseistuksen liikamäärällä tarkoitettiin ja koskivatko luovutukset myös reservin aseistusta? Aseluovutuksia ei Suomen osalta koskaan toteutettu, minkä ansiosta Suomi säilytti materiaallisen kyvyn kenttäarmeijan varustamiselle ja kehittämiselle.¹⁸⁷

Pariisin rauhansopimuksessa asetetut rajoitteet Suomen puolustusvoimille, sekä kansainvälinen poliittinen tilanne ajoivat Suomen kohti tiiviimpää yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Neuvostoliitto koki, että Suomi ei kyennyt tarvittaessa torjumaan omien maa-alueidensa kautta suuntautuvaa hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan. Neuvostoliitto halusi takeet, että Suomi sotatilanteessa ottaisi vastaan sen tarjoaman avun. Vuoden 1948 keväänä Suomen ja Neuvos-

¹⁸⁵ Palokangas (2014), s. 182-185. Raunio (2002), s. 150-151.

¹⁸⁶ Säämänen, Juuso: *Alueellisen puolustuksen kehittyminen*, 2C01 Sotataidon kehittyminen SM5 opintojakso, luentoesitys 22.10.2014. Materiaali tekijän hallussa.

¹⁸⁷ Palokangas (2014), s. 188-190. Raunio (2002), s. 152.

toliiton välille solmittiin YYA-sopimus (ystävyys, yhteistoiminta ja keskinäinen avunanto), joka vahvisti Suomen ja Neuvostoliiton sotilaspoliittista suhdetta.¹⁸⁸

Rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen tulkinnanvaraisuus, sekä uhka Neuvostoliiton hyökkäyksestä käynnistivät kuitenkin operatiivisen suunnittelun presidentti Paasikiven suostumuksesta maaliskuussa vuonna 1948. Suunnitelmat käsittivät artiklojen kielloista huolimatta koko kenttäarmeijan operatiiviset ja liikekannallepanon suunnitelmat. Operatiivisen suunnittelun perustaksi valittiin prikaatipohjainen kenttäarmeija, jossa prikaatit toimisivat itsenäisinä pienosiyhtyminä maahanlaskujen ja maihinnousujen torjunnassa. Jatkosodan päättyessä sopivaksi osoittautunut raskas divisioonapohjainen kenttäarmeija ei enää sopinut uuteen muuttuneeseen uhka-arvioon, joka edellytti liikkuviin sotatoimiin kykeneviä yhtymiä. Kuten sotatieteiden tohtori Marko Palokangas väitöskirjassaan toteaa, niin sotakokemukset eivät olleet ainoa taktiikan ja operaatiotaidon kehitykseen vaikuttanut tekijä, vaan myös aikalainen poliittinen tilanne ja rauhansopimusten rajoitteet loivat omat reunaehdonsa kehitykselle.¹⁸⁹ Myös Pääesikunnan järjestelytoimiston puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyitä käsittelevästä kirjaimattomasta asiakirjassa vuodelta 1953 voidaan päätellä, että puolustusvoimien organisaation kehittäminen jatkosodan jälkeen oli vahvasti sidoksissa hallinneeseen poliittiseen tilanteeseen.

*”Välittömästi viime sotien jälkeen käytäntöön otettu ja 31.11.52 saakka voimassa ollut puolustuslaitoksen rauhanajan kokoonpano ei osoittautunut tarkoituksenmukaiseksi. Tämä kokoonpano oli välittömästi sodan päättymisen jälkeen kiireesti ja osittain Liittoutuneiden valvontakomission määräysten mukaan luotu. Siinä ei oltu voitu ottaa huomioon käymissämme sodissa saatuja kokemuksia enempää kuin muuallakaan maailmassa tapahtunutta tämän alan kehitystä.”*¹⁹⁰

Kyseisen asiakirjan reunamerkintä: *”Tätä ei ole hyväksytty jaettavaksi julkisuuteen”*, osoittaa puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyiden ja kehityksen olleen erittäin tulen arka asia vielä perusyhtymä uudistuksen jälkeenkin. Etenkin sodan jälkeisten puolustusvoimien kokoonpanon kehittämiseen liittyvä tyytymättömyys upseereiden keskuudessa kuvastuu asiakirjasta selkeästi.

¹⁸⁸ Visuri (1994), s. 44-55.

¹⁸⁹ Palokangas (2014), s. 190-196. Tynkkynen, Vesa: Puolustusjärjestelyt, *Suomen puolustusvoimat 1944-1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, WS Bookwell Oy, 2006, s. 439-440.

¹⁹⁰ Pääesikunta, järjestelytoimisto, Puolustuslaitoksen uudelleen järjestely, 12.2.1953, T 26035/10, KA.

Jatkosodan jälkeinen ulko- ja sotilaspoliittinen kehitys vaikuttivat puolustusvoimien uudelleenjärjestelyihin ja organisaation kehittämiseen erittäin voimakkaasti. Rankat rauhanehdot, puolustusvoimien aseman muuttuminen, upseerien pidätykset ja sotilaallisen uhkakuvan muuttuminen loivat haastavat olosuhteet koko puolustusjärjestelmän kehittämislle.

4.2 Puolustusrevisio perustetaan ja pääesikunta aloittaa suunnittelun

Muuttunut sotilaspoliittinen tilanne ja puolustusvoimien kokoonpanon merkittävä supistaminen Liittoutuneiden valvontakomission määräysten mukaisesti loivat selkeän tarpeen puolustusvoimien kehittämislle jatkosodan jälkeen. Kyseistä kehittämistä varten perustettiin valtioneuvoston toimesta kesäkuussa 1945 parlamentaaris-sosiaalinen puolustusrevisiokomitea. Komitean tehtävä oli tutkia maanpuolustuksen järjestelyiden tarkoituksenmukaisuutta ja tarvittaessa valmistella ehdotus maanpuolustuksen uudelleenjärjestelyistä.¹⁹¹ Komitean puheenjohtajana toimi vuoteen 1947 asti entinen sosiaalidemokraatti J. W. Keto, jonka kuoleman jälkeen puheenjohtajaksi valittiin eversti (evp) Toivo Veistaro. Komitean jäsenistöön kuului toimikauden aikana noin kuusi kansanedustajaa ja viisi upseeria. Yksi merkittävä komitean työhön osallistuneista puolustusvoimien palveluksessa olleista upseereista oli Sotakorkeakoulun johtajana toiminut kenraalimajuri K. A. Tapola, joka yleensä esitteli puolustusvoimien johdossa valmistellut kannanotot revisiolle. Muita komitean työhön osallistuneita upseereita olivat: Puolustusministeriön kansliapäällikkö kenraaliluutnantti O. Olenius, kenraaliluutnantti E. Mäkinen ja eversti R. Pajari.¹⁹² Puolustusrevisiolla oli merkittävä asema puolustusvoimien uudelleenjärjestelyissä, kuten Visuri toteaa: *”Puolustusrevisiolla oli uudelleenjärjestelyiden valmistelussa keskeinen asema, vaikka monet ehdotukset eivät lopulta toteutuneet aivan komitean suosittelemalla tavalla. Ehkä suurin merkitys puolustusrevisiokomitealla oli puolustusvoimien roolin ja sisäpoliittisen aseman vakauttajana.”*¹⁹³

Puolustusrevisio jätti sille annetun tehtävän mukaisesti lopullisen mietintönsä maanpuolustuksen uudelleenjärjestelyistä vasta vuonna 1949. Mietinnön valmistumista olivat hidastaneet ja hankaloittaneet muun muassa upseerien pidättäminen aseidenkätkentään liittyen, poliittiset ristiriidat ja rauhansopimuksen tulkinnanvaraiset määräykset. Puolustusrevision mietinnön ja työskentelyn pohjana olivat välirauhansopimuksen ja valvontakomission asettamat määräykset, vuoden 1945 organisaatio ja jalkaväenkenraali Erik Heinrichsin kirjoittama muistio Suo-

¹⁹¹ Visuri (1985), s. 163-164. Ali-Huokuna, Heikki: *Maavoimien kokoonpanon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1957 saakka*, Sotakorkeakoulun diplomityö, 1985, SKK 1/1563, KA, s. 13-14.

¹⁹² Visuri (1994), s. 57-58.

¹⁹³ Sama, s. 56.

men turvallisuuspoliittisesta tilanteesta¹⁹⁴. Mietintöä varten revisio valmisti laajoja selvityksiä esimerkiksi Suomen sotilasmaantieteellisestä asemasta, tekniikan kehityksen vaikutuksesta sodankäyntiin ja muiden valtioiden sotalaitosratkaisusta. Puolustusrevision keskeisenä ajatuksena mietinnön valmistelussa oli Suomen puolustuksen järjestäminen yhteistoiminnassa Neuvostoliiton kanssa, vaikka puolueettomuuden edut tiedostettiinkin revision sotilasjäsenten keskuudessa hyvin.¹⁹⁵

Puolustusrevisio korosti mietinnössään, että nykyaikaisen sodan luonne ja Suomen sotilasmaantieteelliset olosuhteet, sekä puolustusvalmiutemme vaatimat valmistelut edellyttävät alueellista puolustusjärjestelmää maamme puolustamiseksi.¹⁹⁶ Komitean mukaan Suomen laaja maa-alue, sekä etelä- ja lounaisosiin keskittynyt väestö muodostavat sotilaallisesti haasteita, mutta myös etuja. Laaja maa-alue ei mahdollista koko maan yllätyksellistä valtaamista ilman merkittäviä voimavaroja, mutta paikallisten yllätysten tekeminen lento- ja merikuljetuksin on laajalle alueelle helpompaa. Tällöin maihinnousujen ja maahanlaskujen nopea torjuminen muodostuu kriittiseksi tekijäksi koko maan puolustamisessa. Nopea reagointikyky paikallisiin yllätyksiin vaatii puolustajalta: *”liikkuvuutta ja iskukykyä omaavia joukkoja myöskin alueellista valmiutta ja sen mukaista maanpuolustusjärjestelyä.”*¹⁹⁷ Myös liikekannallepanon suojaamista perustettavilla suojajoukoilla pidettiin tärkeänä puolustuksemme kannalta. Tekniikan kehittämisessä korostettiin etenkin liikkuvuuden¹⁹⁸ merkitystä yhtymätason joukoilla. Etenkin pienten armeijoiden pitäisi komitean mukaan tasata mies- ja kalustopuutteensa nopeasti siirrettävillä tulivoimaisilla yhtymillä, jotka kykenevät hyvään aselajien väliseen yhteistoimintaa nopeasti muuttuvissa tilanteissa.¹⁹⁹

Puolustusrevision ehdotus puolustusvoimien uudeksi kokoonpanoksi perustui alueelliseen puolustusjärjestelmään. Mietinnössä revisio esitti maan jakamista seitsemään maanpuolustusläänin, joihin jokaiseen olisi sijoitettu yksi jalkaväkirykmentti ja yksi jääkäripataljoona, sekä ilmatorjunta- ja kenttätykistöä. Yhteen maanpuolustusläänin ehdotettiin sijoitettavaksi vain kaksi jääkäripataljoonaa, koska joukkoja ei ollut riittävästi. Maavoimien kokoonpanon katsottiin myös jatkossa perustuvan divisioonajärjestelmään, jonka jalkaväkirykmenttien tulivoimaa tulisi teknistymisen myötä lisätä tykistön ja panssarintorjunnan osalta. Maavoimien kokoon-

¹⁹⁴ Heinrichsin tekemä muistio käsitteli Mannerheimin, Paasikiven ja Airon käymää turvallisuuspoliittista keskustelua, jossa korostettiin Suomen pohjoisten alueiden strategista tärkeyttä etenkin suurvalloille. Muistiossa ehdotettiin puolustuksen järjestämistä yhteistoiminnassa Neuvostoliiton kanssa.

¹⁹⁵ Visuri (1994), s. 58-59. Visuri (1985), s. 164-165.

¹⁹⁶ Ali-Huokuna (1958), s. 14-15.

¹⁹⁷ Puolustusrevisionin mietintö 1949, s. 1-2. Ali-Huokuna (1958), s. 14.

¹⁹⁸ Liikkuvuudella mietinnössä tarkoitettiin sekä taktista, että operatiivista kykyä siirtää joukkoja.

¹⁹⁹ Puolustusrevisionin mietintö 1949, s. 46-48.

pano käsittäisi revision mukaan kolme divisioonaa ja yhden kevyen prikaatin.²⁰⁰ Divisiooniin perustuvaa alueellista puolustusjärjestelmää kannatti erityisesti revision toimintaan aktiivisesti osallistunut kenraalimajuri K. A. Tapola, joka pääesikunnan perustaman kenraalimajuri K. A. Heiskasen johtaman toimikunnan kanssa olivat tutkineet kyseisen järjestelmän toimivuutta.²⁰¹

Divisioonajärjestelmään perustuva puolustusratkaisu ei kuitenkaan saanut yksipuolista kannatusta puolustusvoimien piirissä. Erityisesti revision työtä tarkasti seurannut puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Aarne Sihvo kritisoi divisioonajärjestelmään perustuvaa ratkaisua. Sihvon mielestä puolustuslaitoksen organisaation tulisi perustua prikaatiorganisaatioon, jossa maavoimat sisältäisivät myös ilmatorjunta- ja rannikkotykistön. Sihvon esittämästä ehdotuksesta oli tehty periaatepäätös vuonna 1948, mutta revisio ei huomionnut kyseistä ehdotusta lopullisessa mietinnössään. Sihvo esitti myös kenttätäkistön määrän kaksinkertaistamista revision esittämästä kahdeksasta patteristosta. Sihvon omassa ehdotuksessa Suomi olisi jaettu kolmeen itsenäiseen maanpuolustuspiiriin, joihin jokaiseen kuuluisi kaksi prikaatia. Piirien alueille olisi sijoitettu myös kenttä-, rannikko- ja ilmatorjuntatykistön joukkoja. Panssariprikaati kuuluisi suoraan ylijohdon alaisuuteen. Sihvo perusteli ehdotustaan, sillä että pääesikunta oli käyttänyt kokoonpanoa laatiessaan yhtymiltä kerättyjä sotakokemuksia, joita puolustusrevisio ei ollut työssään huomionnut. Revision ehdotus perustui käytännössä vuoden 1939 organisaatioon.²⁰²

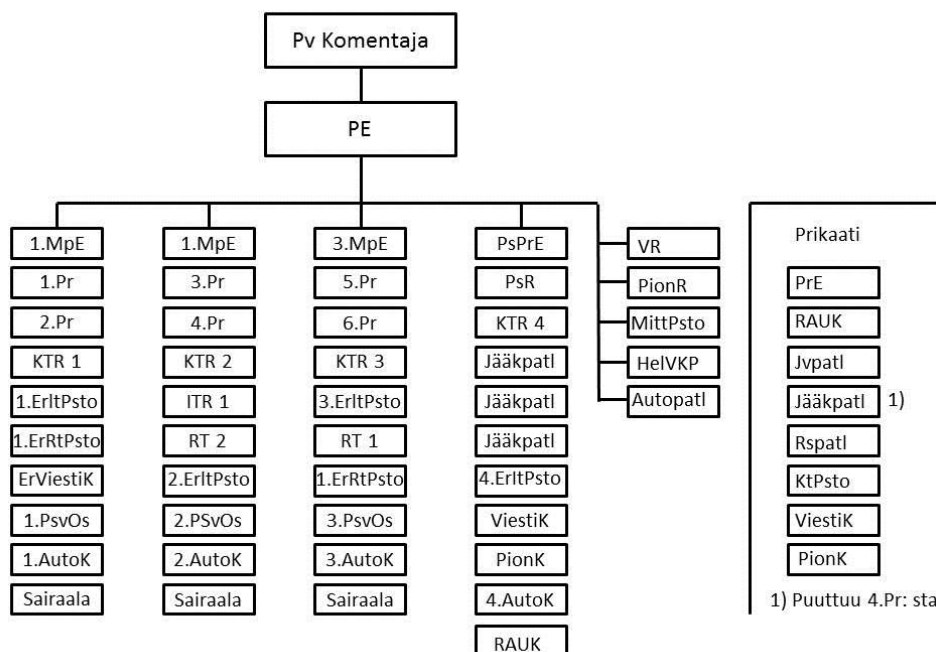
---

²⁰⁰ Ali-Huokuna (1958), s. 15. Tynkkynen (2006), s. 126-127.

²⁰¹ Visuri (1994), s. 61.

²⁰² Lähteenkorva, Pekka: Organisaation kehitys, *Suomen puolustusvoimat 1944-1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, WS Bookwell Oy, 2006, s. 128-129.

PUOLUSTUSVOIMAIN KOMENTAJAN EHDOTUS UUDEKSI KOKOONPANOKSI VUONNA 1950

Kuva 6: Jalkaväenkenraali Aarne Sihvon ehdotus puolustusvoimien uudeksi kokoonpanoksi.²⁰³

Sihvo perusteli prikaatiorganisaation paremmuutta myös sillä, että revision määrittämä 5 300 henkeä käsittävä divisioonan vahvuus muodostuisi pelkästään jo kaaderirungosta, jolloin se ei olisi vielä operaatiokelpoinen ilman reserviläisiä. Myöskään suojajoukkotehtäviä ei kyettäisi toteuttamaan ilman täydennyksiä. Divisioonien täydentäminen nostaisi maavoimien vahvuuden yli enimmäisvahvuuden, joka rauhansopimuksessa oli maavoimien osalta määritelty 34 400 mieheen. Prikaatikokoonpanossa näitä kyseisiä ongelmia ei Sihvon mielestä olisi. Prikaatikokoonpano olisi sellaisenaan operaatiokelpoinen ja se mahdollistaisi myös tarvittavat täydennykset ilman rauhansopimuksen rikkomista. Prikaateja voitaisiin myös määrällisesti perustaa divisioonaa enemmän, mikä mahdollistaisi voimien keskitetyn ja joustavan käytön. Myös aselajien yhteistoiminnan kannalta kiinteä pienoisryhmittymä olisi selkeästi raskasta ja hajanaisista divisioona parempi vaihtoehto.²⁰⁴

Sihvo laaditutti pääesikunnan toimesta esittämänsä vaihtoehdon lisäksi vielä kaksi vaihtoehtoista organisaatiosuunnitelmaa, suunnitelmat ”V” (laatija everstiluutnantti J. O. Valtonen) ja ”K” (laatija everstiluutnantti U. A. Käkönen). Kummatkin suunnitelmat perustuivat prikaatikokoonpanon pohjalle, jossa yläjohtoportaan toimii armeijakunta. Kyseisissä suunnitelmissa

²⁰³ Piirros: Miro Palm. Lähde: Ali-Huokuna (1958), liite 9.

²⁰⁴ Ali-Huokuna (1958), s. 22.

oli myös huomioitu jalkaväentarkastajan vaatimukset, sekä suunnitelma K:ssa vielä puolustusrevision asettama kustannustaso.²⁰⁵

Myös pääesikunnassa aloitettiin välitön suunnittelutyö revision ohella välirauhansopimuksen voimaanastumisen jälkeen. Pääesikunnan järjestelyosasto esittikin jo vuoden 1944 syyskuussa prikaatiorganisaation käyttöönottoa rauhan ajan organisaatioksi, mutta valvontakomission vaatimuksesta kyseistä suunnitelmaa ei koskaan pantu täytäntöön. Pääesikunta asetti kuitenkin suunnittelutyön tueksi kaksi erillistä toimikuntaa joita johtivat kenraalimajuri W. Oinonen ja kenraalimajuri Heiskanen. Oinosen toimikunnan tehtävänä oli tutkia puolustusvoimien organisaatiosta saatuja sotakokemuksia ja kartoittaa niistä ilmenneitä organisaatiota koskevia muutostarpeita. Heiskasen toimikunnan tehtävänä oli tukea puolustusrevisiokomitean työskentelyä. Suunnittelutyötä tehtiin myös armeijakunnan esikunnassa, jossa tutkittiin erityisesti puolustusvoimien uutta organisaatiota. Toimikunnan johtajana toiminut eversti K. Savonjousi päätyi huhtikuussa vuonna 1946 julkaisemassaan mietinnössään esittämään tulevaksi perusryhtymäksi prikaatiorganisaatiota. Savonjousen toimikunta painotti erityisesti sotakokemusten huomioimista uuden organisaation kehitystyössä.²⁰⁶

Pääesikunnassa laadittiin vuosien 1946 ja 1949 välisenä aikana useita eri organisaatioehdotuksia puolustusrevision ja pääesikunnan käyttöön. Organisaatioehdotukset perustuivat sekä prikaatikokoonpanon, että divisioonakokoonpanon pohjalle, vaikka Heiskasen komitean teettämän kyselyn perusteella divisioonaorganisaatiota kannattivat vain kenraalimajuri Tapola ja eversti Haaki. Vuonna 1946 pääesikunta laati niin sanotun ”perusorganisaatioehdotuksen”, joka perustui divisioonajärjestelmän pohjalle. Kyseinen suunnitelma käsitti neljä divisioonaa ja yhden kevyen prikaatin. Suunnitelmaa jouduttiin kuitenkin supistamaan revision pyynnöstä tykistön ja ilmatorjunnan osalta. Supistettu suunnitelma toimi myös pohjana revision työskentelyssä. Vuonna 1947 pääesikunta laati seuraavat uudet ehdotukset puolustusvoimien kokoonpanoksi. Tällöin merkittävämpänä erona vuoden 1946 suunnitelmaan oli divisioonien lukumäärän supistaminen kolmeen. Organisaatiosuunnittelu jatkui kiivaana myös vuosien 1948 ja 1949 aikana, jolloin käynnistyi myös liikekannallepanon valmistelutyöt tasavallan presidentin suostumuksesta. Tällöin suunnittelun pohjaksi valittiin operatiivisen käytettävyyden perusteella prikaatikokoonpano.²⁰⁷

²⁰⁵ Lähteenkorva (2006), s. 129. Kesseli (1993), s. 60.

²⁰⁶ Ali-Huokuna (1958), s. 17-18.

²⁰⁷ Ali-Huokuna (1958), s. 17-19, 25. Kesseli (1993), s. 61.

Puolustusrevisiokomitean kokoonpanoa, päämääriä ja asettamista kehittämään sodan jälkeisiä puolustusvoimia voidaan perusteellisesti kritisoida, kuten Ali-Huokuna ja Kesseli tutkimuksissaan tekevät. Siviilivoittoisessa komiteassa sekoittuivat niin poliittiset, kuin sotilaallisetkin tavoitteet organisaation kehittämisessä, jolloin tehdyt ratkaisut eivät sotilaallisesti tarkasteltuina aina olleet haluttuja. Yleisesti voidaan todeta, että puolustusrevisio tarkasteli asioita pitkälti taloudellisesta näkökulmasta, kun taas puolustusvoimien komentaja ja pääesikunta pitivät fokuksen tiukasti sotilaallisena. Esimerkiksi puolustusrevision esittämä mahdollisimman pienin muutoksin muodostettava divisioonaorganisaatio oli selkeä taloudellinen kompromissi, joka ei edes revision mielestä täyttänyt perusyhtymäorganisaatiolle asetettuja vaatimuksia. Revision toiminnasta huolimatta, ei organisaatiosuunnittelussa oltu yksimielisiä myöskään sotilaiden keskuudessa. Taloudellinen- ja poliittinen tilanne, sekä vallitseva epävarmuus puolustusvoimien tulevaisuudesta vaikuttivat selkeästi puolustusrevision ja pääesikunnan työnteon puolustusvoimien kehittämiseksi.²⁰⁸

4.3 Määrävalvustoimikunta sodan ajan organisaation kehittäjäksi

Sodan ajan kokoonpanojen ja määrävalvuuksien tarkastaminen, eivät sodan päätyttyä olleet yhtä keskeisessä asemassa, kuin puolustusrevision johtama rauhan ajan kokoonpanojen kehitystyö. Sodan ajan kokoonpanojen kehittäminen ja tuleva perusyhtymäorganisaatio nousivat esille käytännössä vasta vuonna 1948 liikekannallepanovalmisteluiden yhteydessä. Määrävalvuuksien ja kokoonpanoehdotuksien laatimisesta vastasi pääesikunnan järjestelytoimiston määrävalvustoimikunta, jonka puheenjohtajan toimi toukokuusta 1948 lähtien eversti O. Huhtala. Myöhemmin toimikunnan johdossa toimivat myös eversti U. Tähtinen ja vuoden 1949 alusta tehtävään määrätty Y. A. Järvinen.²⁰⁹

Tiukkojen rauhanehtojen, YYA-sopimuksen velvoitteiden ja puolustusvoimille asetettujen rajoitteiden takia yhdeksi määrävalvustoimikunnan keskeisemmäksi tehtäväksi muodostui prikaatiorganisaation tutkiminen.²¹⁰ Kokoonpanon kehittämistä varten toimikunta laati muistion prikaatin kokoonpanosta, muistio valmistui vuoden 1948 heinäkuussa. Muistiota varten Huhtala keräsi kokemuksia jatkosodassa prikaatin komentajina toimineilta upseereilta ja esikuntapäälliköiltä. Kokemusten keruun lisäksi koottiin myös eri aselajien näkemykset ja jalkaväkirykmentin kokoonpanon kehittämiseen liittyvä materiaali. Vaikka muistio käsitteli prikaatin kokoonpanoa, niin oli sen lähtökohtana kuitenkin divisioonajärjestelmään perustuva

²⁰⁸ Ali-Huokuna (1958), s. 35-38. Kesseli (1993), s. 59.

²⁰⁹ Ali-Huokuna (1958), s. 23. Tynkkynen (2006), s. 439-440.

²¹⁰ Ali-Huokuna (1958), s. 23. Tynkkynen (2006), s. 440.

puolustus. Prikaateja koettiin tarvittavan, vain suojajoukkotehtäviin, sekä maahanlaskujen ja maihinnousujen torjuntaan.²¹¹

Muistiota varten kerätyt kokemukset osoittivat, että prikaati oli jatkosodan aikana osoittautunut varsin toimivaksi yhtymätyypiksi. ”Jatkosodan aikana prikaateista saadut kokemukset osoittavat, että ainoakaan prikaatia johtanut upseeri ei katso prikaatia epäonnistuneeksi, vaan kaikki saadut lausunnot ovat yleissävyltään positiivisia.”²¹² Suurin osa vastaajista ei kuitenkaan ehdottanut divisioonien korvaamista prikaateilla, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.²¹³

Toimikunta asetti muistiossaan sodan ajan ”pienoisyhtymälle” eli prikaatille esimerkiksi seuraavia keskeisiä vaatimuksia:

- Yhtymän on kyettävä itsenäisiin taisteluihin ja sen liikuntakyvyn on oltava hyvä
- Prikaatin orgaanisen tulivoiman on mahdollistettava yleisempien yhtymälle annettavien tehtävien suorittaminen
- Prikaatin organisaation on mahdollistettava jopa kaksinkertaisten vahvennusten johtoonotto, ilman orgaanisen johtoportaan vahventamista.
- Prikaatiin kokoonpanoon tulee kuulua kaikki itsenäiseen toimintaan vaadittavat aselajijoukot.
- Prikaatin johdossa ei saa olla erillisiä pieniä yksiköitä, vaan ne yhdistettävä yhteisen johdon alaisuuteen.
- Prikaatin organisaation on mahdollistettava kaluston modernisoiminen.²¹⁴

Prikaatin suurimmiksi heikkouksiksi sotakokemusten perusteella, toimikunta listasi muistioon seuraavat asiat:

- Heikko orgaaninen tulivoima
- Välijohtoportaan puuttuminen, joka vaikeutti vahvennuksien (pataljoonien) johtoonottoa ja taisteluosastojen muodostamista.
- Jääkärijoukkojen puuttuminen²¹⁵

---

²¹¹ Tynkkynen (1996), s. 299.

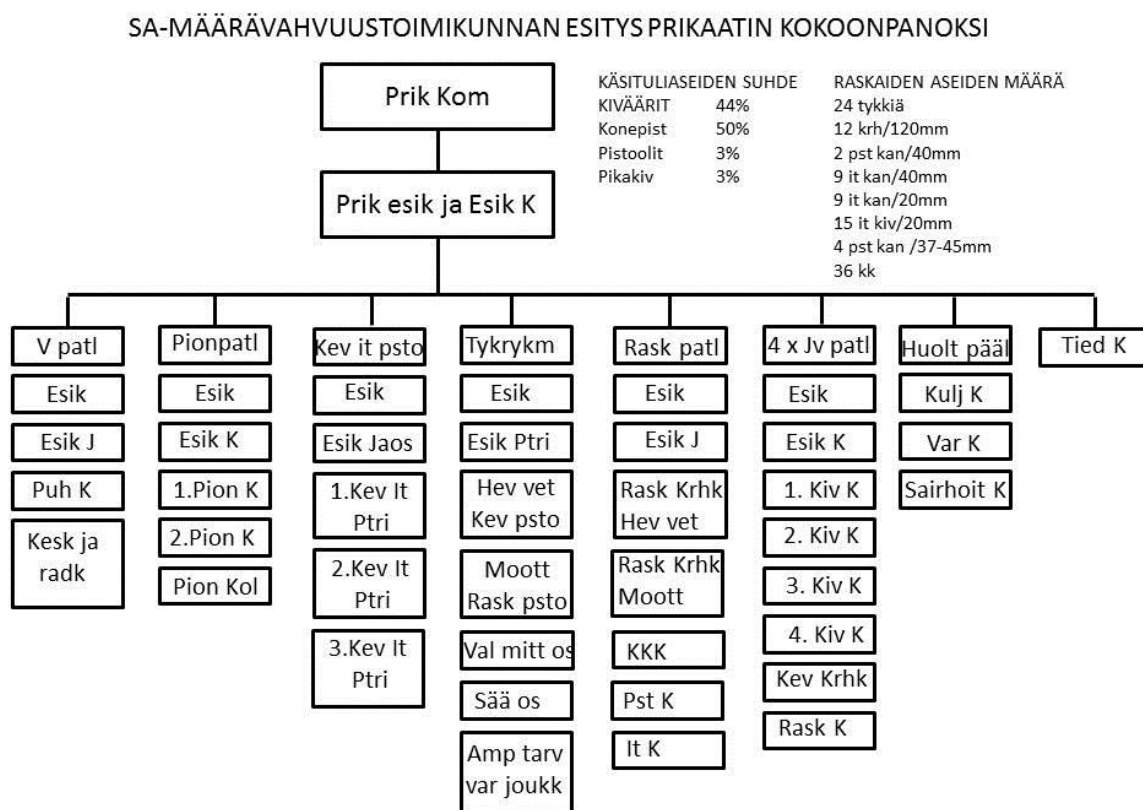
²¹² PvPE:n järjestelytoimisto Sa.määrävahvuustoimikunta 3.7.1948. Muistio n:o 1, Sa.prikaatin kokoonpano. T 26035/8, KA.

²¹³ Sama.

²¹⁴ Sama.

²¹⁵ Sama.

Tulivoiman lisäämiseksi prikaatiin, toimikunta päätyi useaan eri vaihtoehtoon. Vaihtoehtoina esitettiin esimerkiksi yhden patteriston lisäämistä, kranaatinheitinpatteriston muodostamista, tykkipattereiden muuttamista 6-tykkisiksi ja yhden kranaatinheitinkomppanian lisäämistä. Lopulta ainoaksi toteutettavaksi vaihtoehdoksi jäi yhden kranaatinheitinkomppanian lisääminen prikaatin raskaaseen pataljoonaan, jossa ennestään oli jo yksi kranaatinheitinkomppania. Patteristojen lukumäärää ei lisättäisi, vaan prikaatissa säilytettäisiin edelleen kaksi patteristoa sisältävä tykistörykmentti. Tykistörykmenttiä ehdotettiin kuitenkin vahvennettavaksi valonmittausosastolla ja sääasemalla. Muista tulivoiman lisäämiseksi ehdotetuista vaihtoehdoista jouduttiin luopumaan lähinnä kaluston niukkuuden, tulyksiköiden vähentymisen ja hankalien johtosuhteiden muodostumisen takia.²¹⁶

Kuva 7: Määrävahvuustoimikunnan ehdotus prikaatin kokoonpanoksi.²¹⁷

Toimikunnan esittämä prikaatikokoonpano perustui nelijakoisuuteen. Sotakokemusten perusteella jalkaväkipataljoonien lukumäärää oli lisätty yhdellä ja käsitti nyt neljä itsenäistä jalkaväkipataljoonaa, jossa kussakin oli neljä kiväärikomppaniaa. Kokoonpanoehdotus sisälsi

²¹⁶ Ali-Huokuna (1958), s. 24. PvPE:n järjestelytoimisto Sa.määrävahvuustoimikunta 3.7.1948. Muistio n:o 1, Sa.prikaatin kokoonpano. T 26035/8, KA. kts. myös Tynkkynen (1996), s. 300.

²¹⁷ Piirros: Miro Palm. Lähde: PvPE:n järjestelytoimisto Sa.määrävahvuustoimikunta 3.7.1948. Muistio n:o 1, Sa.prikaatin kokoonpano. T 26035/8, KA.

kaikkia aselajijoukkoja, myös ilmatorjuntapatteriston. Pioneerijoukkojen miesvahvuutta oli kasvatettu 150 henkilöllä ja yksikkötyyppinä ne muodostivat pataljoonan. Myös viestijoukot muodostivat pataljoonan vahvuisen osaston. Panssarintorjunnan osalta toimikunta oli päättänyt esittämään vain yhtä tykkikomppaniaa, mikä jätti prikaatin panssarintorjuntavoiman selkeästi divisioona heikommaksi. Perusteluna ”heikolle” panssarintorjuntakyvyille käytettiin prikaatin liikkuvuuden säilyttämistä ja sille annettavien tehtävien luonnetta.²¹⁸ Huollon osalta toimikunta päätyi ristiriitaiseen kompromissiin, sillä se jätti esittämättä autokomppanian lisäämistä prikaatin kokoonpanoon, vaikka kuljetuskyvyn puute oli ollut selkeä heikkous annettujen lausuntojen perusteella. Toimikunta perusteli esittämättä jättämistä ratkaisemattomalla prikaatin moottorointi kysymyksellä. Esitetyn prikaatikokoonpanon kokonaisvahvuus oli hieman yli 7 000 henkilöä, mikä tarkoitti noin 500 henkilön lisäystä vuoden 1944 kokoonpanoon.²¹⁹

Määrävuustotoimikunta tarkensi vuonna 1948 jättämänsä muistion esityksiä sodan ajan yhtymän kokoonpanosta vuonna 1949, jolloin toimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin eversti Y. A. Järvinen. Toimikunnan huhtikuussa 1949 jättämä muistio ei kuitenkaan sisältänyt kovinkaan merkittäviä muutoksia vuoden 1948 muistioon verrattuna, sillä Järvinen oli käyttänyt työssään pääsääntöisesti Huhtalan ja Tähtisen johdolla toimineen toimikunnan materiaalia. Järvinen toi muistiossaan kuitenkin esille Huhtalaa selkeämmin, että toimikunnan toimesta laadittu prikaatikokoonpano oli laadittu sekajärjestelmää²²⁰ varten. Järvinen toteaaakin, että perustettaessa vain prikaateja olisi myös ehdotettuun kokoonpanoon tehtävä muutoksia. Muutoksilla Järvinen tarkoitti viidennen pataljoonan muodostamista prikaatiin, jolloin kolmesta pataljoonasta muodostettaisiin oman välijohtoportaana johdossa oleva rykmentti. Myös kolmannen patteriston lisäämistä prikaatin tykistörykmenttiin ja huollon vahventamista olisi tällöin harkittava. Muistiota varten kerätyt ristiriitaiset kokoonpanoehdotukset ja lausunnot tulevasta perusyhtymästä, eivät edesauttaneet toimikunnan työskentelyä ja kokoonpanoehdotuksen tekemistä, kuten Tynkkynen toteaa.²²¹

Järvinen toteaa samana vuonna toimikunnan muistion kanssa ilmestyneessä itse laatimassaan mietinnössään, että tähänastisessa keskustelussa kysymystä tulevasta perusyhtymätyypistä on käsitelty vain näkemystasolla. Tämä on usein johtanut siihen, että olennaiset valintaan vaikuttavat tekijät ovat jääneet ilman riittävää huomiota. Olennaisilla tekijöillä Järvinen tarkoitti

²¹⁸ Prikaatille annettavat tehtävät olisivat sivusuunnissa ja tietömillä alueilla, jossa vihollisen panssarivaara olisi selkeästi pienempi.

²¹⁹ Tynkkynen (1996), s. 300. PvPE:n järjestelytoimisto Sa.määrävuustotoimikunta 3.7.1948. Muistio n:o 1, Sa.prikaatin kokoonpano. T 26035/8, KA.

²²⁰ Sekajärjestelmässä olisi perustettu sekä divisioonia, että prikaateja sodan ajan kenttäarmeijaan.

²²¹ Tynkkynen (1996), s. 300. Sa.määrävuustotoimikunnan puheenjohtajan eversti Y. A. Järvinen, 22.4.1949. Mietintö meikäläisen yhtymän s.a.kokoonpanosta. PK 1664/21, KA.

puolustusvoimien sodan ajan tehtäviä, tulevan sodan luonnetta, armeijan sodan ja rauhan ajan järjestelyjä, johtosuhteita ja koulutusta.²²²

Laatimassaan mietinnössä Järvinen vertailee divisioona-, prikaati- ja sekajärjestelmän eroja. Divisioonajärjestelmän vahvuuksina Järvinen piti divisioonien suurta taisteluvoimaa ja niissä orgaanisesti valmiina olevia kolmea taisteluosastoa (jalkaväkirykmentit). Suuri taisteluvoima muodostui operatiiviselta kannalta kuitenkin myös heikkoudeksi, koska yhtymä oli erittäin hidas siirtää²²³ ja liian suuri käytettäväksi esimerkiksi yhden tien suunnalla. Divisioonajärjestelmä käyttö olisi Järvisen mielestä perusteltua, vain jos tuleva sota olisi luonteeltaan yhteen suuntaan käytävää asemasotaa, jossa vihollinen ei käyttäisi maahanlaskuja ja maihinnousuja. ”*Mahdollisen tulevan sodan näkemys on meillä kuitenkin valitettavasti juuri päinvastainen vaatien torjuntamahdollisuuksia kaikilla maa- ja merirajoilla samoin, kun maahanlaskuja vastaan...*”²²⁴

Järvisen mielestä vähälukuisilla yhtymillä ei kyettäisi tulevan sodan luonteesta johtuen puolustamaan koko maata, minkä johdosta hän päätyikin muistiossaan esittämään siirtymistä prikaatijärjestelmään perustuvaan kenttäarmeijaan.²²⁵ Prikaatijärjestelmä mahdollistaisi paremmat lähtökohdat koko maan puolustamiselle, sillä prikaateja pystyttäisiin perustamaan määrällisesti huomattavasti enemmän, kuin divisioonia ja niiden operatiivinen liikuttaminen olisi helpompaa. Järvisen mukaan määrävahvuustoimikunnan suunnittelemalla prikaatin 7 150 henkilön vahvuudella kyettäisiin perustamaan noin 25 prikaatia, 10 divisioonan sijaan. Perustettavat prikaatit olisivat myös asemäärällisesti tarkasteltuna suhteellisesti tulivoimaisempia, kuin perustettavat divisioonat.²²⁶

²²² Eversti Y. A. Järvinen. Mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmä sodan aikana. Päiväämätön. Todennäköisesti laadittu syksyllä 1949. PE:n järj-os, T 26035/8, KA. kts. Tynkkynen (1996), s. 301 ja 365.

²²³ Erityisesti Järvinen painotti divisioonan hitautta äkillisten maahanlaskujen ja maihinnousujen torjunnassa.

²²⁴ Eversti Y. A. Järvinen. Mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmä sodan aikana, PE:n järj-os, T 26035/8, KA. Tynkkynen (1996), s. 301.

²²⁵ Eversti Y. A. Järvinen. Mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmä sodan aikana, PE:n järj-os, T 26035/8, KA.

²²⁶ Tynkkynen (2006), s. 440. Eversti Y. A. Järvinen. Mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmä sodan aikana, PE:n järj-os, T 26035/8, KA.

Aselaji	Divisioona		Prikaati		Ehdotus	
	Aselajin vah	% koko vah	Aselajin vah	% koko vah	Div.	Pri.
Esik. Ja esik.kompp.	194	1,1	113	1,6		+ 0,5
Jalkaväki	12604	72,6	4586	64,1	+ 8,5	
Tykistö	1956	11,3	955	13,4		+ 2,1
Ilmatorjunta	420	2,4	336	4,7		+ 2,3
Viestipataljoona	431	2,5	2720	3,8		+ 1,3
Pioneeripataljoona	607	3,5	406	5,7		+ 2,2
Huoltojoukot	1142	6,6	482	6,7		+ 0,1
Kokonaisvahvuus	17354	100	7150	100		

Kuva 7: Divisioonan ja prikaatin aselajivahvuuksien vertailu.²²⁷

Sekajärjestelmään siirtymistä Järvinen ei myöskään koe järkevänä, vaikka eri rintamanosat voidaankin luokitella eri tärkeysluokkiin, jolloin myös erilaisten yhtymien perustaminen olisi perusteltua. Sekajärjestelmä aiheuttaisi kuitenkin liikaa sekavuutta määrävahvuuksien, koulutuksen ja perustamistehtävien suhteen. Lisäyksenä mietintöönsä Järvinen toteaa kuitenkin, että haluttaessa säilyttää mahdollisuus siirtymiseen prikaatijärjestelmästä divisioona-, tai sekajärjestelmään voitaisiin prikaatin kokoonpano muodostaa jalkaväkirykmentin kokoonpanoa vastaavaksi. Tällöin kolmesta prikaatista muodostettava armeijakunta voitaisiin tarpeen tullen muuttaa helposti divisioonaksi. Tällaiset jalkaväkirykmenttejä vastaavat prikaati olisivat, kuitenkin taisteluvoimaltaan suhteellisen heikkoja.²²⁸

4.4 Uuteen kokoonpanoon siirtyminen vuonna 1952

*”Vuonna 1952 toteutettiin puolustuslaitoksen uudelleenjärjestelyt. Jalkaväen osalta siirryttiin prikaatikokoonpanoon, mikä merkitsi että prikaatista tehtiin sodanaikainen perusyhtymä. Tämä suuntaus oli vallalla useissa suurvalloissakin. Luovuttiin raskaasta divisioonaorganisaatiosta. Meikäläisiin olosuhteisiin kevyempi prikaati sopi hyvin. Suomi oli siis organisaation kehityksessä ajan tasalla.”*²²⁹ – S. Simelius.

Periaatepäätös prikaatikokoonpanoon siirtymisestä tehtiin vuoden 1949 loppupuolella, jolloin myös pääesikunnan operatiivinen osasto esitti määrävahvuustoimikunnan tavoin siirtymistä prikaatikokoonpanoon eversti L. Sauramon laatimassa muistiossa. Divisioonaa ei kuitenkaan

²²⁷ Piirros: Miro Palm. Lähde: Eversti Y. A. Järvinen. Mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmä sodan aikana, PE:n järj-os, T 26035/8, KA.

²²⁸ Eversti Y. A. Järvinen. Mietintö divisioona- ja prikaati- ja sekajärjestelmä sodan aikana, PE:n järj-os, T 26035/8, KA.

²²⁹ Simelius (1983), s. 140.

ollut tarkoitus poistaa ennen, kuin sotilasläänit olivat siirtyneet sodan ajan prikaatikokoonpanoon. Vaikka periaatepäätös prikaatiorganisaatioon siirtymisestä oli tehty, niin edelleen divisioonapohjainen vaihtoehto säilytti kannattajansa upseeriston keskuudessa. Osiltaan divisioonan kannatuksen säilyminen johtui jalkaväen osuuden pienenemisestä muihin aselajeihin verrattuna tulevassa prikaatikokoonpanossa. Erityisesti divisioonan säilyttämistä kannatti vuonna 1948 jalkaväen tarkastajaksi määrätty kenraalimajuri K. A. Tapola, joka olisi kehittänyt prikaateja jalkaväkirykmenttien kaltaisiksi organisaatioiksi J. Z. Dunckerin ja everstiluutnantti Y. A. Järvisen vuonna 1945 laatimien ehdotusten mukaisesti.²³⁰ Määrävahvuustoimikunnan ja operatiivisen osaston näkemykset prikaatin kokoonpanosta ja käytöstä erosivat merkittävästi jalkaväkiosaston vastaavista esityksistä. Jalkaväkiosaston näkemysten ja kokoonpanoesitysten mukaan prikaatin ei tarvitsisi kyetä itsenäiseen operatiiviseen toimintaan armeijakunnan alaisena joukkona, vaan sen tulisi toimia osana perustettavia välijohtoportaita (divisioonia).²³¹

Prikaatin sodan ajan kokoonpano vahvistettiin kesäkuussa vuonna 1950. Kokoonpanoon vahvuus oli 6 150 miestä ja siihen kuului:

- Esikunta (esikuntakomppania, tiedustelukomppania ja ilmatorjuntakomppania)
- Neljä kivääripataljoonaa (esikunta, esikuntakomppania, kolme nelijoukkueista kiväärikomppaniaa, kevyt kranaatinheitinkomppania ja konekiväärikomppania)
- Kenttätykistörykmentti (hevosvetoinen kevyt patteristo, moottoroitu raskas patteristo, valonmittausosasto ja sääasema)
- Kranaatinheitinpataljoona (esikunta, kaksi raskasta kranaatinheitinkomppaniaa, tykkijoukkue ja konekiväärikomppania)
- Viestikomppania
- Pioneerikomppania
- huoltomuodostelmat

Prikaatin raskaiden aseiden vahvuus muodostui 24 kenttätykistä, 12 raskaasta kranaatinheittimestä, 24 kevyestä kranaatinheittimestä, 8 panssarintorjuntatykistä (kaliiperi 37-75mm), 44 panssarikauhusta ja 444 panssarinyrkistä.²³²

²³⁰ Tynkkynen (1996), s. 302. PvPE:n op-os:n muistio 5.11.1949. Otsikko P.M.. Allekirjoittaja operatiivisen osasto päällikkö eversti L. Sauramo. T 26035/8, KA. kts. kuva 7 jalkaväen osuuden suhteellinen heikentyminen.

²³¹ PvPE:n n:o 10/Järj.1/10 b.sal./27.1.1950. T 26862/F 1-2, KA.

²³² Ali-Huokuna (1958), s. 40-41.

Vahvistettu kokoonpano pohjautui selkeästi määrävahvuustoimikunnan vuosina 1948 ja 1949 laatimalle prikaatikokoonpanolle. Kokoonpanoa oli kuitenkin supistettu todennäköisesti resurssien puutteesta johtuen, jolloin aselajipataljoonat oli muutettu komppanioiksi ja huoltojoukkojen vahvuutta oli pienennetty. Ainoa vahvennuksia saanut aselaji oli jalkaväki, jonka vahvuus kasvoi 3 216 miehestä 3 588 mieheen jalkaväentarkastajan esityksen mukaisesti. Vahvistettu kokoonpano oli siis jonkinlainen kompromissi, joka kuitenkin vastasi sodan ajan perusyhtymälle asetettuja vaatimuksia. Myös prikaatin vuoden 1950 harjoituskokoonpano vahvistaa sodan ajan kokoonpanoon tehtyjen muutosten johtuneen todennäköisesti resurssipuolasta, sillä harjoituskokoonpano oli lähes identtinen määrävahvuustoimikunnan tekemän esityksen kanssa.²³³ Kaiken kaikkiaan uudesta prikaatikokoonpanosta laadittiin yhteensä viisi vaihtoehtoa, joista määrävahvuustoimikunta ja jalkaväentarkastaja laativat yhteensä kaksi ja pääesikunnan operatiivinen osasto kolme.²³⁴

Puolustuslaitos siirtyi virallisesti uuteen kokoonpanoon 1.12.1952, mutta perusteet uudistukseen liittyviin toimeenpanokäskyihin annettiin jo 6.6.1952, jolloin vahvistettiin laki puolustusministeriön ja puolustuslaitoksen viroista ja toimista. Lopullinen käsky siirtymisestä annettiin 10.11.1952.²³⁵ Käsky uuteen organisaatioon siirtymisestä perustui puolustusrevisiokomitean esitykseen. Käskyssä oli kuitenkin otettu huomioon puolustusvoimain komentajan tekemät muutosesitykset. Uudistuksen myötä Suomi siirtyi alueelliseen puolustuksen ratkaisuun, jossa maa oli jaettu kolmeen eri vastuualueeseen.²³⁶

Kustakin vastuualueesta vastasi yksi divisioona, johon kuului kaksi prikaatia, kenttätykistörykmentti, jääkäripataljoonia ja aselajijoukkoja. Ylijohdon alaisena joukkona säilyi kevyt prikaati, jonka nimi muutettiin uudistuksen yhteydessä panssariprikaatiksi. Käytännössä divisiooniin kuuluvien prikaatien muodostaminen toteutettiin nimeämällä jo olemassa olevat rykmentit prikaateiksi ja liittämällä niihin yksi tykistöpatteristo. Nimeämisen mahdollisti, jo vuoden 1952 tammikuussa toteutettu kokoonpanojen ennakoitu uudistaminen, jossa jalkaväki-rykmentit muutettiin käsittämään kolme pataljoonaa, sekä viesti- ja pioneerikomppaniat.²³⁷ Uudistuksen myötä myös rauhanajan puolustusvoimat siirtyivät siis prikaatikokoonpanoon, mikä selkeytti käynnissä olevaa organisaatioiden kehittämistä ja operatiivista suunnittelua.²³⁸

²³³ Tynkkynen (1996), s. 302-303. Ali-Huokuna (1958), s. 41 ja liite 16.

²³⁴ Tynkkynen (1996), s. 302.

²³⁵ Ali-Huokuna (1958), s. 43. PvPE:n järj-os n:o 1940/Järj.1/B/10.11.1952, Käsky puolustuslaitoksen siirtymisestä uuteen kokoonpanoon, T 26035/10, KA.

²³⁶ Visuri (1994), s. 105.

²³⁷ Visuri (1994), s. 105-106. Ali-Huokuna (1958), s. 42-43.

²³⁸ Kesseli (1993), s. 73.

Rauhanajan puolustusvoimien prikaatikokoonpanoon siirtyminen vahvisti myös sodanajan puolustusvoimien siirtymisen virallisesti prikaatipohjaiseen ratkaisuun. Sodan uhatessa puolustusvoimien rauhanajan vahvuutta oli kuitenkin tarkoitus vahventaa heikon taisteluvoimantakia siirtymällä ns. täydennyskokoonpanoon (T-kokoonpano). Sodanajan täydennyskokoonpano (T-kokoonpano) käsitti perusyhtymä uudistuksen myötä seitsemän prikaatia, joiden perustamisvastuu oli seuraava:

- 1. Divisioona / 1. Prikaati
- 2. Divisioona / 3. ja 4. Prikaati
- 3. Divisioona / 2., 5. ja 6. Prikaati
- Panssariprikaati / Panssariprikaati²³⁹

T-kokoonpanon²⁴⁰ jälkeen puolustusvoimien vahvuutta varauduttiin nostamaan tilanteen kiristytessä vielä suojajoukkokokoonpanoon (Su-kokoonpano) ja täydelliseen sodan ajan kokoonpanoon (Tsa-kokoonpano). Su-kokoonpanon suunniteltu vahvuus oli noin 320 000 henkeä. Su-kokoonpanossa maavoimien taisteluvoiman muodostaisi 15 prikaatia. Tsa-kokoonpanon vahvuudeksi kaavailtiin noin 500 000 henkeä.²⁴¹

Vuoden 1952 perusyhtymä uudistuksesta huolimatta keskustelu sotatoimiyhtymän ja etenkin prikaatin kokoonpanosta jatkuivat. Siirtyminen prikaatikokoonpanoon ei kaikilta osin miellyttänyt koko upseeristoa, mikä ilmeni esimerkiksi kenraalimajuri K. A. Tapolan kritiikkinä prikaatin jalkaväkipataljoonien kolmijakoa vastaan. Tapolan virkahuoneessa 28.2.1952 pidetyssä sa-prikaatin kokoonpanoa käsittelevässä kokouksessa Tapola kritisoi erityisesti prikaatin taisteluvoiman vähyyttä ja vertasi prikaattia lähinnä vahvennettuun jalkaväkirykmenttiin, jolle ei voitaisi antaa itsenäisiä tehtäviä painopistesuunnissa.²⁴²

Tapolan mielestä prikaatiin tulisi sijoittaa jääkäripataljoona, jolloin prikaatin kyky ”nopeisiin” hyökkäysoperaatioihin kasvaisi merkittävästi. Tapolan kokouspöytäkirjaan kirjattu lausunto: ”*Olemmeko joutuneet ojasta allikkoon, kun ei ole tehty pikku divisioonaa.*”, kuvastaa hyvin kuinka kiivaasti divisioonan ja jalkaväen ”heikkenevästä” asemasta haluttiin pitää kiinni. Ko-

²³⁹ Kesseli (1993), s. 73.

²⁴⁰ T-kokoonpanon vahvuus oli Pariisin rauhansopimuksessa määrätty 41 900 miestä.

²⁴¹ Tynkkynen (2006), s. 443-445.

²⁴² Tynkkynen (1996), s. 303. Pöytäkirja Tapolan virkahuoneessa pidetystä kokouksesta 28.5.1952, jossa käsiteltiin sa-prikaatin kokoonpanoon tehtäviä muutoksia, T 26035/8, KA.

koukseen osallistuneet muut henkilöt, kuten eversti Viljanen, everstiluutnantti Maunula ja majuri Juntunen eivät allekirjoittaneet Tapolan prikaatia koskevia ehdotuksia ja ajatuksia.²⁴³

Prikaatin kokoonpanoon ja vahvuuteen tehtiin muutoksia ensimmäisen kerran jo vuonna 1953, jolloin prikaatiin liitettiin ilmatorjuntakomppania ja kranaatinheitinpataljoona muutettiin tukipataljoonaksi.²⁴⁴ Myös jalkaväkirykmentit säilyivät uudistuksesta huolimatta vielä sodanajan joukkorakenteessa ns. ”siirtymävaiheen”²⁴⁵ ajan, mutta kokoonpanoltaan ne olivat hyvin lähellä prikaatia. Divisioonaorganisaatiota suunniteltiinkin harjoituskokoonpanoissa prikaatiorganisaation rinnalla aina vuoteen 1955 asti, mikä osiltaan johtui perusyhtymäorganisaation valinnan vaikeudesta.²⁴⁶

	Rykmentti 1939	Rykmentti 1944	Rykmentti A 1955	Prikaati 1944	Prikaati A 1955	Prikaati A 1963
Patl						
Tied yks	—			—		
Kenttätyk	—	—	—			
Krh yks						
Pst ja tki	—					
It yks	—	—		—		
Kk yks	—	—		—		—
Pion yks						
Viestiyks						
Huolto						
Pataljoona						
— kiv + tied						
— kk						
— krh	—					
— pst	—					
— pion	—					
— viesti						
— huolto	—	—	—	—		

Kuva 8: Prikaati- ja rykmenttikokoonpanon kehitys.²⁴⁷

²⁴³ Pöytäkirja Tapolan virkahuoneessa pidetystä kokouksesta 28.5.1952, jossa käsiteltiin sa-prikaatin kokoonpanoon tehtäviä muutoksia, T 26035/8, KA.

²⁴⁴ Tynkkynen (1996), s. 303.

²⁴⁵ Siirtymävaiheella tarkoitetaan perusyhtymä uudistuksen jälkeistä aikaa, jolloin sotilasläänit siirtyivät uudistettuun kokoonpanoon. Siirtymävaiheessa prikaatin rinnalla kokoonpanoissa säilytettiin ja kehitettiin myös divisioonia ja jalkaväkirykmenttejä.

²⁴⁶ Visuri (1985), s. 173. Ali-Huokuna (1958), s. 54.

²⁴⁷ Mäkelä, T: Kenttäohjesäännön edellyttämän taktiikan prikaatin organisaatiolle asettamat vaatimukset, *Tiede ja Ase* N:o 22/1964, s. 60.

5 SYNTEESI

Jatkosotaan lähdetessä Suomen kenttäarmeijan runko muodostui divisioonajärjestelmän pohjalle. Prikaatien tehtävänä oli sodan alkaessa suojata kenttäarmeijan perustaminen, jonka jälkeen niistä muodostettiin divisioonien jalkaväkirykmenttejä. Käytännössä talvisodasta saadut sotakokemukset eivät olleet osoittaneet tarvetta perusyhtymän muuttamiselle ennen jatkosodan syttymistä, sillä pitkälti passiiviseksi puolustussodaksi muodostuneessa talvisodassa raskaat ja taisteluvoimaiset divisioonat olivat osoittautuneet varsin toimiviksi yhtymätyypeiksi. Prikaatit olivatkin jatkosodan alkupuolella lähinnä rykmentteihin rinnastettavia taisteluosastoja, joilla teoriassa oli kyky itsenäisten operaatioiden toteuttamiseen, mutta aikalaisessa taktillisessa ajattelussa niitä ei rinnastettu perusyhtyminä toimineisiin divisiooniin. Etenkin prikaatien vähäiseen käyttöön itsenäisinä sotatoimiyhtyminä vaikutti aikalainen taktillinen ajattelu, joka ei ollut vielä sodan alkuvaiheessa riittävän ”kypsä” prikaatien laajamittaisemalle käytölle.

Hyökkäysvaiheen jälkeen saavutettu menestys ja sodan uumoiltu päättymisen käynnistivät puolustusvoimien uudelleen järjestelyt, joiden tarkoituksena oli vähitellen palauttaa puolustusvoimat rauhan ajan vahvuuteen ja siirtyä rauhan ajan puolustusvoimien osalta prikaatijärjestelmään. Saksan menestyksen laantumisen ja tietoisuus sodan pitkittymisestä kuitenkin keskeyttivät osiltaan varsin pitkällekin edenneet uudelleenjärjestelyt. Prikaatin asema divisioonaan verrattavana itsenäisenä yhtymätyyppinä vahvistui vasta jatkosodan loppupuolella vuoden 1943 jälkeen, jolloin kenttäarmeijaan perustettiin neljä uutta prikaatia. Vuoden 1943 jälkeen myös taktillinen näkökulma prikaatien käytöstä oli muuttunut, sillä prikaatit toimivat vuoden 1943 jälkeen armeijakuntien johdossa itsenäisinä sotatoimiyhtyminä divisioonien tavoin.

Jatkosodan syttymisen myötä käynnistettiin uudelleen myös pysähdyksissä ollut sotakokemusten kerääminen. Sotakokemuksia oli kerätty jo talvisodan ja välirauhan aikana käynnissä olevaa ohjesääntötyötä varten, mutta tällöin kerääminen oli keskittynyt pitkälti vain taisteluvälineistä ja vihollisen toiminnasta saatuihin kokemuksiin. Jatkosodassa sotakokemusten kerääminen oli selkeästi laajempaa ja monipuolisempaa. Kokemuksia saatiin etenkin isompien joukkokokonaisuuksien käytöstä esimerkiksi hyökkäys- ja viivytystaisteluista. Päämajan ja Y. A. Järvisen merkittävästä panoksesta huolimatta sotakokemusten keräämisestä ja analysoinnista puuttui koko jatkosodan ajan järjestelmällisyys, minkä johdosta kokemusten tarkastelu ja keskinäinen vertailu on haastavaa myös organisaatiokysymykseen liittyen.

Tulevan sotatoimiyhtymän kokoonpanosta ja prikaatin asemasta divisioonan ja rykmentin rinnalla kerättiin jatkosodan aikana useita lausuntoja joukoilta. Lausuntoja leimasivat yleisesti seuraavat asiat, kuten vastauksiin käytössä ollut ajan vähyys, kokemattomuus lausuttavissa olleista joukoista (divisioona, prikaati ja rykmentti) ja oman joukon ”paremmuuden” korostaminen. Myös aikalaisen taktillisen ajattelun voidaan nähdä vaikuttaneen joukkojen antamiin lausuntoihin, etenkin prikaatia koskevissa kysymyksissä, joissa prikaatin toimimista itsenäisenä sotatoimiyhtymänä, sekä sen taisteluvoiman vähyttä väheksyttiin jopa erittäinkin kärkeästi. Myös prikaatin asemaa divisioonaan verrattavana sotatoimiyhtymänä väheksyttiin ja sitä verrattiinkin useassa divisioonaa kannattavassa lausunnossa jalkaväkirykmenttiin.

Prikaatien käytöstä saadut kokemukset kuitenkin osoittivat, että prikaatikokoonpano oli joustava ja liikkuva (operatiivinen ja taktinen) yhtymätyyppi, joka soveltui erityisesti metsäiselle operaatioalueelle, jossa oli vähän teitä. Myös prikaatin taktista käytettävyyttä pidettiin selkeänä vahvuutena divisioonaan verrattuna, sillä nelijakoisena yhtymänä prikaati antoi komentajalle selvästi enemmän vaihtoehtoisia tapoja ryhmittää joukkoja ja kyvyn muodostaa vahvennetun pataljoonan käsittäviä taisteluosastoja, sekä tarvittaessa jättää yhtymälle vahvan reservin. Etenkin uudelleenjärjestelyiden jälkeen prikaati oli taktiselta käytettävyydeltään divisioonaa parempi yhtymä. Nelijakoinen yhtymä soveltui paljon paremmin syvään ja aktiiviseen puolustustaisteluun, kuin kolmijakoinen yhtymä.

Kuten todettua prikaatijärjestelmän paremmuudesta vahvaan divisioonajärjestelmään verrattuna ei oltu jatkosodan aikana ja sen päätyttyä täysin yksimielisiä upseeriston keskuudessa. Divisioonajärjestelmällä oli selkeät kannattajansa etenkin Kannaksella toimineiden joukkojen keskuudessa, missä prikaatijärjestelmän vahvuudet eivät nousseet maaston ja olosuhteiden takia niinkään merkittävään asemaan, kuin esimerkiksi Laatokan pohjoispuolisella operaatioalueella. Etenkin K. A. Tapola, joka myöhemmin Sotakorkeakoulun johtajana osallistui aktiivisesti puolustusrevisiokomitean työskentelyyn, kuului prikaatijärjestelmän arvostelijoihin.

Myös jatkosodan päätyttyä hyvin aikalaisen upseeriston muistissa olleet ns. suurhyökkäyksen traumat puolsivat vahvemman taisteluvoiman omaavaan divisioonajärjestelmän säilyttämistä. Osa upseeristosta kannatti myös ns. sekajärjestelmää, jossa sodan syttyessä olisi perustettu sekä divisioonaa, että prikaateja. Vaikka divisioona säilyttikin asemansa kenttäarmeijan perusyhtymänä jatkosodan päättymiseen asti, niin oli prikaatikokoonpano noussut myönteisten sotakokemusten ansiosta varteenotettavaksi vaihtoehdoksi tulevaksi perusyhtymäksi. Sodan

päätyessä divisioonajärjestelmä oli kuitenkin vallitsevaan uhkakuvaan nähden sopivin vaihtoehto, eikä yhtymätyypin vaihtamiselle ollut välitöntä tarvetta.

Sodan jälkeen Suomen poliittinen tilanne koki rankkojen rauhanehtojen ja sopimusten myötä dramaattisen muutoksen. Etenkin puolustusvoimat olivat erittäin vaikeassa asemassa, sillä rajoitukset supistivat armeijan vahvuuden talvisotaa edeltäviin lukemiin ja rajoittivat käytössä olevaa aseistusta merkittävästi. Samalla kuitenkin tiedostettiin Neuvostoliiton muodostama uhka Suomen valtaamiseksi. Viimeistään YYA-sopimuksen myötä oltiin tilanteessa, jossa muuttunut sotilaallinen uhkakuva pakotti etsimään myös vaihtoehtoisia ratkaisuja divisioonajärjestelmän tilalle. Vaikka tulevan yhtymätyypin kehittäminen haluttiin salata, niin käsiteltiin prikaateista ja divisioonista saatuja sotakokemuksia, sekä tulevan perusyhtymän valintaa erilaisissa yhteyksissä sodan jälkeen. Usein asiaa ei käsitelty suoranaisesti vertailemalla kyseisten yhtymätyyppien sopivuutta perusyhtymäksi, vaan muiden asiayhteyksien kautta, kuten esimerkiksi sotakorkeakoulun diplomitoissa, joissa perusyhtymäkysymys nousi usein esille käsiteltäessä tulevaa puolustusratkaisua.

Myös aikalaisessa lehtikirjoittelussa tulevan perusyhtymän kokoonpano ja yhtymätyyppi herättivät keskustelua, vaikka kirjoittelu olikin varsin suppeaa aiheen ajankohtaisuudesta huolimatta. On kuitenkin selvää, että aihetta käsitelleet diplomityöt, lehtikirjoitukset ja upseerien keskustelutilaisuudet, sekä Suomen Sotatieteellinen seura olivat osiltaan vaikuttamassa tulevan perusyhtymän valintaan, sillä ne tavoittivat erittäin suuren osan aikalaisesta upseeristosta ja avasivat osiltaan muuten salassa pidettyä aihetta. Etenkin merkittävinä on pidettävä aikalaisia Y. A. Järvisen, H. Öhquist ja S. Simeliuksen aihetta käsitteleviä lehtiartikkeleita. Kyseiset artikkelit avasivat hyvin tulevan perusyhtymän valintaan liittyvää problematiikkaa, sekä divisioona- ja prikaatijärjestelmän etuja ja haittoja.

Tulevan perusyhtymän valintaan vaikuttivat myös sodan jälkeen ulkomailta hankitut taktiikkaa ja organisaatioita koskevat kokemukset ja ulkomailla tapahtuvan kehityksen seuraaminen. Etenkin organisaation kehitykseen liittyvä yhteistyö ja tiedonvaihto Ruotsin kanssa olivat varmasti vaikuttamassa osiltaan juuri prikaatin valintaan uudeksi perusyhtymäksi. Tiedonvaihdon ja yhteistyön merkityksestä Suomelle voidaan toki syystä olla myös erimieltä, koska Ruotsi perusti oman organisaatiokehityksensä pitkälti suomalaisten keräämiin sotakokemuksiin ja asiaa käsitteleviin kirjoituksiin. Ruotsalainen sotataidollinen kirjoittelu kuitenkin korosti jo vuonna 1945, että tulevassa sodassa etenkin suurvaltojen sodankäyntiin kuuluisi kiinteänä osana maahanlaskut, joiden valtakunnallinen torjuminen vaatisi erittäin liikuntakykyisiä

ja tulivoimaisia yhtymiä. Myöhemmin myös suomalaisessa tulevan perusyhtymän valintaa käsittelevässä kirjoittelussa keskusteltiin tulevan sodan luonteen asettamista vaatimuksista yhtymän kokoonpanolle ja etenkin sen liikkuvuudelle. Prikaatikokoonpanon todettiin useassa lähteessä olevan ainoa vaihtoehto koko maan alueellisen koskemattomuuden turvaamiseksi, sekä vihollisen mahdollisesti suorittamien maahanlaskujen ja maihinnousujen torjumiseksi. Tämä osoittaa, että ainakin Suomessa oltiin tietoisia naapurimaan sotataidollisesta kehityksestä ja prikaatiorganisaatioon liittyvästä keskustelusta.

Ulkomaisten vaikutteiden ja kokemusten laajempi käsittely, sekä niiden vaikutus organisaatiokysymykseen ja prikaatikokoonpanon kehittämiseen vaatii selkeästi jatkotutkimusta. Suomi kuitenkin seurasi organisaatiokehityksessä selkeästi kansainvälistä linjaa, siirtyessään kohti pienempää yhtymäkokoonpanoa, joten vaikutteita ulkomaisesta organisaatiokehityksestä on varmasti haettu. Erityisen mielenkiintoisessa asemassa on Ruotsissa tapahtuneen organisaatiokehityksen vaikutus suomalaisen perusyhtymän ja etenkin prikaatikokoonpanon kehitykseen, koska Ruotsissa tapahtunutta kehitystä selvästi seurattiin Suomessa.

Keskeisimmät puolustusvoimien kehittämistä varten jatkosodan päättymisen ja vuoden 1952 välillä perustetut toimikunnat olivat sotilaallispoliittinen puolustusrevisiotoimikunta ja määrävahvuustoimikunta. Kyseiset toimikunnat olivat keskeisessä asemassa tulevan perusyhtymän valinnassa, sekä tulevan puolustusratkaisun suunnittelussa. Puolustusrevisiotoimikunta, joka koostui poliitikoista ja sotilaista suunnitteli osana mietintöään rauhan ajan kokoonpanojen kehitystä, kun taas pelkistä sotilaista koostuvan määrävahvuustoimikunnan vastuulla oli sodan ajan kokoonpanojen kehittäminen. Vahvasti poliittisesti ja taloudellisesti suuntautunut puolustusrevisio päättyi laajojen taustatutkimusten ja monien lausuntojen perusteella kannattamaan divisioonajärjestelmän säilyttämistä ja jalkaväkirykmenttien vahventamista. Alueelliseen puolustusratkaisuun ja divisioonajärjestelmään perustuvan vaihtoehdon taustalla oli erityisesti K. A. Tapola, joka jo jatkosodan aikana kuului prikaatijärjestelmän arvostelijoihin.

Divisioonajärjestelmän säilyttäminen ei saanut kannatusta pääesikunnan ja puolustusvoimien silloisen komentajan A. Sihvon toimesta, joka kritisoi erityisesti sitä, että revisio ei ollut suunnitellussaan ottanut huomioon sodasta saatuja kokemuksia divisioonien ja prikaatien käytöstä. Myös rauhanehtojen noudattaminen ja perustettavien operatiivisten yhtymien lukumäärä olivat Sihvon mukaan prikaatijärjestelmän selkeitä etuuksia divisioonajärjestelmään verrattuna. Puolustusrevision ehdotusta divisioonajärjestelmän säilyttämisestä voidaan hyvinkin kritisoida, sillä revision toiminta oli hyvin talouskeskeistä ja poliittisesti ohjattua. Lopulta myös

puolustusrevision mielestä divisioonan säilyttäminen perusyhtymänä ei täyttäisi tulevalle perusyhtymälle asetettuja vaatimuksia. Mielenkiintoiseksi puolustusrevision ehdotuksen kuitenkin tekee se, että alkuperäisen ehdotuksen taustalla olivat sotilaat, jotka varmasti olivat tietoisia eri yhtymäkoonpanojen suorituskyvyistä ja kokemuksista joita sodan aikana yhtymistä oli saatu. Sotilaallisesti tarkasteltuna puolustusrevision ehdotuksen hylkääminen oli oikea ratkaisu, jolla taattiin kyky koko maan puolustamiseksi mahdollisesti tulevassa sodassa.

Prikaatikokoonpanon periaatteellinen valinta tulevaksi perusyhtymäksi tapahtui operatiivisen suunnittelun käynnistymisen myötä vuonna 1948. Tällöin myös prikaatin kokoonpanon kehittäminen varsinaisesti käynnistettiin. Sodan ajan määrävahvuuksien tarkistamista ja kehittämistä varten perustettu määrävahvuustoimikunta oli keskeisin toimija prikaatikokoonpanon kehittämisessä ja lopullisessa valitsemisessa tulevaksi perusyhtymäksi. Etenkin määrävahvuustoimikunnan johdossa toimineiden O. Huhtalan ja Y. A. Järvisen teettämät muistiot prikaatiorganisaation kehittämisestä vaikuttivat olennaisesti operatiivisen osaston vuonna 1949 tekemään päätökseen prikaatikokoonpanoon siirtymisestä. Muistioden arvoa lisäsivät niissä käytetty laaja lähdeaineisto, joka sisälsi yhtymien komentajilta kerättyjä sotakokemuksia ja aselajien edustajien näkemyksiä.

Muistioissa huomioitiin kuitenkin edelleen myös divisioonan säilyttäminen perusyhtymänä, mutta vain siinä tapauksessa, että uhkakuva tulevasta sodasta olisi luonteeltaan divisioonakokoonpanoa suosiva. Tuolloin oli kuitenkin jo selvää, että Suomen tulisi jatkossa kyetä varautumaan useasta suunnasta kohdistuvaan uhkaan, jolloin divisioonakokoonpanon säilyttäminen ei olisi määrävahvuustoimikunnan mukaan ollut järkevää, sillä perustettavien divisioonien määrällä ei olisi kyetty puolustamaan koko maata. Myös reagoiminen mahdollisiin maahanlaskuihin ja maihinnousuihin olisi ollut liian hidasta, mikä olisi antanut hyökkääjälle mahdollisuuden vallata ns. ”sillanpää” asemia hyökkäyksen jatkamista varten. Mielenkiintoinen yksityiskohta Järvisen tekemässä muistiossa on viittaus prikaatinkokoonpanon selkeään vahvistamiseen (viisi jalkaväkipataljoonaa), jos divisioonista luovuttaisiin kokonaan. Järvisen kommentti osoittaa, että prikaatin taisteluvoiman riittävyys ja kokoonpanon vahvuus aiheuttivat edelleen epäilyksiä ja pohdintaa vielä 1940-luvun loppupuolella.

Vuonna 1950 vahvistettu prikaatin sodan ajan kokoonpano ja vuonna 1952 toteutettu perusyhtymä uudistus lopettivat viimeisetkin arvuutellut tulevan perusyhtymän kokoonpanosta. Keskustelu perusyhtymän kokoonpanosta kuitenkin jatkui kiivaana vielä uudistuksen jälkeenkin, minkä seurauksena ensimmäiset muutokset prikaatin kokoonpanoon tehtiin jo vuonna 1953.

Prikaatin muuttaminen maavoimien perus- ja sotatoimiyhtymäksi oli pitkän aikavälin kehityksen tulos, mutta osiltaan myös aikalaisesta poliittisesta tilanteesta johtunut ”pakko”. Prikaatin valintaa puoltaneet keskeiset syyt olivat sotataidollisia syitä, jotka aikalaisessa poliittisessä tilanteessa olivat lopulta vahvemmassa asemassa, kuin divisioonan valintaa puoltaneet syyt.

Prikaatikokoonpano soveltui selkeästi paremmin aikalaiseen muuttuneeseen sodankuvaan, jossa maavoimien perusyhtymältä vaadittiin erityisesti liikkuvuutta, joustavuutta, itsenäisiä taistelujoukkoja (pataljoonia), sekä modulaarista selkeästi johdettavissa olevaa kokoonpanoa. On myös selvää, että ylemmänjohtoportaan näkökulmasta vaakakupissa painoi erityisesti myös perustettavien yhtymien määrä sodan syttyessä, mikä prikaativaihtoehdossa oli selkeästi suurempi, kuin divisioonavaihtoehdossa. Määrällisesti suurempi joukko sotatoimiyhtymiä loi enemmän vaihtoehtoja yhtymien käytölle, sekä mahdollisti ylemmälle johtoportaalta suuremman toiminnanvapauden ja reservin. Myös organisaatiokysymystä pohtineet määrävahvuustoimikunta ja etenkin toimikunnan johdossa toiminut Y. A. Järvinen perustelivat prikaativaihtoehdon paremmuutta juuri kyseisen vaihtoehdon sopivuudella aikalaiseen uhkakuvaan ja vallitsevaan oletukseen tulevan sodan kuvasta.

Divisioonavaihtoehdon säilyttämiselle ei lopulta enää sotien päätyttyä ollut edellytyksiä, kuten tutkimuksessa käy ilmi. Tutkimuksen ja käytetyn lähdemateriaalin perusteella on mielestäni aiheellista kyseenalaistaa kyseisen vaihtoehdon kannattajien, kuten K. A. Tapolan ja hänen johtamansa puolustusrevision toimintaa tukeneen toimikunnan näkemykset divisioonajärjestelmän säilyttämisestä. Halusiko Tapola säilyttää divisioonajärjestelmän, koska hän koki, että jalkaväen asema oli heikkenemässä uudistuksen myötä? Oliko Tapolan ajattelun taustalla, vain periaate, että prikaati ei kykene toimimaan itsenäisenä perusyhtymänä, kuten hänen lausunnoistaan voidaan päätellä? Verrattaessa Tapolan osiltaan jopa ”jääräpäisiä” näkemyksiä organisaatiokysymykseen liittyen, esimerkiksi Y. A. Järvisen ajatteluun, on näissä havaittavissa selkeä ero. Järvinen kykeni tutkimuksessa tarkasteltavan ajanjakson aikana analyttisesti pohtimaan ja perustelemaan kummankin vaihtoehdon vahvuuksia ja heikkouksia, sekä lopulta päättämään esitettyjen syiden takia prikaativaihtoehdon kannalle. Tapolan ja hänen johtamansa toimikunnan, sekä puolustusrevisiotoimikunnan näkemykset divisioonajärjestelmän säilyttämisestä ja syistä näkemysten taustalla vaativat selkeästi jatkotutkimusta. Myös määrävahvuustoimikunnan toiminta ja kokoonpano, etenkin organisaatiokysymykseen liittyen vaativat selkeästi oman jatkotutkimuksensa.

Todennäköisesti ilman tiukkoja rauhanetoja ja rajoituksia, sekä poliittisen tilanteen muuttumista ei prikaatijärjestelmään olisi siirrytty näinkään nopeassa aikataulussa. Organisaatiot pyritään kuitenkin luomaan aina uhkaperustaisesti, jolloin tilanteessa jossa Suomen ei olisi tarvinnut varautua käymään sotaa, kuin yhteen suuntaan, olisi divisioona säilynyt varmasti pidempään maavoimien perusyhtymänä. Divisioonan säilyttäminen maavoimien perusyhtymänä olisi kuitenkin vaatinut muutosten tekemistä niin divisioonan, kuin jalkaväkirykmentin kokoonpanoon. Etenkin kysymykseen olisi tullut kolmijakoisen divisioonan muuttaminen nelijakoiseksi ja jalkaväkirykmentin orgaanisen tulivoiman lisääminen osana rykmenttien muuttamista itsenäisemmiksi joukkokokonaisuuksiksi. Divisioonan säilyttäminen olisi myös todennäköisesti hankaloittanut, jo entuudestaan haasteellista yhtymien moottorointi- ja liikkumisongelmaa, jolloin useampi sotatoimiyhtymä olisi jäänyt ilman kunnollista operatiivista liikkumiskykyä (riippuen perustettavien yhtymien lukumäärästä).

Myös niukat taloudelliset resurssit puolsivat prikaatin valintaa, sillä käytössä olevilla aseilla ja kalustolla pystyttiin perustamaan selvästi enemmän prikaateja, kuin divisioonia. Prikaatikonpanoon siirtyminen ei kuitenkaan ollut pelkästään olosuhteiden pakosta tehty päätös, vaan myös osa suomalaisen taktiikan kehittymistä. Prikaati oli selkeästi paras vaihtoehto hahmotellun alueellisen puolustusjärjestelmän yhtymätyypiksi, eikä siirtyminen siihen tapahtunut hetken mielijohteesta. Organisaation ja taktiikan kehitys ovat aina sidonnaisia vallitsevaan uhakuvaan, joka perusyhtymä uudistukseen liittyen puolsi prikaatiorganisaation valintaa ja siirtymistä kohti alueellisen puolustusjärjestelmän ”doktriinia”. Vaikka prikaatin muuttaminen sotatoimiyhtymäksi oli lopulta monen tekijän summa ja vaikeassa aikalaisessa poliittisessä tilanteessa tehty kompromissi, niin oli se samalla myös osa suomalaisen taktiikan kehittymistä.

LÄHTEET

1 JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

1.1 Arkistolähteet (KA, Kansallisarkisto)

Puolustusvoimien Pääesikunta, Operatiivinen osasto

T 26862/F 1-2 OT-sal, salainen kirjeistö, v. 1950-1951.

Päämajan Koulutusosasto

T 18002/2 Koottuja sotakokemuksia, v.1943.

T 18002/3 Koottuja sotakokemuksia, v.1943.

Puolustusvoimien Pääesikunta, Koulutusosasto (Nimenmuutos 1.12.1944)

T 18002/5 Salaista kirjeistöä v. 1941–1945.

T 18002/6 Alustukset ja upseerien keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat v. 1945.

T 18002/7 Alustukset ja upseerien keskustelutilaisuuksien pöytäkirjat v. 1945.

T 18002/8 Koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/9 Koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/10 Koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/11 Koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/12 Koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

T 18002/13 Koottuja sotakokemuksia, v. 1945.

Puolustusvoimain Pääesikunta/Päämaja. Järjestelytoimisto

T 17749/3 Kirjeenvaihto, v. 1941–1942.

T 26035/8 Työjärjestys, Sotakokemukset, Kirjeenvaihto, Kokoonpanoon liittyvät asiakirjat, v. 1946–1959.

T 26035/10 Kokoonpanojärjestelyihin liittyviä asiakirjoja, v. 1944–1955.

Karjalan Armeijan Esikunta

T 4945/1 Kirjeenvaihto, v. 1941.

IV Armeijakunnan Esikunta

T 3092/28 Salainen kirjeistö, v. 1941.

Yksityiskokeelmat (Pikkukokeelmat,KA)

K. A. Tapolan yksityiskokeelma Pk 1664/21. (tutkimuslupa)

S. Simeliuksen yksityiskokeelma Pk 1084/27.

Suomen Sotatieteellinen Seura ry toimintaan liittyvät asiakirjat vuosilta 1947–1953, Pk 2610/5/6/9.

Sotakorkeakoulu (SKK)

Jalkaväen uusi taisteluorganisaatio SKK2/1-35/I.

Suomennos majuri H. Lechen tutkielmasta SKK2/1-35/I.

Kansallisarkistossa säilytettävät Sotakorkeakoulun diplomityöt

Ali-Huokuna, H: *Maavoimiemme kokoonpanon kehittyminen toisen maailmansodan jälkeen vuoteen 1957 saakka*, SKK:n diplomityö Y 1563, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1985, KA.

Ailio, V P: *Mahdollisuutemme siirtää divisioonan operaatiot autoteiden ulkopuolelle eri vuodenaikoina*, SKK:n diplomityö Y 436, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1950, KA.

Boldt, L: *Tulevaisuuden jalkaväki, organisaatio, toimintavälineet, taktiikka ja johtaminen*, SKK:n diplomityö Y 359, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1948, KA.

Gummerus, P-J: *Sotakokemukset sotatoimiyhtymän viestitoiminnasta (erityisesti viestivälineet ja -yhteydet, niiden käyttö ja liikenne) ja miten ko viestitoimintaa olisi kehitettävä erityisesti tulevaisuuden suurtaisteluja silmällä pitäen*, SKK:n diplomityö Y 402, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1948, KA.

Hannila, M S: *Operatiivisen ja taktillisen liikkuvuuden probleema meikäläisessä maavoimien organisaatiossa*, SKK:n diplomityö Y 435, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1950, KA.

Hämäläinen, P J: *Ovatko ohjesääntömme määräykset puolustustaistelusta sopusoinnussa sotakokemusten ja nykyisen kehityksen kanssa? (Sovelletusesimerkein)*, SKK:N diplomityö Y 449, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1950, KA.

Järventaus, J: *Jv.rykmentin tykkiaseistus, organisaatio ja käyttöperiaatteet eri taistelulajiessa sovelletusesimerkein valaistuna*, SKK:n diplomityö Y 327, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1946, KA.

Koppinen, V: *Missä suhteessa olisi viime sodan loppuvaiheessa käyttämämme jv.rykmentin organisaatiota muutettava henkilöstönsä, aseistuksensa ja liikuntavälineittensä puolesta*, SKK:n diplomityö Y 328, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1946, KA.

Tolvanen, K: *Puolustusvoimille ja alueelliselle puolustusorganisaatiolle tulevaisuudessa asetettavat vaatimukset*, SKK:n diplomityö Y 368, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1948, KA.

1.2 Muut julkaisemattomat tutkimukset

Kesseli Pasi: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja sen aseman kehittyminen 1939–1952*, SKK:n diplomityö Y 1834, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1993.

Liimatta, Hannu: *Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen*, SKK:n diplomityö Y 1839, Maanpuolustuskorkeakoulu, 1993.

Nissinen, Antti: *Prikaatien käyttö kesän 1944 taisteluissa*, Pro Gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu, 2007.

Tynkkynen, Vesa: *Divisioonien uudelleenjärjestelyt hyökkäysvaiheen jälkeen 1941–1942*, Seminaarityö, 1992.

Visuri, Pekka: *Puolustusperiaatteiden kehitys Keski-Euroopassa toisen maailmansodan jälkeen vertailuna vastaavaan kehitykseen Suomessa*, Suomen Sotatieteelliselle Seuralle laadittu tutkimus, 1985.

1.3 Muut julkaisemattomat lähteet

Sotakorkeakoulun diplomityökokielma, KA. (Luettelo sijaitsee Kansallisarkistossa ja Maanpuolustuskorkeakoulun kurssikirjastossa.)

Säämänen, Juuso: *Alueellisen puolustuksen kehittyminen*, 2C01 Sotataidon kehittyminen SM5 opintojakso, luentoesitys 22.10.2014. Materiaali tekijän hallussa.

2 JULKAISTUT LÄHTEET

2.1 Tutkimukset ja opinnäytteet

Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*, Maanpuolustuskorkeakoulu, taktiikanlaitos, julkaisusarja 1, 2010.

Järvinen, Y. A.: *Jatkosodan taistelut – Jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia*, Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo, 1950.

Palokangas, Marko: *Räjähtävää tyhjyyttä – Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 1:No 17, Helsinki, 2014.

Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen*, Nettopaino Oy, Joutsa, 1996.

2.2 Ohjesäännöt ja oppaat

Kenttäohjesääntö Yleinen osa (K.O.), Helsinki, 1931.

Kenttäohjesääntö II osa (KO II), Helsinki, 1954.

Upseerin käsikirja II osa: Joukkojen harjoituskokoonpano ja – vahvuudet, 1950.

Upseerin käsikirja III osa joukkoja varten, 1953.

2.3 Kirjallisuus

Puolustusrevisionin mietintö I, v.1949.

Simelius, Sakari: *Sakari Simelius – Jalkaväenkenraalin muistelmat Puolustusvoimien puolesta*, WSOY:n graafiset laitokset, Juva, 1983.

Sotakorkeakoulusta Maanpuolustuskorkeakouluksi – seitsemän vuosikymmentä 1924–1994, Toimituskunta, Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 1994.

Visuri, Pekka: *Puolustusvoimat kylmässä sodassa – Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945-1961*, WSOY:n graafiset laitokset, Juva, 1994.

2.4 Artikkelit

Boldt, L: Eräistä maavoimien organisaatio- ja koulutuskysymyksistä, *Sotilasaikakausilehti* N:o 4, 1950.

Elfvengren, Eero ja Raunio, Ari: Uudelleenjärjestelyt sekoittavat kenttäarmeijan, *Jatkosodan historia 4*, WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo, 1993.

Elfvengren, Eero: Väli rauha ja sen ehdot, *Suomen puolustusvoimat 1944-1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, WS Bookwell Oy, 2006.

Jouko, Petteri: Sotakokemusten hyödyntäminen kylmän sodan alussa – kohti alueellista puolustusta. *Sotakorkeakoulu – suomalaisen sotataidon kehittäjänä*, WS Bookwell Oy, Juva, 2009.

Jouko, Petteri: Suomalainen prikaati, *Tiede ja Ase* N:o 68/2010.

Juutilainen, Antti: Joukkojen perustaminen asemasodan aikana, *Jatkosodan historia 4*, WSOY:n graafiset laitokset, Porvoo, 1993.

Juutilainen, Antti: Suomalainen hyökkäystaktiikka jatkosodassa, *Jatkosodan taistelut*, Maanpuolustuskorkeakoulun, Sotahistorian laitos, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 2002.

Järvinen, Y. A: Muutamia jalkaväen kehittämiskysymyksiä, *Sotilasaikakausilehti* N:o 1/1946.

Järvinen, Y. A: Näkökohtia sotakokemuksista, *Sotilasaikakausilehti* N:o 3/1946.

Järvinen, Y. A.: Yleissotilaallinen katsaus vuosien 1949 ja 1950 vaihteessa, *Tiede ja Ase* N:o 8/1950.

Karjalainen, Mikko: ”Sotiemme kokemukset osoittavat” – Sotatieteellinen seura yleisesikuntaupseereiden keskustelufoorumina, *Tiede ja Ase* N:o 70/2012.

Karjalainen, Mikko: Talvi- ja jatkosodan ”traumaattiset” sotakokemukset – perusteita rauhan ajan puolustusvoimien kehittämiseksi, *Vesa Tynkkynen – Operaatikko, rehtori ja professori*, Bookwell Oy, Porvoo 2014.

Koppinen, Veikko: Jalkaväkirykmentin organisaatio sotakokemustemme valossa tarkastettuna, *Tiede ja Ase* N:o 7, 1949.

Liene Timo: Hyökkäys Laatokan Karjalaan vuonna 1941, *Jatkosodan taistelut*, Maanpuolustuskorkeakoulun, Sotahistorian laitos, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi, 2002.

Lähteenkorva, Pekka: Organisaation kehitys, *Suomen puolustusvoimat 1944-1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, WS Bookwell Oy, 2006.

Mäkelä, T: Kenttäohjesäännön edellyttämän taktiikan prikaatin organisaatiolle asettamat vaatimukset, *Tiede ja Ase* N:o 22/1964.

Raunio, Ari: Suomen sotilaallinen uhkakuva kylmän sodan aikana 1944-1990, *Suursotien vuosisata – Sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla*, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 2, N:o 8, Hakapaino Oy, Helsinki, 2002.

Reini, K. O.: Puolustusvoimat vuosien 1940 ja 1941 rauhan aikana, *Jatkosodan historia 1*, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXV:1, WSOY, Porvoo, 1988.

Simelius, S: Näkökohtia prikaatin ja prikaateista muodostetun armeijakunnan johtamisesta. *Tiede ja Ase* N:o 9, 1951.

Tanskanen, Seppo: Suomen Sotatieteellinen Seura, *Sotakorkeakoulu – suomalaisen sotataidon kehittäjänä*, WS Bookwell Oy, Juva, 2009.

Tynkkynen, Vesa: Puolustusjärjestelyt, *Suomen puolustusvoimat 1944-1974*, Puolustusvoimien rauhan ajan historia, osa 2, Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos, WS Bookwell Oy, 2006.

Tynkkynen, Vesa: Suomalaisen taktiikan taitekohtia – Professori Vesa Tynkkysen haastattelu, *Kylkirauta* N:o 2/2015.

Välimaa, Leevi: Operatiivinen-taktillinen, *Tiede ja Ase* N:o 12/1954.

Öhquist, Harald: Divisioona- vaiko prikaatijärjestelmä, *Sotilasaikakausilehti* N:o 2, 1946.